

10

A'

TOKAJI BORNAK
TERMESZTÉSÉRŐL
SZŰRÉSÉRŐL
ES
FORRÁSÁRÓL

Németül

DERCZENI DERCZENI JÁNOS

Zemplén és Beregh Vármegyéknek Tábla - Birája
és az elsőbbnek fő orvosa.

Magyarúl

Ö. F. G. P. P.

által.

A' föld' természeti Tulajdonságait kimagyarázó

Tóldalékkal.

P.I. 508

KASSANN,
FÜSKÜTI LANDERÉR FERENTZ
betűivel.

1795 után

70

Good Town
1796-6a
John M. M.
Beebe. H. F.

A' MUNKÁNAK FOGLALATTYA

I. A' Bèvezetés, némelly Nemzeteknek, a' magok Boraiknak megjavítására tzelezó foglaltosságaikat, veti egybe, a' Tokaji Hegy környékén lakozóknak, ugyan ide néző Munkáikkal, és az ezen írásra okot szolgáltatott nevezetes alkalmatosságot, adjaelő. Lev. öld. 1.

II. Rövid Botanica, vagy Fülvéfz tudomány szerint való leírása, a' Tokaji vagy közönségesebben szöllvén, Hegyallyai szöllők' nemeinek, vagy fajtainak. - - - 13.

III. Némelly vóltaképen megefett dolgok, vagy Factumok, Fróbatételek, és Tapasztalások, a' Tokaji Borokkal, 13. Esztendők alatt efett bánásban, és az azokból észrevétethetett következesek. - - - 14.

IV. Chemica, vagy válafztás' Tudománya szerint való felofzlatása a' plántáknak, és az azoknak valóságára tartozó, Részeknek. 40.

V. A' Forrásról, nevezetefen pedig a' Bornak Forrásáról. - - - 52.

VI. Ebből kivontt némelly practica, vagy tselekedetből álló következesek különösen a' mi Borainkkal, a' pintzében való bánásról. 59.

VII. Még

VII. Még valami, a' Borokat megfavyító és
megrodhafztó Forrásokról. - - 74.

VIII. Egy pár rövid jegyzés a' felöl: mitsoda
együgyüen és egyformán dolgozik, maga a'
természet, és a' favanyúsági matéria, mitsoda
hathatósan munkálkodik mindenütt. - 83.

IX. Igen rövid bérekefztés, a' Tokaji Borok'
külömbkülömbféle nemeinek orvosi hafznaikról,
és némelly nemzeteknek a' Borokban való gus-
tufookról, vagy éz érzésekről. lev. óld. 86.

Előjáró Beszéd helyett

Némelly ezen Munkában előforduló, a' Chémiából, vagy Választás' Tudományból átvétetett, olytén szólnak Magyarázattya, mellyek, az ezen Tudományhoz nem értő Olvasók előtt, esméretlenek.

A' szénfavanyúságú Gáz, a' Gas acidum Carbonicum, a' Carbonas acidus, és az Aer fixus, mind egyet jelentő nevek. Az, a' mi a' kovászbán, a' még forrásbanlévő borban, és a' savanyú vízben, poshadt, tsipős, muró, éles és bor-észü; a' mi tovább, apró buborékokat, vagy hólyagotskákat tsindl, és a' mi, mikor a' savanyúviz, borral, tsukkórral, borkövel, vagy megtörtt Ráksszemmel, tsigahajjal, vagy tztitrom lérvvel, öszvezeavartatik, --- nem különben, mind a' forrásban lévő borban, --- pe'seg és sifztirikel, a' régi Chemicusoknál, fixus aernek, az újabbaknál pedig, Gas acidum Carbonariumnak, vagy szénfavanyúságú Gáznak, neveztetik. A' Mészköből, és földből, ha megégettetik, vagy más savanyúságul, megöntetik, az olyan pintzékéből, a' mellyekben, forrásbanlévő új borok vagynak, a' nálunk számosan találtató Mineralis, vagy ásványos vizekből, különösen pedig, a' mészszek-

zeknek forrásaikból, és a' mi természeti, 's hasonlóképen bőven találató Szódáknkból, vagy széksónkból, felette fok ilyen *fixus* aert, vagy szénsavanyúságú gázt lehet kapni.

Ha ezt, az állatok, kelletinél nagyobb mértékben, betálatlyak szivni, megfojtyu azokat. A' tüzet, és a' gyertyavilágot előltya. Raúschbachnál, Szepes Vármegyében, találatnak gazdag forrásai, a' meşzes vizeknek. Vagynak ottan ezeknek, némelly olyan szakadékaik, és mylségeik, mellyekben, bizonyos idő szakaszokban, a' feredő emberek, vagy a' felettek elrepülő madarak, és más azokhoz közelítő állatok, megfúlva találatnak. A' mi pintzéinkbenis, mellyekben, a' be-rakott új borok forranak, csak nem minden esztendőben, némelly magokra nem figyelmező, kivált iszkos emberek, megfálnak.

Hogyha azonban, valamelly nedvességekkel öszve egyelítettik, p. o. a' Campániai forrásban lévő borral, vagy még inkább, a' savanyú-vízzel, az a' szénsavanyúságú gáz, vagy aert *fixus*, még ha bővetskébben ivódikis, nem csak kárt nem téşzen; de még hasznos orvosságis. Mivel az, igen hirtelen elfuttya a' mi testünk' belső részeit, az élességet, azokból kiassza, és a' természeti rendes kiüröléseket segiti; az aranyeret, és más megdugulásokat megindittya, a' rohadást elűzi, kellemetes megittasodást okoz, erősít, és a' hójagban levő fővenyet és követ, eloszlattya, kivált ha vele, a' széksó, és a' hamú'sir, meg-savanyittatik, mint a' mi Keltsei savanyúvizünkben, mellynek egy fontnyi vizében, egy scrupulusnyi széksó, vagyon.

Gáz-

Gáznak, vagy Levegőnek is hivattatik, minthogy levegő forma, mint a' bennünket körül-fogó gőzöknek kerülete, vagy az úgy neveztetett *atmosphæra*.

Annak valóságos részeit, a' melegségi matéria, kiterjeszti, gőz forma vékonyságúakká, és levegökké téfzi.

Az eze savanyú, mivel annak belső valósága, vagy fundamentoma, a' savanyúságnemző eredeti matériából, az úgy neveztetett oxygenből vagy acidificans principiumból, áll.

Szén savanyúságú Gáznak, vagy levegőnek hivattatik, minthogy ez a' savanyúságnemző eredeti matéria a' közönséges fa, vagy plánta szénnek; --- a' mellyben, még, e' mellett, földis, sóis vagyon, --- belső valóságával, az az, magával a' szén'anyagjával; és mind a' kettő, a' melegségi eredeti matériával egyesítettvén, együtt nemzik, ezt a' Gázt.

Miképen téfzik pedig, a' mi pintzéink, ezt a' forrásban lévő boroknak Gázából kiváltt széní matériát, láthatóvá, azt a' Munkában fogjuk megmutatni.

A' savanyúsági Matériából való Gáz, az oxygenáltt gáz, az aer dephlogisticatus, az éltető és a' tiszta levegő, és a' tüzi levegő, ismét, mind egyet jelentő nevezetek. Ez, mindenütt elvan a' természetben terjedve; tsak nem harmad része, a' mi *atmosphæra*nkban találtató levegőnek, illyen gázból áll. Mellynek belső, és fundamentomos részei, a' természeti savanyúsági, és melegségi matériák, együtt.

Tiszta, és éltető Levegőnek, azért mondatik, mivel, ha abba az állatok belé záratnak, négyszer, ötszöris tovább élnek, mint az Atmosphaerában lévő épen annyi levegőben, és mivel az, ezzel együtt beszívotván, a' mi vérünknek néminémü részévé leszén, az állatokat fentartó melegséget szüli, az életet megtartja, és vérünket veres színűvé téfzi.

Savanyúsági materiából való Gáznak, azért neveztetik, mivel az, az atmosphaerában lévő sok testek által, magokhoz vonattatik, elnyelettetik, és széllyelofzlattatik, mellyek osztán, annak savanyúsági materiája, vagy savanyúságnemző ereje által, megsavanyodnak, vagy savanyúkká lesznek; a' mellett pedig, a' melegségi materiát, szabadon hagyják, és azt, érezhetővé téfzik, és ezen fogva, a' megsavanyodott, vagy oxydált testekben, a' mérsékeltt melegséget, okozzák.

Tűzi Levegőnek, hivattatik tovább azért, mivel erre, a' testeknek megégetésekben, annak a' tüzet tápláló melegségi materiájára nézve, szükség vagyon. A' levegő nélkül való üregben, nem égneek semmi testek, mellyek azonban, a' szabad levegőn, vagy az, atmospherában, megégnek, és savanyúkká lesznek. Ugy hogy az Égés, semmi nem egyéb, hanem valami hirtelenvaló, és erőszakos megsavanyodás, melly, szintén a' tüzes forróságig, az atmosphaerában lévő, ezen savanyúsági materia által, mikor a' testek, az által hirtelen megsavanyódnak, sebes lánggá válik, és annak melegségi materiáját feloldozza. Ezt a' savanyú-

vanyúsági materiából való gázt pedig, nagy részént, a' salétromból, az égetett Ertzekből, es kivált a' Magnéziumból bőv mértékben, lehet, elő állítani.

A' vízi materiából való gáz az Hydrogénből, vagy a' víznemző materiából való gáz, az éghető, vagy phlogisticáltt levegő, hasonló képen, mind egy dolgot, jelentenek. Ez a' gáz, a' víznek belső valóságát tsindló részéből áll, úgy mint, a' vízi, és a' melegségi materiának egybeköttetéséből. Lehet ezt, a' víznek, mesterséges felosztása által, fokképen készíteni. Maga a' nagy Természet, bőv mértékben, szolgáltatja ezt, a' plántáknak nedves megrohadásokban. A' hol t. i. a' plánták, és azoknak részeik, valamelly állótóban, és motsárokban megrohadnak, ha ott valaki, valamelly pálczát, a' posványba, letol, apró hójagotskák, vagy buborékotskák, jönnek a' mellett fel, mellyek meggyújtatván, égnek. Ezek a' buborékok, tellyesek, vízi materiából való gázzal, vagy éghető levegővel, melly ritkán tisztá, hanem már szénforma, vagy szenes, és felette kedvetlen szagú.

A' víz, fok egy mással öszveköttetett fanyúsági, és vízi materiából, áll, vagy az éltető, és éghető levegőnek fundamentomaiból. Mihelyt az éghető gáz, a' fanyúsági materiából való gázzal, együtt, vagy tsak magais, ez az utolsó, az atmosphaerában lévő levegőben, meggyújtatik, abból azonnal, víz léfzen, mivel az éghető levegőnek vízi materiája, az atmosphaerában

ban lévő savanyúsági materiával egyesítettvén, vízzé válik.

A' savanyúsági, széni, vízi és melegsegi materiák, vagy a' fellyebb elő számláltt gáz nemeknek fundamentomai, felette együgyü, és több részekre nem oszlattatható testek az az, még eddig, az úgy nevezetett Elementumok, vagy éltető állatok.

A' Bűdös-kő savanyúságú gáz, az a' poshadt gőz, vagy pára, melly a' meggyújtatott bűdösköböl felmegyen. A' bűdöskő, valami éghető, és még eddig több részekre felnemoszlattatott test, melly meggyújtatván, az atmosphæerából, savanyú materiát szív magába, és magát, ezen megsavanyodás' alkalmatosságával, a' melegsegi materiával egyesítvén, a' gáznak bizonyos nemét formálja. Ez a' neme a' gáznak, azzal a' tulajdonsággal bír, hogy a' bort, a' maga jóságában megtarthattya.

A' több ezen Munkára szélező és ebben műhatatlanul megkivántató Chemicum principiumok, vagy a' választás' Tudományára tartozó fundamentomos igazságok, majd magában a' Munkában, némelly valósággal megtörtént dolgoknak, vagy Factumoknak alkalmatosságával, fognak elő fordulni.

I.

A' Bévezetés némelly nemzeteknek, a' magok Boraiknak megjavítására tzelozó foglaltosságaikat, veti egybe, a' Tokaji Hegy környékén lakozóknak, ugyan ide néző munkáikkal, és az ezen Irásra, okot szolgáltatót nevezetes alkalmatosságot adja elő.

A' Must, és a' Bor, nem valami meztelen és pufzta szüleménye a' Természetnek, melyet a' nyers föld, minden emberi mesterség nélkül, mint a' vad plántákat, és élőfákat, teremné. Válogatott jó Föld, és Környék, szelid Clima, vagy Éghajlás, ahoz való jó idők, a' szöllöknek nemei, és az emberi mesterség, mind múlhatatlanul szükségesegek, a' tökéletes mustnak, és jó bornak megnyerhetésére. A' délnek fekvő Hegyek, mellyeket azoknak hátaik, 's oldalaik, féltzirkalom formán, az éjfszaki és napkeleti szelektől, többire mindenkor védelmeznek, a' mellyek tovább, az Égnek mérsékeltt hajlása alatt fekszenek, és a' magok déli részekkel, valamelly nagy térségre néznek, közel valami folyó vízzel határosok; mellyek mégis tovább, a' napnak egyenes sugárait, a' magok völgyes öbleikbe, valamint a' nyári meleg napokban is a' közel lévő folyóvizeknek meleg párázattyaikat, elfoghattyák. Azok a' régi, vagy vén szöllötövek, a' mellyek az agyagos és nyirkos

A

kos földben, a' félig söt egészenis elolvadtott tüzkövekből nőttékki, a' meleg és száraz nyár és ős, mellyekben, az eső ritkán esik, a' földnek szorgalmatos műveltetése, a' szőlő földjének elegyítése, és kövéritése, a' mesterséggel tanultt bor szűrés, és annak a' pintzében való szorgalmatos gondjaviselése, a' tartományok, az esztendő, és az emberek' részéről, mind olyan megkívántató dolgok, a' mellyek nélkül, jó bort várni nem lehet. Tsupán, ezek a' tulajdonságok azok, mellyek a' szőlő fzemekben, annak mustbéli valóságos részeit, leg jobban öfzve egyelítik, és azoknak tökéletes megéredését, elősegítik, mellyet ösztán az emberi kezek, és a' forrás, még nagyobb tökéleteségreis vísznek, és valóságos jó borrá, tsinálnak. Es ezek, mind olyan nyilván való igazságok, mellyeket, minden bortermesztő nemzetek, tapasztalnak, és épen nem izúkság, hogy itten, hoízzafan mutogatassanak.

Az emberi mesterségen pedig, nem értem én itten, azokat a' mesterségeket, és bizonyos tekintetben kélsz méreg készítéseket, a' mellyek által, némellyek a' roíz bort, jóvá akarják tenni, és az azzal felegyelítettett ál ortzás dolgoknak színe alatt, az ártalmat, rejtegetni igyekeznek. Söt még azoktól is, irtódzom én, a' mellyek ezek között, nem annyira ártalmasok. A' Fabroni' jutalmat nyert írásában olvastam, a' Bor tsinálásnak mesterségét, hogy már Democritus után, a' Görögök, az esős esztendőben termett mustot, nagyon lefőzték, és hogy annak savanyúságát elvehessék, belé gipszet, tettek. A' Laczédémonbéliek, a' magok mustyokat, egy ötöd résznyire leforralták, és azt ösztán, negyedik esztendőben itták. Plinius is azt beszéli, hogy a' Görögök, a' magok boraikat, tengeri sóval, vagy tenger vízzel egyelítették. A' régi Rómaiak, a' Geoponika szerint, egy tized, vagy ötöd részényi mézet, tettek a' magok

magok boraikba, melyet innen Vinum mul-
sumnak, neveztek. Spanyol országnak,
némelly vidékein, az egész must, ha vizes, ki-
főztetik. A' Malagai boris, - úgymondják, -
hogy többire, ilyen kifőzött mustból készül. A'
Spanyoloknak is némelly része, hasonlóké-
pen, mikor az ő borokban, fok a' borkö, gipszet
tesznek belé. Valamint a' Persákis, így ké-
szítik, az ő Siriás nevezet alatt, esméretes bo-
rokat.

De ha a' tapasztalásra, és az ember szeretetre
figyelmeziünk, im e' következő Elszárvételek,
igen szembetűnők, és az ember szeretőket, mind
ezek ellen, meginthetik.

Láttam, t. i. en 1791 eszt. hogy a' Tokaji
Hegyen, próbának okaért, egy 36. vagy 40. tseb-
res serfőző üstben, a' mustot félignél alább lefőz-
ték; a' mikor igen esős lévén a' fűzet, a' fűző
ugyan, nagyobbára megértt, de felette vizes és
rohdadt volt. A' mellyből készültt bor, olyan
erős volt, mint az égetett ital. De azoknak, a'
kik a' borhoz értenek, a' színe, igen veres, és
maga a' bor, tüzes, 's az inakat kelletinél inkább
ingerlő, 's a' vértis, igen nagy mozgásba hozó lett.
Mellyből azért, a' ki tsak keveset ivottis, fő,
és gyomor fájást, és az inak' refizketését, kén-
telen volt érzeti.

1795. eszt. A' Majusi fagy, az alsóbb részein
a' Hegyallyának, semmivétette a' fűzőknek, már
szép jövéseit, azokképest, az új hajtások, és ge-
rézdek, nem egészen mehettek tökéletességre. Lát-
tam akkor, hogy a' savanyú mustot, egy réz üst-
ben lefőzték, a' mikor, a' mustnak savanyúsága,
az üstöt, minekutánna abban, egy darabig állott-
vólta, zölddé tette.

Minthogy a' Mustnak, ilyen lefőzésére, töb-
bire réz edényekkel élnek, ha a' must, savanyú
talál lenni, annak a' grispán által lehető megmér-
gesítettése, épen nem képtelen. Jóllehet, száz

esztendő alattis, aligesik meg, hogy itten a' must, olyan favanyú legyen, és még akkoris, ez a' favanyúság, nem mindenütt egy forma.

A' méfznek, gipsznek, hamu 'sirnak, és a' fzésónak, a' borba való egyelítését, megtráfolni, nem fzéség; mivel ezek, a' bortól, épen idegen részek, és azt, a' ki ezeket, a' borba egyelíti, azzal büntetik meg, hogy annak a' bora, ofztán, igen rosz izü és kedvetlen izagú fzikottlenni.

Az Aufztiai boroknakis, kénkövel való gyakori ánsológolása, az azokhoz nem fzikott borivóknak, kivált mikor újjak, és még fokaig, a' pintzében, nem feküdtek, fő és melly fájást, fzikott okozni.

A' Frantz, és Német országi favanyú és nyúlós borokat megszálító és megtisztító fzarvas fzarvból és vizahójagból készült kotsonyais, valamint a' borkövet lefzálító dió és bikfa forgáts is, ártatlan.

Szintén ilyen ártatlannak látszik, az olaszországi Monteputsánóis, mikor Tricy fzerint, egy hufzad részényi must, elébb szöllő maggal, azután körtvélyel, és Birsalmával egynehányszor felforraltatván, úgy töltetik bé melegen, a' borba.

Ide tartozik, az úgy nevezetett Sampány-ernek, tzukorral és friss malosával felforraltt, és jól lefözött mustya, mellyet a' rendes mustba, hogy azzal együtt forjon ki, fziktak tölteni, és ugyan a' Campániában fzikásban lévő, és négy esztendő alatt tizenkétfzer, söt tizenháromfzoris esni fzikott bornak lehúzása, annak bizonyos tömlök, vagy fúvók, és meggyújtatott fzfzerfzamos bűdöskő által való tisztogatása, a' hordóknak megforgatása, hogy a' felzavartt feprő, mint valami kováfz, a' borban, jobban dolgozzon, a' szöllő fzemeknek, kivált pedig, a' feketéknek kiválogatása, és a' szöllőknek három rendbe való rakása, mellyek közzül, az elsöben, a' legérettebb,

tebb, a' másodikban, a' középszerü az harmadikban, a' legalábbvaló gerézdek, téretnek, a' rohdadt fürtök pedig mind ezektől ismét kü ön rakatnak. Az ö fe-
jér, és könnyen meg nem virágosodó borok, a' legéretebb szőlőkből készül, mellyek azon mó-
don, a' mint beízedődnek, sajtozá tétetnek, és
két 's három gyenge szorítás után, melly a' szőlő
szemeket öfzve nem töri, hirtelen lefzüretnek.
Az e' féle, és még más mesterségek által, most
már a' Sampanyer, vagy Campániai bor,
12. esztendeigis eltart, melly az előtt, 3. eszten-
dötis, alig állhatottki. Kivált pedig, mióta a'
Campániaiak, a' magok forrásban lévő boros
hordaikkal, másképen bánnak. Ama hires Vin
de Dieux, - mintha mondanád Istenek' bora, -
melly a' pómagránátnak, és a' tztromnak, tzu-
korral feleresztetet levéből készül, mellyet öfz-
tán, egynehány órával előre, a' jó féle borba,
belé töltene, épen nem ártalmas.

Mauchart és Ludolf szerint, a' borkö-
pille, és a' borköso, valami hathatós elősegítő
eszköze, a' bor forrásnak. A' kénkö savanyúság,
vagy az Acidum sulphuris, és a' jól meg-
tisztított szén-savanyúságú hamu 'sir, ha a'
mustba rázatnak, szintén úgy, fegitik a' bornak
forrását. A' hamú'sirnak, magát ilyenkor kifejtő
szén-savanyúságú gázza által, a' melly, mint a'
forrást elősegítő kováfsz, a' maga savanyúsági ma-
tériája által, a' bornak folyó vóltára, felette fo-
kat téfzen.

Ártalmas ellenben, a' megveszett bornak, a'
jával való megegyelítése, hogy azt, így, vala-
hogy megvakitván, annál hamarább elleheffen adni.
Már ama felejthetetlen emlékezetü Scopoli,
mesterkedett abban, hogy annak, valami módját
feltalálhassa, miképen lehetne, az ilyen bort meg-
ismérni.

Vallyon a' Frantz gyenge bornak, a' Spa-
nyol erős borral való megegyelítése, melly egy
bizo-

bizonyos tartományban, szokásban vagyon, jobb móddal eshetikémeg? azt én most, meghatározni, nem akarom. De a' felől, megvagyok győztetve, hogy a' Frantz égett bornak, virágos és nyúlós borral való megegyelítése, igen ártalmas. Mivel az ilyen bor osztán, semmi nemegyéb, hanem valami megvakittatott, és állortzás égettbor.

Azoknak, a' kik e' féleket mernek próbálni, magoknak leghalmozottabbak, az illetén felegyevelések, úgy mint kik ezek által, gyakran nagyon meggazdagodnak; Mikor p. o. némelly borral kereskedő Németek, és Lengyelek, a' követ és édes Tokáji Borokat és Eszcentziákat, idegen borokba töltik, és a' Hegyallyai bort, a' maga seprejéről levonván, a' melyben még a' tzukkor', a' fűszerfűzám', és a' jó illat' eredeti materiája meg vagyon, arra más idegen bort töltenek, és az e' képen meg fejtett borokat, valóóságos Hegyallyai bor' képében eladják.

Ama Máriziliai esméretes Polgár Bergáz, ez előtt egynehány esztendőkkel, feltalálta annak a' módját, hogy az ott termett borokat, mellyekkel az oda való boros gazdák nem elég szorgalmatosan és vigyázón bánnak, valahogy megjavítsa, és hogy azokat, mind jobb ézüekké, mind állandóbbakká tehesse. A' kinek utasításait, más fok odavaló szőlős gazdák, bevették és követik.

A' Maupin' borjavító módja abban áll, hogy ő némelly hofzzúzfárú Léhokon, vagy Töltséreken által, a' lefőzött meleg mustot, a' forrni kezdett hordókba bétölti még pedig azoknak szintén alsó fenekére, a' hordókat erősen betakarja, és még a' jól befűtött kementzék által is, azoknak melegségét neveli, hogy így a' boroknak forrását, tökéletesebbé, magokatis a' borokat jobbakká tehesse.

Rönnekendorf, Stekler, Angott, Brügemann, Edelmann, és Ahrens, mind Braunsvaigi borral kereskedő esmeretes embe-

emberek, a' magok boraikat, egyenesen Franz országból hozattyák, és azokat, a' magok tulajdon leprejeken lévő ó boraikkal, igyekeznek javítani, mellyek olstán, nem tsak az országban, jobban kelnek, de még más országokbais, bőven ki hordatnak.

A' Bornak timsóval és ónnal való megvesztegetését, elhallgatom, mellyek közzul kivált ez az utolsó, kész méreg tsinálás, azemberi nemzetnek gyalázatrya, és a' közönséges társaság' polgári igazgatásának, egy különös tárgya. Minthogy a' kénkö savanyúságú gázból készültt Anslóg, a' Bornak veres színét feloszlattya : erre nézve a' helyett, a' veres borokban, timsóval szoktak élni, a' tsalárdkodni szerető Emberek,

A' tsapfzékekben, a' nagyobb edényekbe szedett fejbort, egyfzeriben, veres borrá tudják, némelly tsaplárosok, a' földi és fai bodzának terénésével, tsinálni. Mellynek, egyfzer, magamis észre nemvétellett tanúja vó tam.

Sokból állana, mind azokat a' módokat elő számlálni, mellyek könyvekbeis olvastatnak, a' végre, hogy általok valaki, minden féle nemeit a' bornak, majmozhasa, és a' mellyek, most a' nyers, majd a' lefőtt, majd ismét mind a' két-féle mustnak, a' ki forrott borral való felegyelítésében állanak; de a' mellyek, bizonyosan, tsak azokat vakithattyák meg, a' kik ezekben a' dolgokban, tellyességgel járatlanok.

Mindenekfelett igyekeznek azon fokban, hogy a' mi Tokaji, vagy Hegyallyai borainkat majmozhasa. Felső Alzácziában, egynehány esztendővel ezelőtt, egy Hoffman nevű, borral kereskedő Ember, készített vólt, valami úgy neveztetett szalma bort, innen Magyar országról vitetvén magának szöllötöveket, a' mellyeken termett szőlő fűrtöket, egész télen által, egy befűtött száraz szobában, szalmára kirakta, hogy azok ottan, még jobbanis megérjenek, és
féliz

félig megafzni engedte. De minthogy a' rohdadt, szöllő szemeknek kiválogatása, a' fűrtöknek, más más helyekre való által rakása, a' mellyek közt, egyik fűrtnek, a' másikhoz érni, nem kellettett, az ebből várattatható nyereséget, nagyon megterhelítette. És minthogy ezt, egyebkéntis, csak némelly száraz esztendőekben, lehetett tselekedni; erre nézve --- a' mint az onnan való tudósítások bizonyították, --- ott már most, semmi ilyen szalmabor, nem készítettik.

Fandel, Scopoli után, ad valami olyan mesteréget elő, melly által, a' Tokaji borhoz hasonló bort, lehetne csinálni, azt tanítván, hogy három annyi nehézségű malosát, kellene venni, mint maga a' must, és azt abban, elkellene főzni, és ezt az így megfőtt mustot osztán, tíz annyi mustba kellene tölteni, még valami malosát, és fahéjatis, tévéen belé, és azt osztán, úgy kellene együtt ki forratni.

Melly boldogok vagyunk mi Magyarok, és kivált a' Tokaji Hegy körül lakók, kik, mind ezeket a' mesterségeket, még csak neveikről sem esmérjük, annyivalis inkább, nem gyakoroljuk, és mégis, a' minden Boroknak királyaszzonyával, a' Tokaji nektárral, birunk. A' jóltévő természet, és a' bor csinálásnak, 's az azzal való bánásnak, a' tapasztaláson fundáltott természeti mestersége, a' mi szöllő szemeknek, és a' mi mustunknak, tükros matériát, fűszerfűzamos olajat, és kellemetes jó illatott adott, és abba, annyi valóságos musti részeket, és épen csak annyi musti 's tökéletes bornak, elkészítésére, szükségesképen megkivántatik.

Maquer, de Buillons Markiz, Fabroni, P. Batista de S. Martino, és más fok olyan derék emberek, kik a' Must és a' Bor' valóságára tartozó részeknek megvizsgálásában, foglalatoskodtak, egyező szájjal, azt mondják,

ják, hogyha a' must kövér, és fok tzuksor matéria vagy on benne, úgy annak a' forása, nem olyan felette erős, és a' bor spiritus, benne, nagyobb mértékben találtatik. Továbbá, hogy abban a' borban, melyet valaki, tartani, vagy meginni akar, a' tzuksor részeknek, kell bővebben találtatni, --- azértis, a' fürtnék a' tengelyét, meg kellene tekinteni, és azt, vagy már a' tövén, vagy pedig szalmán, kellene megafzni hagyni, --- a' mikor a' tzuksor rész, a' borban felnemofzolván, tartós bort fog adni; és hogy az olyan borok, a' melyekbe, a' forrást elősegítő matéria, annak rendi ízerint vagy on felegyeledve, még nyernek, nem hogy veszteneének valamit, a' másuvá való átalvitetés által.

A' mi édes és nyers szőlő szemeink, és a' mi természet szerint való aszfú szőlőnk, melyet, még a' tökéjén, tsupán a' napfény ízokott meg aszalni, bővölködnék, azzal, a' tzuksor, olajos, és jó illatú szurkos matériával, --- mely utolsó kiváltképen, a' szőlőszemek külső hajában találtatik, --- melyben, ha azt a' maga tsutkájával együtt veszfűk, valami kevés musti savanyúságis, találtatik, melyre úgy látszik, hogy a' forrásban, fűkség vagy on. A' borkő pedig, talám tsak a' jólmegértt barna szőlő magotskákban, és az éretlen nem maradott tengelykében, készűl. Soha sem láttam, hogy a' mi Tokaji borainkban, még ha azok, nem aszfúszőlő borokis, a' borkő, az hordó 'dongáira ragadt volna, sőt még, a' teprékbenis ezeknek a' Boroknak, igen kevés a' borkő.

Mitsoda bőséggel ta'áltasson, az ha'onló tzuksor matéria, a' mi úgy neveztetett aszfúszőlő borainkban, vagy Eszfizentziánkban azt, abból a' különös dologból, lehet eszre venni, mely tulajdonképen, ezek körül, tapaszalttatik. Tudniillik, ha az Eszfizentzia, vagy aszfúszőlő bor, két's három esztendő, maga szokta az, magát megtölteni, és a' maga folyó vóltának menpyiségét, ma-

ga megfzaporittya. Mellyetis, mikor legelsőben láttam, azt én az észszentzia' ottan ottan elő forduló forrásának tulajdonítottam, mellyis, a' szén-savanyaságú matériából való gáz által, a' folyó dolgokat fzaporittya. De minekutánna, a' bort, egynehányzor levontam, és így, annak, elő s' megelő forduló forrása, egészen elmúlt, láttam, hogy az én átalagom, mégis, mindúntalan teli vagyon. A' honnan, azt hozomki, hogy a' seprőben, és magában a' borban lévő tzukros matéria, a' szüntelenvaló de észresemvétethető forrás által, mind inkább feloszol, és azzal a' bornak az ereje, vagy Spiritusa nevededik. Innen van, hogy az ó borok, mind erősebbek erősebbek, és a' magok seprejeket, mind inkább megemészti, mind addig, míg azt végre, egészen elfogyattyák. Az ilyen borokban, igen fok a' jó illatú szurkos matéria, a' mellynek többé 's az Oxygen, vagy a' savanyúság nemző matéria semmit se t het, és ezek többire, veresre hanyatló színűek, igen fűszerfzamos éziűek, tsipősek és jó illatúak, és hovátovább, mind kisebb kisebb benne a' részegítő erő, és a' rohadást, 's az elerőtlenedést, nagyon hatalmasan elűzik, a' mint ez, majd alább, bővebben fog előadódni. Azis úgylátszik még, hogy ezek a' borok, a' benne lévő borspiritusnak, vagy erőnek, némelly részét, azó utóbbi forrásokban, a' mikor már semmi tzukros matériát feloszlatniok, nem kellett, jó illatú szurkos matériává változtatták, azhonnan azoknak ætheri, vagy igen hathatós szagokis vagyon.

A' mi aszfűzfűzöllönkből, mellyet tsupán, a' mi meleg Climánk, jó földünk, és a' nap fzikott, még a' tövén, megafzalni, valami természetfzerint való tzukros olaj, fzikott az edény fenekére ki fzivárgani, mellyet közönségesen Eszfzentsziának neveznek. Magára pedig, az aszfűzfűzöllőre, minekutánna megtapostatik, mint természetfzi tzukros matériára, ren fzerint való, vagy
ordi-

ordinarium must, szokott töltetni. A' mellyből léfznek ofztán, a' mi aszfzúsfzöllő boraink, és másolásaink. De még az ordinarium boraink is, jó esztendőkben, édesek, erősek, olajosok, és fü fzerizámotok. A' mellyben, merem mind azokat tanúbizonyságúlhivni, a' kik, a' borhoz tudnak, egész Európában, a' kik valaha, igazi, és nem Franz, Német, vagy Magyarországi más hegyeken termett, és tükörrel, malo'sával, és fufzerfzúmmal, mesterségesen készítettett Tokaji bort ittanak. Valamiképen tartóságais, ezeknek a' mi borainknak, mindenekelőtt tudvavagyon. Százefztendősfzszentziáink, és aszfzúsfzöllő boraink, nem egyszer találtattak minékünk. A' tengeri hofzfzu útakat, és a' tengely tsillagokat, sőt még a' leg sütösebb æquatortis, eibirják, az igazi tokaji borok, úgy, hogy meg nem romlanak; ellenben a' más orfzági borok, némelly Spanyol orfzágban, Portugalliában, és egynehány Afrikai Fokokon termett borokat kivévén, még többire, az olafz orfzágban, és az Archipelagus' fzigettyeiben termett borok is, két's legfellyebb három esztendeig tartanak, vagy pedig, kénköből készültt, 's ottan ottan megújítatott ánslóggal, avagy valami jó féle ó fepröre töltetvén, mint többire minden Franz és Német orfzági borok, fzohtak megtartatni. A' mint Pauletti, megjegyzi, sem a' Toskániai, sem az Oláhorfzági borokat, nem lehet, sem vizen, sem fzekereken, másúvá vinni.

Es mégis. a' Tartzali és Bétfi Tsáfzári Királyi boros pintzékben, egynehány fáz átalag Tokaji aszfzúsfzöllő borok, és Eszfzentziák, megetzetedtek, és annyira megromlottak, hogy a' Felség' fzanára, különös fzóllós gazdáktól, kellettett, bort vásárlani. Mellynek, mi lehet vallyon az oka, holott azok a' borok, a' királyi legjobb fzóllókben termettenek, jó féle pintzék-

pintzékben tartatnak, és mind a' szőlő hegyekre, mind a' pintzékre vigyázó királyi Tisztek, jól megfizettetnek, 's azonban a' szőlők, nagy költséggel, 's igen jólis miveltetnek?

Mellynek, hogy végére lehesse járni, szükségesnek láttam, hogy 12. esztendőbeli füzetekben tett próbatételeimet, és tapasztalásimat, ezen jelenvaló Irásomban, elő adjam és a' szerint, a' mint azt nekem, az én Allapotom, és fok foglalatosságaim meg engedték, az új, és úgy neveztetett *Antiphlogistica Chemiának*, vagy választás Tudományának segítségével, a' Plántáknak, és különösen, a' Mustnakis, szőlőbeli valóságos részeit, és a' Bornak 's annak spiritusának vagy erejének mivóltát, az új *pneumatica* eszközök, harangok, és az hires *Voulfnak* más készülétei által, a' magok fajtát gázoknak nemeire felosztzam; és ha néha néha megessettis, hogy azokat, a' tűz által, másképen találtam, módolni, másképen találtam vagy elfszakasztani, egymástól, vagy egymással újra öszvetenni; de mégis azoknak fundamentomos részeit, a' Hihetőségnek alkalmas mértékére felvinni igyekeztem. E' végre, magát a' nagy Természetet választottam műhelyül magamnak, hogy annak tetemes dolgaira való figyelmeztésem által, abból, a' mennyit lehet, kitapogathassak. ---

Mellyet minekelőtte tselekedném, szükség hogy elébb.

II.

A Tokaji szőlők nevezetesebb fajtaikat, botanice, vagy a Füvesz mesterségének Régulái szerint, leírom.

1.) Legelső a' Gohér, melyet a' Frantzok így neveznek Aubre, a' Németek pedig így: Weifzer Augster. Mellyis, olyan szőlő fajta, a' mellynek a' levelei gömbölyűtábasú három szegletűek, alól pelyhesek, és néha hofzfűkásokis. A' Gohér, legelsőben érik úgy hogy már Julius Havának a' végén, megehető. Tsak a' száraz esztendőkbén marad meg, a' mikor October végéigis, eltart, és igen fok tzukros nedvességgel bővölködik. A' szemei rendszerint nagyobbak fok más szőlő fajtakénál.

2.) A' Formint, Frantzúl Formiant, olyan szőlő tö, mellynek a' levelei három ágúak, alól pelyhesek, a' vészzei sűrűk, és a' izemei gömbölyűek, fok tzukros, és fűszerfűzamos matériával bir; különös, és majd tsak nem tulajdon fajtája, a' Tokaji 's a' körül termeni fűkott aszfűzfűzölőknek.

3.) A' Fejér fűzölötőnek, a' levelei öt tsipkézetűek, alól pelyhesek, a' szemei gömbölyűk, vészzei gazdagok, és a' gyümölsét, az édesség miatt enniis alig lehet, mellynek a' bőri vagy hártája igen vékony, úgy hogy rajta, általal is lehet látni, és tellyes tzukros matériával.

4.) Az Hárs levelű szőlő tőnek, háromfűgű gömbölyűségűek a' levelei, mellyek töböre, egymáson fekszenek, vészzei búják, izemjei gömbölyűek és fok jó fűzágú fűszerfűzamos matériával tellyes.

5.) A' Rózsás szőlő, és a' Fekete fűzölőknek fok nemei; mellyeknek azö hajok vagy hártája

hártyájok alatt, nem csak tzukros, hanem valami savanyú matériais, találtatik, és többire, a' szőlő hegyeknek, az allyokon és tetejeken, szoktak plántáltatni.

6. 7. 8.) 'sa't. A Muskatal, a' szekfü és más nevezetesebb fajtaít a' szőlőknek, most elhallgatom.

Mind ezen szőlő fajták' nedvességének, együvé való egyelítéséből, a' taposás és a' fajtolás által, készül a' mi hires Tokaji mustunk; de a' melly, a' változó esztendőkhöz képest, és ahhoz képest, a' mint az aszsfúszőlővel banni szoktak fokképen változik 's módoltatik. --- Most már következnek.

III.

*Némelly vóltaképen megeset dolgok, vagy Fa-
ctumok, Próbátételek és Tapasztalások.*

A' Tartzalon lévő Tsászári Királyi Pin-
tzékben, találtam vólt én, némelly megromlott és megetzetefedett, 1789. és 92dik. esztendőben termett aszsfúszőlő borokat, és talám még, némelly godikbélieketis; a' mikor a' Tek. Szirmai Adám Uréi, és az enyimekis, a' mellyek egy kevésse, különösebb gondnal, és megválasztással vóltak készülve, ugyan azon esztendőkbéliek, olyan jók vóltak hogy az említett Ur, a' Fels. Kamara' Tisztjeinek, az Udvar' számára, valóságos 92dikbéli borokat, 88dikbéliek gyanánt, adott legyenek. Mert jóságokra nézve ugyan, ezen utóbb említett esztendőbélieknek, tartották azokat, akár mint állattalégyenis az eladó Ur, hogy azok, 1792dikbéliek.

1783dik Esztendőben, fok vólt, a' termés a' szőlőkön, és minthogy a' nyár, száraz és meleg vólt, már Septemberben, a' szőlő tökéletesen

tesen megvált érve, és sarga volt, mint a' viasz. Octoberbe pedig szeplősödni kezdett. Ugyan ezen Hónapban, egynehány meleg eső esvén, a' szőlő szeme ki kezdett hafadozni, a' mellyből, fok szép aszízűszőlő lett, melly eleinte penészes volt ugyan; de a' melly penész, a' következett egy néhány meleg Hetek alatt, egészen, elfáradott. Annyira, hogy ha bátor, fok aszízűszőlő, penész szagú vóltis: de a' mégis, igen fűszerfűszámos, olajos és jó illatú vólt, és felette kövér eszfizentziát adott. A' több megnemaszott szőlőis, többire mind megfonyorodván, mikor megtapodtatott, és ki fajtóltatott, felette kövér, barna sárgaságú, fűszerfűszámos, és édes mustot botsátott, melly mikor osztán, kiforrottis, maga olajos fűszerfűszámát megtartotta. Mellyen, haszintén az első esztendőben, vóltis még, valami penész szag; de azonban, a' szint adó matéria, benne nagy mértékben, és szintén, a' verefre hajló szinig találtatott. A' forrása ennek a' bornak, a' benne lévő fok tzuksos matéria miatt, felette lassan ment. Második esztendőben pedig, elvesztette ez a' bor, a' penész szagot, és szint adó olajos matériáját, és felette nagy erejű, édes, és fűszerfűszámos borrá lett, Es olyan tökéletes tokaji bor kerekedett belőle, mellyet mái napigis, keresve keresnek.

1784 eszt, inkább száraz mint nedves idők járván, a' szőlő szüretkor tökéletesen megért, de fok aszízű nem vólt; de, a' tsak nem mindennapi eső, elrontotta a' szüretet, melly ez által, kellestinél fokkal nedvesebb lett. Az honnat, az akkori bor, első esztendőben ugyan, valamennyire édes vólt, de meg nem tisztult, gyakran forrott; de a' második esztendőben osztán, megjavult, és jó ordinarium bor lett belőle. Mellynek, ez a' nem vártt megjavulása, minden bizonyal onnan lett, hogy az aszízű kinem fzedödvén, egyuvé nyomtatott, a' több eleven szőlővel, melly már a' békő-

békövetkezett esős idők előtt, tökéletességre ment-volt.

1785dikben, hideg lévén a' nyár, az öfz pedig, deres, a' szöllő tökéletesen még, megnemért, mikor már azt a' kemény dér, eltsapta. Azértis a' must' édessége, savanyús volt, a' bor pedig, első esztendőben maró, de azután tsak ugyan, a' maga seprején megtisztulván, felette kedves savanyúságú, és tiszta asztali bor lett belőle. A' forrása ennek a' bornak, mindjárt szüretlen, elkezdődött, és igen nagy volt, ha szintén a' napok, hidegek voltanakis.

1786. és 87dikben, a' nedves és hives nyár, és öfz, azt tselekedték, hogy a' szöllőnek némelly része, megért, némelly pedig félérésében maradt, és megis rohdadt. És a' bor osztán, még a' maga seprejénis, igen változó volt, és épen nem tartani való. Volt ugyan valami ereje, de igen vékony, savanyú, és a' szinét meg nem tartó. Mindezen három közelébb említett esztendőkben, igen kevés vagy épen semmi aszszú sem volt, annyira hogy azt, számban sem lehetett venni.

1788dikban, a' jókor beállott, és fok meleg esőkkel nedves tavaszi napok, a' meleg, söt forró nyár, és öfz, felette szépen megérlelte, sárga szinüvé tette, és épen, megtartotta a' szöllőt, melyből igen édes, sárga szinü, fűszerfűzmos, és kövér must lett. E' mellett, az aszszúis, igen szép és tiszta volt; a' melly, szüret' elein ugyan, egy kevésbé lágyas lévén, felette fok eszszentziát, bortsátott, annyira hogy annak olajos, és tsukros nedvessége, nagyobbára, az eszszentziába mentlégyen által; a' felől azonban, az hajábanis, a' még benne maradott tsukros nedvességén kívül, fok fűszerfűzmi maradott. És a' ki, ebből, aszszú szöllő bort tsinált, és a' róla beszivárgot eszszentziának alkalmas részét, reá nem töltötte, annak a' bora, erős volt ugyan valamennyire, és kedves
ézü,

ézü, de épen nem olajas, és nem kövér. Az honnan panaszolkodtak is némelyek, hogy ez a' 88dikbéli bor, három 's négy esztendő múlva, nagyon megvékonyult, és az édességét elvesztette. De a' később szedett aszfúzfűzöllőre töltetett bor, kivált ha vele jól bántak, és az eszszentziáját is reá töltötték, a' leg jobb, leg tökéletesebb, és leg kövérebb tokaji borra lett, melyet mais keresnek. Későn kezdett és tsendefen forrni, ha szintén a' napok, melegek voltakis, elég erős is volt, ha szinte kelletnél nagyobb nem volt is annak ereje.

1789dikben, az igen meleg és esős őszi napok, a' már nagyobbára jól meg értt szöllőt, penészesé tette, és meg rothasztotta, és a' zölden maradt szöllő, nagyobb részént meg rothadt, és felette kedvetlen ízint kapott. A' must ugyan, elég édes és olajas, de igen tajtékos is volt. A' bor pedig, ha azt, épen különös gonddal nem szűrték, igen veres, és édes ugyan, de épen nem fűszerfűszámos lett, nagyon penész szagú, és mind ámtalan forrásban lévő, mellynek nagy része, két esztendő múlva, etzetefedniis kezdett.

Es ez kivált, a' főbb szöllő hegyeken esett meg, a' mellyeknek a' földjök, kövér, és jó munkában volt, és a' mellyek délnek fekszenek, 's következképen terméseket, hamarabb is meg érlelik. Ezeken ugyanis, a' száraz és nedves rothadásnak, vége hofszá nem volt, kivált az hegyeknek alsó részeiken; annyira, hogy az én magam szölleimnek, alsóbb árkaiban termett aszfúzfűzöllőm, a' maga fáját mustyával meg-tsináltatván, ha bátor elég édes és olajos bor lett is, de mindenkor penész ézü, mindenkor fűszerfűszám nélkül való, és felette vastag, olajas, veres színű volt.

A' meg nem aszott, de meg rothadt szöllőnek a' mustya, felette kedvetlen, és csak nem föld színű volt, a' mitsodás borok, rend szerint, felette seprősök szoktak lenni, ha kivált azokat, minden

sűrű szűrő - kas vagy rosta nélkül szűrük. Felette fokáig, és lassan forrott ez a' bor, és egész esztendőt - által-is, szüntelen pe'sgett. --- Ellenben szedtem volt én akkor, a' magam szölleimnek felsőbb, hidegebb, és soványabb árkaiban, valami afzizút, és vettem hozzá, valami zöld-sárgás szinü, és vékony borokat, némelly izegényebb gazdától, a' kiknek soványabb szöleik, napkeletre feküsznek, és igen magafak, a' mellyeken a' szöllő meg nem rothadt, hanem épen maradt, és abból, minden reménységemet meg haladott afzfizúszöllő bort, és másfást-is tsináltam. Mi thogy azonban, az afzfizuban, rothadt szöllő is találkozott, innen lett, hogy a' szüntelenváló forrás, a' feprejét ezeknek a' boroknak, mind felvetette, melly tovább esztendőnél, szüntelen felül úfzkált darabonként, mig végre ofztán, csak ugyan le-fzállott a' fenekére, és belőle, jó tisztá, erős, és édes bor lett, és épen olyan, mint az a' másfás, mellyet én, a' kádon fel-vetett penészfés tisztátalanságától, különös gondnal megtisztítva szűrtem, és a' mellyet, a' szüntelen tele-tartás, és az hordó szájának nyitva való hagyása által, hogy azon, a' bor, a' maga rothadt matériáját, ki hányhassa, a' penész-fzagtól is, meg-mentettem. Melly ofztán, fokkal tisztább, és kedvesebb ézü bor is lett, mint a' mellyel. csak rendszerintvaló módon, szoktak banni.

1790dikben, a' nyár és ősz, inkább száraz, és hives, mint meleg léven, a' töveken felette nagy volt a' termés, melly nagyobbára meg-is ért ugyan, de épen nem ment arra a' tökéletességre, a' mellyre a' tokaji szöllő szokott menni. Mert a' napra fordúlt része a' firtöknek sárga volt, de a' belső része, zölden maradt. Az afzfizú pedig, csak a' vén töveknek, jól meg-értt füzemei között találatott, és csak a' jó fekvésü szőlőkben, melly azért, kevés volt ugyan, de egyfzersmind

let-

felette igen szép is. Ellenben, az ép szőlőnek a' mustja, zold sárgás volt, és igen vékony 's tsipős édességű. Ez a szép és tiszta, de kevés aszszú, igen kevés, de felette kövér és tiszta eszszentziát adott. A forrása a' bornak, hamar el kezdődött, és nagy mértékben volt. A' ki ebben az esztendőben, a' szokás szerint, tsinálta az aszszúszőlő bort, és 4. putton helyett, nem hatot vett, vagy abba, fok eszszentziát nem töltött, vagy nem késői szedés - mustot, töltött a' maga aszszújára, annak, mindjárt első esztendőben, igen tiszta tokaji bora volt, de a' melly, a' második 's harmadik esztendőben, a' maga édességét és kövérségét, elvesztette, és fokkal vékonyabb lett. Es még a' kövérebben tsinált borok is, ebben az esztendőben, most már mikor ezeket írom, hatodik esztendejekben, vékonyabbak, de úgy, hogy a' felől, a' magok fűszerfűszámos jó illattyokat, tisztaságokat, és kellemetes ízeket, el-nemvesztették. A' fűznek most, ezeknek a' boroknak zöld, és régi édességek helyében, a' magok néhai fáját szagokkal, és éz-ekkel, kedveskednek, épen úgy, mint a' jobb esztendőbeli borok. azok, p. o. a' mellyek 83ban, és 84ban termettenek. Ezt pedig, csak ezekben, a' későbbi esztendőkben, kezdték kapni, mellyet-is, a' borral kereskedő Lengyelek Pépernek, avagy borsnak neveznek.

Ugy látszik, --- a' mint már említettem-is, --- hogy az igen régi tokaji aszszú-szőlő-borokban, a' fűszerfűszámos és jó illatú szurkos matéria, a' ki gözőlgs által, és az azokban lévő folyó részeknek fe loszlások után, még jobban-is, öszve szedi magát, vagy az újabb meg újabb változások által, még inkább meg szaporodik. Ittam én, olyan 40. esztendős bort, melly a' pohárba ki-töltetvén a' maga fűszerfűszámos jó illattyával, az egész szobát, betöltötte.

Ebben az esztendőben, több aszszú-szöllőt, az az, több szukros matériát, kellett venni, mi-

vel a' mustban, a' tzukros matéria mellett, igen fok savanyú és kovászos matéria-is, taláztatott, melly az egyfzer el indúlt, és igen erős forrás által, a' tzukros matériát, nagyon fel ofzlatta. En, ebben az esztendőben, az aszszú-fzöllöt, és a mustot, ahoz a' kevés a' zízú-fzöllő borhoz, mellyet ekkor tsináltam, a' fzölleimnek a' közepe tájáról, vettem, a' hol a' fzöllő jobban megvölt érve, és az a' jó barátom, a' kinek ezt a' bort, mindjárt az első esztendőben, el adtam, annyit nyert azon, Német Országban, a' mennyit, maga sem reménylett. Ellenben pedig a' fzölleimnek, alsó 's felső részeiről került, egyegy puttonos más lásom, egy esztendő alatt, igen tiszta, erős, és minden édesség nélkül való bor lett.

1791dikben A' must, többire igen vizes völt, felette esős lévén, a' fzüret. Mellynek a' bora, az hordóban ugyan ofztán, megtisztúlt, de mi helyt a' szabad levegőre, és a' világosra ki-hozatott, azonnal, tsak nem a' feketeségig, meg vastagodott, és két esztendő alatt, a' maga feprején, megnyúlósodott, azért is ezt, hová hamarabb ki kellett árúztatni. Az aszszú-is, ebben az esztendőben, igen gyalló völt, --- Tek füzirmay Adám Ur tsinált-völt, ebben az esztendőben, maga, leg-jobbaknak látfzó, és az E Bényei leg-magafabb hegyeken lévő fzölleiben termett aszszú-fzöllő borokat a' mellyek már most, minden édességeket elvesztették, és igen tiszta, vékony, fejeres füzü, ó bor szagú és ézü mászlásokká váltanak. Mellyeket azért, átalagokból, hordókra fordittatott, és mászlások képében fízokott el-adni. --- Az ilyen forma esztendőkben, a' minémük vóltak, a' 86dik és 87dik esztendők is, az aszszú-fzöllőben, melly egyébként-is, fokból nem állott, felette kevés fízokott lenni, a' tzukros matéria, és az a' nyers musttal, tsapán tsak, a' maga hajában lévő füzfer-fzános illatot fízokta közleni.

1792dikben, idején volt a' füzret, minthogy az igen meleg nyár, a' füzölöt igen hamar meg-érlelte melly a' fok meleg eső miatt, hamar-is kezdett hafadozni. Attól félvén tehát, az emberek, hogy úgy járnak, mint 89ben, a' mikor azok, a' kik későn fzedtek, alig kaptak annyi mustot, a' mennyit az aszfzújokra tölthettek volna, mint én-is, p. o. 20. vagy 30 hordó aszfzúsfüzölöm mellett alig füzürhettem 10. hordó mustot; hamar hozzáfogtak, a' fzedéshez. A' füzret elein, fok volt az aszfzú, hanem hogy az, lágyas, és kivált az al hegyeken, rohdadt-is volt, de az ép vagy eleven füzölő-fzemek, igen jól meg-értek, épen hogy, némelly egyszer mászfzor esett eső által, azokis, egykevéssé, meg-eczetefzedtek. Az aszfzú, felette fok Eszfzentziát botsátott, és már, a' kádakban, ha azok a' fzaad levegőn kiinn voltak, tsak hamar forrani kezdett, az az, a' közepe meg-meglegedvén, eleinte bór ézü és fzagú volt, de ha hamar bé nem tapodták, 's a' mustot reá fel nem töltötték, kivált, ha még az eszfzentziája-is rajta volt, és az aszfzút, nem a' tövekről, hanem a' táblákról fzedték, és így azt, a' több ép és eleven füzölőnek a' leve, meg-futotta, mikor még rakáson volt, már akkor etzet ize és fzaa, és tsipös édessége volt. Az ordinarium must, hamar kezdett forrani. és ha valaki, a' maga füzölőjét, tapofatlan tsak két 's harmad napig-is, ott hagyta, a' kádon, annak a' mustya, megverefedett, a' fajtóba vertt törkölye, már a' fajtóban, forrani kezdett, és az, részfzerint etzet fzagú volt, mellyet a' műfzkák, égézen el-leptenek. A' kik ebben az esztendőben, az aszfzú-füzölő-bor-tsinálással, és annak hordóba való fzüállításával nem-siettek és a' kik a' fze-gény emberektől, régi vagy hevertt aszfzút, 's kádban tsomofzolt bort vettek, azok, már a' hordókba, etzetes. matériával tellyes mustot töltöttek, kivált, ha még az aszfzút, és a' nyers füzölöt, esős napokban találták-volt fzedni, vagy még a' fza-

a' száraz és nedves napokban szedett aszfzúját is, egymástól, gondosan el nem választották. A' kik hasonlóképen, eb-ben az esztendőben, a' mustot, az aszfzún fokáig hagyták, annak a' bora, fok kivontt, vagy extractiva materiával bővölködött, és veres színivé lett. A' szőlő hegyeknek felső és közép részén termett aszfzú, és bor, melyet csak hamar ki tapódtak, és ki sajtoltak, és eszszentziájától; meg-nem fosztottak, és azt az Athmosphœra-ban lévő savanyusági materiának és az őfzi nedves melegségnek, nagyon meg hatni, nem engedték, a' melyet továbbá a' későbbi és meleg őfzi napokban szedtek, és magas, két fenekű, alólfzéles, felül keskeny, jól befedett eszszentzia szedő kádakban, valami hives, mély, és különös fajtó házakban, melyekben a' tűz, az 'e féle fajtó-házakban lévő, rend szerint való levegőt, meg-nem-melegítette, gondosan meg őrzöttek, és arra, a' November' vége felé volt keményebb derek előtt bészedett, és így, azoknak vizes nedvességektől, által nem járattatott mustot öntöttek, azoknak, tökéletes tokaji, és még mostis, a' maga épségében lévő borok lett.

Ugyan ebben az esztendőben, meg tettem volt én, azt a' próbat is, hogy a' leg jobb aszfzún, már egynehány napig, a' pintzében állott, forranis kezdett, igen boros, és már meg tisztult mustot, töltöttem, és abban, csak hamar, a' kádon elkezdődött, a' tzukros materiának fel oszlása, az honnan, a' bőrának osztán, semmi édessége sem volt. A' ki azért a' maga bőrának az aszfzúra való fel töltésével, olyan fokáig késik, hogy a' must, már forrásban is legyen, annak a' bora, a' maga édességét, fokáig meg nem fogja tartani, még ha, az, aszfzú-szőlőben lévő tzukros materia, és ennek, az eszszentziája, benne meg-lejendis. E' mellett, ha a' forrásban lévő must, az aszfzún, fokáig áll,

áll, a kádban, annak boros réfzei, az atmosphaerában való levegőből magokba bé-fzivott savanyúsági matéria által, nagyon fel-fszoktak oszlanl. A mint ezt, majd még bővebben-is, megfogjuk mondani.

Ugyan ez, esik azokon is, a kik bé-nem fedett kádakban, a magok lágyas afzfzújokat, a' szabad levegőn, egész heteken 's hónapokon által, kinn hagyván, azt azután tsinállyák meg. Mert a' leg-szebb ró'sa-fzinü afzfzú-fzöllőis, a' szabad levegőn, fetét veres fzinre változik, a maga olaját elveszti, úgy mint a' melly, az eszfzentziával együtt, abból ki-fzivárog, az éze-is, melly az előtt édes volt, erősebb és borosabb lészén, azonban, egyfzer forrani-is el-kezd, melly annak, nagy kárára fzolgál, a' mint fellyebb meg-mondódott. Nem tsuda tehát, hogy még a' fázraz esztendőben termett, és ilyen módon tsináltt 's bészürtt borok-is, két 's három esztendeig-is, fziunteien forrván, meg-változnak, vas-tagókká, és etzet-forma tsipősségüekké lésznek.

Ebben az esztendőben termett borokon, nem tsak a' Tsászfári 's Királyi, hanem még, más pin-tzékben-is, esett 'e féle izerentsétlenség. Egy jó-barátom itt Ujhelyben, egy nyitva-tartott kád afzfzúját, a melly lágy, és a' fziüret elein fzedődött volt, még pedig táblán a' fzöllő alatt, vagy két hétig a' szabad levegőn hagyta, melly-is ottan forrani kezdett, és midőn, az árra fel töltött jó féle mustot, azon ismét harmad napig állani hagyta-vólna, olyan veres fzinü zavaros 12 hordó afzfzú-fzöllő-bora lett belőle, a' melly most-is még, mikor ezt írom, és így a' negyedik esztendejében, nem egészen tisztá, és nem-is jó ézü. Azértis kéntelen volt ezen borának hordaját, három három aranyon botsátani, tsak hogy töle meg-menekedhesse; holott ellenbe, aző ugyan azon esztendőben fzedett, de még forrani nem kezdett, és olly fokáig a' szabad levegőn nem tartott afzfzújára töltött mászásait, tizenkétkét aranyával, adta-el.

Az

Az 1793dik esztendő, majd nem a' godikhez hasonló volt. Az abban tsinált, kövér aszszúszöllő-borok, felségek. En, ebben az esztendőben, az alsó és felső árkaiban szedetett mustomnak, három három puttont adtam, minthogy a' színén és az ézén a' mustnak, úgy kezdettem érzeni, hogy abban, a' savanyúsági matéria, noha néminémü tsukros matériával meg-elegyedve, nagyobb mértékben vólt, mint abban, a' melly a' középső árkaiban termett, mellynek már, tsak kétkét putton aszszút-adtam. Es úgy tapasztaltam, 's mostis még, mikor ezt írom, úgy tapasztalom, hogy a' két puttonos másolásom, fokkal édesebb, és kedvesebb, mint az három puttonos, a' melly azonban, erős, ó bor ézü és amannál, fűszerfűszamosabb.

Az 1794dik esztendő, rend-kivül jó, és még 88diknál-is, jobb esztendő vólt. A' mellyben, must ugyan, kevés, de barna-sárgaságú vólt, és az aszszú-is, felette szép, a' bor-is ahozképest, tökéletes, melly későn, mérsékelve, és a' maga rendes idejében, kezdette 's folytatta, a' maga forrását, épen hogy fok, de tisztas vólt, az aszszú-szöllő hajában, a' szint adó matéria, annyira, hogy a' melly borok, az aszszú-szöllőről, hirtelen le-nem-szuródtek, azok világos sáfrány színűek, sárga verességek, és egyfzersmind, igen tiszták, fok fűszerfűszamos, tsukros, és olajos matériával, bővölködnek --- A' melly eszszentzia fokáig állott az aszszún, szintén úgy tellyes, tiszta szint adó matériával, és igen jó. A' szüret előtt egy-néhány napig tartott eső, de a' melly után, ismét szép napok következtek, a' szöllő nedvességével, annak hajából, és magvából kezültt, tiszta, és meg-ért szint adó materiát, közlött.

1795dik Esztendőben --- a' mint már fellyebb is emlitettem, --- a' szöllő-hegyeknek alsó, és elfagyott árkaiból, kevésbé, és tsak nem félen meg ertt, 's többire pedig, tökéletességre nem mentt
szöllő

szőlő került, minthogy t. i. a' nyár, többire heves volt. De a' szüret, csak ugyan száraz lévén, a' must fetét zöld színű volt, melly már must korában, a' felső szinén, némelly fejer bubórékot és pilléket mutatott, még minekelötte, forráni kezdett - volna, mellyis, egy két nappal későbbben esett, mint rendszerint, a' legjobb boroknak forrása. Mikor pedig borrá lett, felül egészen bépillézett, savanyú ézüvé lett, hanem azután, valami kis erőre is kapott, és a' színe, mai napig is állandó és igen tiszta. A' ki ezzel a' borral vagy a' Maupin' fellyebb említett bor-javító mestersege szerint bánt, vagy azt, már borkorában, a' Compániai bor, vagy úgy neveztetett Sampényer módjára, gyakran meg-tisztogatta, lehúzta, és meg ánslogolta, jó asztali bort, várhatott belöle. --- A' középfzerü és magas Hegyeken, ebben az esztendőben termett ordinarium borok, még azokis, a' mellyeket későn szürtek, tsupán csak meglehetős, igen tiszta, és jó erejü, és nem virágos asztali borok. A' vékonyabb más-láfok, éppen nem édesek, és az ordinariumoktól, tsupán csak valamivel nagyobbkább erejekkel, és spiritusokkal, különböznek. A' kövérebbek, vagy az úgy neveztetett aszszú-szőlőborok, mellyek későn, November' vége felé szürettek, a' mikor már, az hidegek, és a' derék-is, segitettek az aszszúszőlőt tsinálni, édesek ugyan, de az aszszú-szőlő közzé egyeledett sok rothadt szőlő miatt, melly a' bé-következet, későbbi esők és havak miatt, még a' magasabb hegyeken-is, meg kezdett száporodni, még eddigis, kedvetlen színűek, és mind ézek, mind szagok, penészes, és egynehány esztendők múlva, ha az ezen aszszúban volt rothadásbéli matéria, a' még továbbis tartó, és az ezen esztendőben, alkalmas mértékben taláztatott boros savanyúság által, okoztatandó erős források után, megfognak szállani, a' fellyebb említett 91dik esztendőbéli aszszú-szőlőborok.

lő-boroknak dijjára fognak jutni; az az, a' bennek lévő kitsiny tzukros matéria, fel-olyszván, valami vékony mászlásokká, fognak válni

Az ilyen forma esztendőkben én, az afzszút, ki-nem-fzoxtam fzedetni, úgy mint a' mellynek nedvességét, a' taposó, minthogy lágy szokott lenni, az ordinaréum musttal, együtt ki tapodja, vagy ha abban még ekkor, valami talál is maradni, az, a' jó sajtó által, egészen ki nyomódik. Még az abban lévő kevés fűszerfzamos matéria is, az ilyen esztendőkben termett vékony mustba, által megyen. És az ilyen esztendőben, a' jókori fzedés, mikor még a' rodhadás, igen el-nem hatalmazott, a' fzöllökön, fokkal hasznosabb, minthogy az a' kevés afzszú, mellyet a' későn fzedők, olykor olykor, meg-kapnak, koránt-fe pótollya ki, azt a' kárt, mellyet a' rodhadás, a' mustnak, mind mennyiségében, mind jóságában, szokott rendszert okozni.

Látni való ezekből, hogy a' Tokaji must, az esztendőknek, a' füzérésnek, a' tsinálásnak, és a' forrásnak változó mivóltához képest, változik, és fok féle Classisokba vagy rendbe tétethetik. Ugy hogy, tsak a' borokhoz, mindenképen jól értő embernek, lehet a' külömb külömbféle esztendőkben termet, külömb külömbféle borokat, mindenkor hasonló jó végekre fordítani; tsak ennek lehet, hogy magának, tzélljáhozképest való borokat készíthessen, a' fzöllöknek nemeit, megkülömböztetni, és tsak ettöl telhetik az is ki, hogy mindjárt, a' ki forrás után, meg tudhassa, azt határozni, mellyik bor az, a' melly fok esztendeig állandó lészén, mellyik az, a' melly édes, olajos, és fűszerfzamos lévén, fokáig, minden változás nélkül megfog maradni, mellyik ellenben, a' melly, kevés esztendők múlva, édes ízét, és kellemetességét el hagyván, tsak erejét és spiritusát, fogja meg-tartani, vagy a' melly, minthogy vele mind a' füzéréskor, mind a' pintzében, rofzszúl bün-

bántak, meg fog változni, és etzetes tsipösségüvé fog lenni.

A' figyelmetes Olvasó pedig, a' bor - szürésnek, és az azzal való bánásnak, fellyebb elő adatatott tulajdonos módjaiból, magának, némelly Dátumokat vagy Jegyzéseket, könnyen tsinálhat.

A' meg értt szőlőnek ki sajtoltt haja, tsutkája, és magvai, vagy az úgy neveztetett törköly, a' nedves, és rodhasztó esztendőkben, kedvetlenfzinü, melly ha a' szabad levegön kinn marad, hamar meg verefedik, végre pedig meg feketedik, és meg penészesedik. Melly ezért, az ilyen esztendőben termett mustnak, hamar rosz színt ad, azt vastaggá, és verhenyessé téfzi. Továbbá, az ilyen törköly, igen kevés ideig tartó bor ézt kapván, tsak kamar meg etzetefedik, mellyet azért, a' muszkák is, tsak hamar meg lepnek; de a' mi tsak a' szabad levegön esik leg inkább meg, a' hol végte, a' törköly, egészen is megfeketedik, és maga után, szénnél egyebet, nem hágy, utóllýára pedig, fekete földdé lészén, a' melly, még mint szén, az abból, tűz által égettetni szokott, Frankforti fekete festékhez, igen hasonlit. Arra pedig, hogy a' törköly, a' meg savanyodás által, a' szabad levegön, szénné változzon, körül belől, esztendő kívántatik. Es ez a' színné való változás, vagy meg égés, a' nedvesség utyán, vagy az által, szokott rend-szerint meg esni.

A' meleg és száraz esztendőkben, a' jól megértt szőlőből kerültt törköly, fokkal tovább el-lehet, a' szabad levegön, és még is, bor ézt nem kap, és még annális későbbre kezd, meg savanyodni. Melly azonban, a' szabad levegön, tsak ugyan mindenkor, később vagy hamarább, megszokott esni.

A' törkölyt, ha hordókba bé-tapodják, befekszik, és az hordók szájátis úgy be-tsinállýák, hogy semmi szabad levegő, hozzá ne férjen, fok

hóna-

Hónapokig, a' maga bor-ézü forrásában, meg-lehet tartani, úgy hogy tellyességgel meg nem savanyodik. En az ilyen törkölyből, fokszor Aprilisben, és így hat hónappal szüret után, eleg-jebb Frantz égett bort égettettem.

A' több hordókba fel-osztatott jó esztendőbéli fajtolás-bor, a' mellyben nagyobb része, a' szőlő léjában lévő fűszerfzamos, és jó illatu matériának megvagyon, a' melly tovább, a' forrásra alkalmas savanyúsági matériáját, a' szőlő hajának, mag-vának, szárának, és tsutkájának, a' fajtában kiszivta, -- de a' melly, ha ezzel fokáig együtt van, magát, a' meg-értt szőlő magoknak olajos részével, vagy pedig, a' zöld törkölyben lévő bor-köves nyúlós materiával, igenis meg-terhelheti -- az ordinarium boroknak töltögetesére, az aszfűzű-szőlő-bor törkölyéből került fajtolás pedig, az aszfűzfűzű-szőlő-boroknak, és a' másításoknak meg töltésére, az abban találtató fűszerfzamos jó-illatú, és a' forrást segítő matériára nézve, kívált mikor az, egészen tsukros matériából áll, mint 1783. 88, (89. 92) és 94dik esztendőekben, felette hasznos, és szükséges.

A' pintzékbe bé-rakott és forrásban lévő borok, szénfavanyúságú gázzal, és valami viz-nemző matériával, a' pintzéket, annyira megtöltik, hogy azokban, semmi élő állat lélekzetet nem vehet, semmi tűz, vagy gyertya-világ, tsak kevés ideig sem éghet. Próbáltam, alkalmas erejű izmos embereket, köteleit kötvén derekokra, égő fáklyával és szalma tsutakkal, hason be-tsúfztatni, az ilyen pintzékbe, de mind ezek, azonnal, mihelyt valamennyire be-tsúfztanak, el-aludtak főt még a' puska-por-is, az ilyen pintzékben, és a' megtöltött szlanta-is, el-nem sülnék. A' borok azonban, annyira forranak, hogy azt, még hallani is lehet világosan. Es ez, el tart 8. 's 14. napokig. Mihelyt pedig ez a' pe'sgő források megszűnik, a' boroknak, és a' gáznak, fentt említett nemei, a' pintzé-

tzéből ürülnek, a' pintzének, oldalain, bőlthajtásain, kivált pedig a' pintze gádorjának a' bőltozattrján; lehet, némelly fejer, és nyúlós pille formákat látni, a' mellyeken, és a' mellyek a' latt, a' leg szebb, és leg-tisztább viz tseppet, mint meg-annyi gyöngy fzemeket, lehet észre venni. Mihelyt pedig, ezek, a' viz tsepppek, le tseppennek, az említett pillék, és vékony szalatskák, meg-égnek, de a' mellyek, tsak ugyan, sokkal későbbre feketednek meg, mint a' tüzes tapló, és gyakran, még langot-is vetnek. Ki nem látrya itten, a' le tett, vagy ott maradott ízéni matériákat? Ugyan ezen nyúlós és szurok szabasú hárttyák, vagy pillék, találatnak, az erősen bémertt hordó-szája karikákon is, az időnként forrani szokott, jó-féle ó borokban is, valamint más leg-kiszebb hasadékja-in is az hordóknak, a' mellyeken, a' gáznak nevei, vagy a' nedvességek, kigözőlöghetnek. Alól, és köröskörül is, ezeken a' hordókon, találató pilléknek vagy hárttyáknak, mindenütt, viz vagy on, 's azonban még is, ha meg gyűjtatnak, meg égneek ezek, és idővel ofztán, a' szabad-levegőn, feketékké léfznek. Ellenben a' roz és savanyú új borok, e' helyében, az hordó szája karika körül, és az alatt, valami penész virágokat mutogatnak, a' mellyek, etzetes savanyúságú szagúak és ézüek, de a' mellyek, utólyára, szintén úgy meg feketednek.

Nem de nem nyilván látni valóé pedig, mind ezekből, hogy a' borból, ízén savanyúságú és viz nemző materia vagy gáz gözőlög ki, a' forrás által, vagy a' melly mind egy, hogy a' tzuikkornak, a' bor-spiritusnak, és talán a viznek is, némelly részei, egymástól elválván, fel ofzolnak. Az oxygénnye, vagy savanyúság nemző része, a' ízén-savanyúságú gáznak, egyesiti magát, a' kigözőlögő bor-spiritusnak Hydrogénnyével vagy viz-nemző részével, a' mellyből ofztán viz tsepppek léfznek, mellyek a' ízén-savanyúságú gáz-

gáztól, és bor-spiritustól elváltt szén-matériát, ott teszik le, a' hol, a' víz formálódik. Innen van az, hogy a' víz-tseppek, a' szén-szabású pillék vagy hárttyák mellett, és azok körül, találtnak.

Az a' valaminek láttfzó ellen-vetés, hogy a' meg nem oszlott víz, tsak valami vékony gőz formában gőzölög ki a' borból, mely osztán a' pintzék' hidegebb falaira ragadván víz tseppeket formálna, melly ha a' földdel, és annak productumával, vagy szüleménnyével, a' vegetatio, vagy az élesztés által egyesül, valamelly gomba vagy tapló szabású testet szokott formálni; az által, világosan semmivé lészén, hogy az hordók' száján is, ezek a' nyúlós szurok-és szén szabású vastag hárttyák, találtnak, a' hol, tsupán tsak gáz nemek, vagy boros folyadékok gőzölöghetnek ki, és a' hol, semmi leg kisebb föld sem találtnak; valamint a' friss és eleven fában is, a' vegetationnak, vagy az élesztő erőnek, semmi helye lintsen.

*Mégis némelly Factumok, vagy volta-
képen meg-esett dolgok.*

A' mi, igen jól-meg-értt, és felére is öszve fonyorodott szőlőnkből ki nyomattatott nedvesség, a' leg tisztább tzukros nedvesség, a' pedig, a' mi a' jó féle aszszúból ki jő, tzukros olaj. Ha már valaki, a' mi így igen jól meg-értt szőlőnket, tsak igen gyengén nyomattya ki, abból a' mustból, valóságos jó féle tokáji édes bor fog lenni, még ha semmi aszszút, nem tészenis hozzá. Valamint a' jó aszszúból, magába szokott le szivárgani, a' mi hires Eszszenzriánk.

A' külső hajában, a' mi jól meg-értt szőlőn-
nek, annak úgy neveztetett társa, vagy a' fűszer-
számos matéria mellet, azoknak a' fekete apró
pontotskáknak, formájában mellyeket mi szőlő-
szep-

fzeplőknek neveztünk, vagyon valami favanyúsági matéria is, melly a' szöllő hajának belső hártvány-kájában, a' tengelyében, és még a' magvában is vagyon a' szöllőnek, melly is, a' maga alkalijával, kivált az egészen meg nem-értt zöld-szöllőben, bor-kő formában módoltatik, és a' tűzben, úgy neveztetett fixa, plánta-sót, vagy hamu'sirt ad. Egy putton törkölyből, --- melly fél posonyi merőt vagy 34 Bétsi ittztét téfszen, --- a' mi, a' Frantz égett bornak égetésétől fel maradt, adott, 18. Untzia hamvat, e' pedig, másfél Untzia alkali-sót.

Ellenben a' Frantz törkölyből, meg égettetvén 4000. font, körül belől 500. font hamvat ad, mellyből 150. font lúg-sót lehet venni. Mint-hogy pedig az én törkölyöm, a' Frantz égett-bor ki égetésének alkalmatosságával vétetni szokott viznek sós részei, már ki lévén szívattattva, egy részét, a' maga Alkalijának, el-vesztette volt, nem lehet, hogy én itten, a' Frantz, és a' mi Országunkbéli törköly közt, valami egybe hasonlítást tehessek.

A' törkölynek ezen favanyú és sós részei, az abban lévő fok színi matériával egyetemben, a' szabad levegőből, a' favanyúsági matériát, magokba szívják, mellyek azért abban, tsak hamar bor-izüekké válnak, mellyek ofztán, az etzetes forrást is okozzák azokban.

Ugyan a' törkölyben lévő szöllő hajak, tsutkák, és magok, tellyesek színt nemző matériával. A' jól meg értt szöllő, sárga színű, és fzeplős, vagy pettegetett, a' magva pedig, tengelyes és tsutkája, barna, a' mustya is hasonlóképen, kisebb vagy nagyobb mértékben sárga. A' jól meg értt aszfízú, ró'sa színű piros, de ha még ennélis nagyobb tökéletességre ment, és a' napon fokáig nem állott, egy kevésse barnás, utóllýára pedig, még fekete-is szokott lenni. Ugy látzik pedig, hogy a' napnak, világosító, és melegítő ereje,
adja

adja a' fzőllőnek, és annak részeinek, a' fziint, és a' jó illatot okozó matériát. Mivel az, tsak a' nyári és meleg napok után, találtatik abban, mint 88dikban, és 94dikben tapasztalni lehetett; de a' melly fziint, és jó-fzagot okozó matéria, még ha fok talál-is lenni, a' mustnak femmi kárt nem téfzen. Ellenben, az hideg esztendőekben, többire a' fzőllő, tsak fél-sárgaságú, és fél-zöldségű, a' must-is hasonlóképen sárgás zöld színű, a' törköly pedig, nagyobbára, zöld fzikottlenni.

A' ki tehát azt akarja, hogy jó bora légyen, őrizkedjen, hogy a' fzőllőből ki-nyomott lév, az ilyen kétséges esztendőekben, a' törkölyön, fokáig ne állyon, és az abban lévő fziint nemző matériát, és sőt, igen magába ne vegye. Az afzfzút-is, nem kell ilyenkor, fokáig a' táblán hagyni, és régi, 's a' musttól nagyon meg-nedvesedett afzfzút, fem keil, a' fzegény emberektől venni, és a' maga afzfzuját, fem kell fokáig, magvastól a' maga eszfzfentziájában heverteini, hogy az abban, igen meg ne lágyullyn. Es még fokkal inkább, őrizkedni kell attól, hogy a' nyers és afzfzú fzőllő, fokáig a' fzsabad levegőn ne logyen. Mert az egyébként, a' levegőben találato favanyúsági matériát, nagyon magába fzivja, igen hamar, elől ugyan boros, de azután etzetes forrásba mégyen, már a' kádon. Ezek közzul pedig, akármellyik esik meg, a' bizonyos, hogy ha fziintén nem etzetes tsipőségű is a' bor, de a' fziint-adó sós és keferű matéria, nagyon meg fog abban fzaporodni, melly mihelyt a' hordóból, ki vétetik, és a' világos 's fzsabad levegőre ki hozatik, azonnal, fzembe-tünőképen meg-vastagodik, vagy zavarodik, és a' favanyú forrásra-is, igen nagyon hanyatlik, kivált ha a' törköly ézetlen, zöld, és még rohdadt-is, talál lenni.

Innen, az afzfzú-fzőllőt, igen jó, két fenekű, alól fzéles, felül keskeny és magas kádokban, és fjetét 's hideg börtokban tartani. Innen van azis, hogy

hogy az egyenesen a' tengelyéről lefedett aszfú-szöllő, fokkal jobb, mint az a' melly a' táblákon fzedődik, melly ottan, a' szöllőnek, annak haját, magvait, és tsutkáját megjárta levéből, fokot magába szokott szívni. Innen van továbbá, hogy az olyan aszfú-szöllő, melly tsupán a' vizi részeknek, a' szöllő szemből való kigözlőge, és a' meg folyorodás által formáltatik, fokkal jobb, mint az, a' melly elébb meghasadt, és azután húzódik össze. A' pedig, a' melly, a' fok esszés által, elébb feldagadt, azután meghasadt szöllő szemekből léfzen, egészen lágy, és már a' tengelyén penészesedni, és rothadni kezd, és a' kádbanis, csak hamar, elől boros, azután pedig étetes forrásba szokott indulni, úgymint a' mellyet, a' széllyel szakadott hártája vagy haja, a' levegőben lévő savanyúsági matériától, többé nem védelmezhet. Mert tudjuk, hogy az ép alma, fokkal tovább tart rothadás nélkül, mint a' melly vagy megvan sértve, vagy magát a' fáról lesvén megütötte, a' melly igen hamar, megszokott rothadni. Szintén így, az ép, és vastag hajú szöllő, még ha a' tövéről leszakasztatik-is, fokáig eltart, a' szabad levegőben; ellenben pedig a' vékony hajú, és igen elért szöllő, igen hamar megfzárad, vagy ha nedvesség éri, megrothad. Erre nézve szükség, hogy a' penészes és rothadt nyers és aszfú-szöllőt, mint a' melly már, félen mintegy szénne vált, kelletinél-is erősebb színt vett magára, és a' forraló savanyító, és rothasztó matériával, részszerint, a' maga részeinek felosztása, és egymástól való elválása, részszerint a' szabad levegőben, megnehézsített testek által, magát szorosan egyesítvén, a' több jó, és egészséges szöllőt is, meg rothattya, 's forrásba hozhattya, jókor és szorgalmasan kiválogassák.

A' kövér, lapályos, és völgyes szöllő hegyek, a' minéműek a' Tartzali ally-szöllők, a' valamennyire nedves szüretben, ilyen aszfút termenek.

A' jól megértt és meg fonyorodott ép aszfú-fzöllöböl, tsendes taposással ki-nyomattatott must, ha friss és magába szivárgott eszfzentziával felegyelttetik, tiszta fejer, és minden más szintől ures kellemetes ézü aszfú-fzöllö-bor lesz, ha avúlni kezdett hordóba töltetik. --- Epen ilyen, az olyan fzöllöböl nyomott mustis, mellyből az aszfú, kinints szedve, hanem mind öfzve-tapostatik, ha a' maga jól megértt, fufzerfzamos matériával tellyes törkölyére, ismét vizfzátöltetik, egynéhány oráig, rajta tartatik --- a' miképen a' mi hajdani öseink régen, tsinálni szokták vólt, az aszfú-fzöllö bort, a' kik a' magok November végén, és December' elein is, szedett fzöllöjököl, igen kevés mustot, de abból öfztán, annál jobb bort, kaptanak, mellyeket, a' még akkor felnem-öfztatott Lengyelországnak, és más nemzeteknek-is, fokkal drágábban adtanak el, mint a' miképen mi, most eladhattuk.

Hogy a' fzöllö hajában lévő jó illatú matériát kilehetlen venni, vagy húzni, épen elég árra a' mustot, kevés időre feltölteni. Mert egyébként, a' szint adó matériát, igen magába veszi; --- nem fzöllök pedig én most, a' muskatal, és más jó illatú, hanem tsak, a' rend-szerint-való fzöllöröl. --- Az okos Borfzűrök, bizonyos Régulákra figyelmeznak, a' bornak ezen törkölyre való feltöltésében, mellyek, a bor fzürésnek, fok külömb-külobbféle nemeit, egymástól, megkülobböztetik. Ha az aszfú-fzöllöt, kívált jól megtaposva, hordóba be tsinállyák, és bé fenekelik, de elébb, az eszfzentziáját leszedvén, --- hogy ahöz tellyességgel femmi szabad levegő nesérhellén, megnem fogfúlni, és bátran ellehet, akar-hová vinni.

A' vén tökéeknek szorofabb völgyü veszfzeik, és magokba-fzívó más rfzeik vagynak, ahózképest a' fzöllö' nedvességét, jobban ki dolgozzák. Azért-is azoknak a' termések, mindenkor edesek, fufzerfzamosabbak, és több hafzuavehetöbkek.

Ellen-

Ellenben a' fiatal tőkéknek, több ugyan a' termések, de nintsenek olly jó ézüek, és az hideg esztendőekben, még keferüek-is. A' vén szőlőknek a' bora, mellyeknek gazdáik, fok fiatal töveket nem szaporítanak, és a' mellyekben, vén, a' naptól szabadon süttetett, és fok árnyékos levelekkel körül-nemvéttetett tövek állanak, a' legjobb mustot, és bort termik. Még a' közép-szerű esztendőben-is, --- a' hol a' vintzellérek, a' távol lévő Uraságok' szölleikben a' munkásokkal, együtt nem dolgoznak, és a' hol a' szőlött, napfámafok, --- és nem szakmányosok, --- dolgozzák, ottan szántt szándékkal igyekeznek, a' izölötöveket szaporítani, hogy így, kevés munka utánis, fok napfámat húzassanak. Egész erdőt tsinálnak az ő Uraiknak szölleikből, a' mellyek, fok, de nem igen derék bort termenek. Hogy most azt elhallgassam, hogy a' fok száz napfámafok fizetésében, a' számadó, könnyebben tsalárdkodhatik, mint ha kevés napfámafókat, kell fizetni.

A' magas, sovány 's köves hegyeken termett szőlő, a' mellyeket t. i. kövériteni, nem könnyen lehet, és a' mellyeknek a' földjökis, nem ollyan kövér, a' mellyeken tovább a' porfir és a' trapp nevű kövek, a' Lávák, a' tűzokádó hegyekben termeni szokott még széllől nem őszlott üvegdarabok, a' földet öszve vagynak egyeledve, kivált a' nedves, és esős esztendőben, többet érnek, a' lapályosabb és kövérebb szőlő hegyeknél, mellyek, a' felüről, lefelé siető föld, a' gyakori kövérités, és könnyebb munka által, ritkább földuekké lesznek; melly a' nedvességet, könnyen magába veszi, és tovább is megtartja; mellyek mind a' termés' megrohadását siettetik és segitik. Ennek nyilván való próbáját lehet látni, a' Tsáfári 's Királyi Tarzali szőlőkben, 92dikben termett borokban, és a' Tek Szirmay Adám Ur', ugyana bban az esztendőben E-Bén y én termett borai-

horaihan, mellyekről már fellyebb emlékeztem. Épen tsak árra kell vigyázni, hogy az olyan szőlőket, minthogy a' termést, későbbben érlelik meg, későbbben is kell szedni, a' mikor, az azokban termett borok, fűszerfámafok, gyökerefek, és állandók szoktak lenni.

A' borra nézve ártalmas esztendőekben, a' fok eső, és az hideg, igen együtt járnak. Többire ilyenkor, a' szőlőnek a' fája erősebb, és a' levelei többek, vastagabbak és nagyobbak, mellyek a' napnak sugarait, és a' megérhetést, tartóztatják; a' szőlő szemjeis, nagyobb ugyan ilyenkor és levelesebb, de a' leveis rozsfzabb. A' penészes, az el-fzáradott, és a' megrohadt szőlőből került must, a' megromlásra, é a' megetzetesedésre, igen hajlandó. Melly mind a' fellyebbvalókból következik. Az honnan mondják a' parafztok: a' szőlő' fok fája, kevés és rozf bort szokott hozni.

A' szőlő' rothadása két féle: Nyers, vagy idején való rothadás, melly akkor esik meg, mikor még a' szőlő megnemértt, a' fokáig tartó esső, és hideg miatt, melly a' szőlő szemeket, meg feketíti, penészesekké téfzi, és egészen is elfzárasztja, a' mustot rozf ézüvé, és könnyen megromlóvá téfzi. A' Későbbi rothadás akkor esik meg, mikor már a' szőlő, megvan érve, melly miatt a' szőlő-haja, elveszti a' maga általlátzfóságát és színét, igen kedvetlen színüvé lész, és meg lágyúl, melly miatt, annak jóságais, elvész, az éze ugyan édes, de tikkanó és épen nem kedves, nem fűszerfámas, van valami savanyúsága-is, és a' leve a' szőlőnek, fetlette vékony, kelletlen szagú és ézü, 's a' nyelvet, épen nem tsipi.

A' honnan, az ilyen mustból készültt boris, bár édes legyenis, de ereje, vagy Spiritusa nints, hanem gyenge, és nem tiszta, azután pedig gyakran megvastagodik, és a' szabad levegőn,

's a'

's a' világoson, színét megváltoztattya, a' lassú forrásra, és a' megromlásra, igen hajlandó, mint a' gídiki, a' melly kivált, az igen vizes és rohdadt szőlőből készültt, és az allyafabb 's kövérebb szőlő hegyekről került, 's essős időben szedődött, egy 's két esztendő múlva, megnyúlósodott, és meg-is etzetefedett. Meg lehet, hogy az ilyen nedves esztendőben, a' nap, vagy a' világosság és a' melegség, a' szőlő fzemekben, femmi fűszerfzamos jó illatot nem készít, azokban a' valóságos plánta nedvességet, tzueros nedvességgé, nem főzi a' borkö vessős részeket, azokból az esső, ki mossa, és azoknak minden nedvességeket, el véknitya, és vízfekké téfzi. A' miből következik ofatán, a' tökéletlen forrás, és a' megmaradott kevés tzueros nedvességnek, borspiritusá való váltgásais, a' szüntelenvaló forrás, a' benne lévő kevés spiritusnak felőfzása, a' vizes részeknek kellettínél nagyobb bösege, a' fok sós, taknyos, és már különváltt fzeni nyúlós matéria miatt, tökéletességre nem mehetvén, a' bornak, nem lehet nem sürűnek, vagy vastagnak, nem lenni. Meglehet az is, hogy a' borban, a' vizes részek, a' nedves, és a' nedvességet másunnan-is magába bészívó pintze általis, megszaporodnak, mellyben, a' jó gond alatt, nem lévő bor, hamar etzetes savanyúságra kap, úgymint a' mellyben, a' levegő, és a' viz, a' borral, a' savanyúság-nemző matériát, nagyobb mértékben közli, mint a' száraz pintzében. A' meleg pintzék, mellyeknek lélek lyukai nintsenek, a' bort, szüntelen való forrásban tartják, és annak, kivált ha az esztendő kétséges, valóságos részeit, megszünés nélkül, egymástól el ofzlattják, és azt végre, a' savanyúság nemző matériával, egészen megterhelik. A' honnan, a' délre nyiló pintzék, nem jók, de a' napkeletre nyilók igen jók, mellyek mellett ottan ottan fűjni szokott éjszaki szelek, a' pintzéből ki gözölgo rosz párázatokat, magokhoz fzívják, és elsep-

elseprik. A' délre és napnyugotra nyiló pintzékben, mihelyt nyárban meleg van, mindjárt forrani kezdenek a' borok.

Hogy a' fergek, vagy a' jég esső által megvesztegettetett szőlőből, jó bor nem lesz, azt emliteni sem kell. Még a' szőlőnek nedvessége, annak hajában lévén, a' víz által meg nem lágyítatik, és meg nem hűsöd, addig a' rothadásnak semmi helye nincs. A' mely kerti vagy másféle gyümölcs, a' tűz, vagy a' levegő által, meg szárad, és a' maga nedvességétől, ki irtatik, a' nem szokott meg rothadni, minthogy abban, a' víz, maga részeire való feloszlásának helye nincs. Ellenben, a' mely még, a' maga nedvességével teljes, az igen hamar, megrothad. Ugy látszik, hogy itten a' tűz, mint világossági és melegségi matéria, úgy dolgozik, mely a' plánták nedvességét, meg sűriti, és szukros matériává érleli, és azoknak oxygenyét, vagy savanyúság nemző gázzát, mint a' széní matériával egyesültt fixus aër, elűzi. Innen esik az, és ez azoka, hogy az aszszu, vagy megfáraztatott gyümölcsök, édesebbek, mint a' nyerségek. Innen van, hogy a' szén savanyúságú kenyér-tészta, a' meleg kementzében, édes kenyér lesz, melynek többé, semmi savanyú kovász szaga, vagy éze, nincsen, hanemha az, tészta korában, kelletinél kovászosabb talált lenni.

Ha a' gyümölcsöt vízzel megöntözik, vagy az abban lévő nedvességet megvizezik, az, csak hamar forrásba szokott menni, valamint a' szőlő nedvességeis, ha az hajából kinyomattatik, meg forr.

Ha a' szőlő tövön, fok a' szőlő, annak egészen való és tökéletes, megéredése lehetetlen. Innen völt, hogy a' godiki ordinariók, jók voltak ugyan, de mégis, valami kevés savanyúsággal-is küszködtek.

Azt tartják, hogy az időjárása, p. o. a' mennydörgés, fokot téfzen a' borban, és azt, valamint más, pintzékben tétetni szokott kováfzós, vagy savanyító matériákis, p. o. az etzetes hordók, a' megrodhadt plánták, 's több e' félek, meg zavarják. Minthogy mind ezek a' testek, a' gáznak bizonyos nemeit nemzik, nem lehetetlen, hogy azok, a' borban, az hordószája karrikákon, és az hordó falak pórufoin, vagy igen apró lyukatskáin által, valamit teheffenek. Így az ó borok-is, ha azok mellé, a' pintzében, új és szinte forrásban lévő borok, tétetnek, hihető, hogy az ezekből ki gőzölgő 's amazokba beható szénfavanyúságú gáz által, hasonló együtt való forrásra ingereltetnek.

A' borok, bizonyos idő szakaszok szerint, szoktak forrani p. o. Mártziusban, mikor a' szőlő tövek fakadni kezdenek, szent Iános nap tájban, mikor a' szőlő virit, --- annyira, hogy Forster, még Amérikában-is, a' Rhenus, vagy Rajna mellyéki boroknak forrását, ez idő tájban, észre vehette, --- Augustusban tovább, és Mindszent nap táján. Az újabb borokon, többször, és nagyobb mértékben szokott, az ilyenforma változás megessni. Az ilyen források által, a' bor, a' maga seprejét lassan lassan megemészti, a' szerint, a' mint a' már fellyebb említett ó boroknak példája bizonyítja, mellyeknek végre semmi, vagy leg alább kevés, seprejek se völt. Hogyha már a' seprőben, fok talál lenni a' borkő, a' nyúlós es rodhadt, vagy savanyú extrahaltt, vagy kivónó szintadó matéria, akkor a' bort, szükségésképen, le kell, ha azt valaki, tartani akarja, a' maga seprejéről húzni.

IV.

*A' Plántáknak, Chémica, vagy Választás
Tudománya szerint való felosztása.*

Minthogy bizonyosan, nagyobb része Olvasó-
imnak, az új, és úgy nevezetett Antiphlo-
gistica Chémianak, vagy választó tudomá-
nyának principiumaival, vagy farkalatos
igazságaival, melyeket a' Frantz Acadé-
miák' Tudósainak köszönhetünk, ésméretlen;
ahozképest, szabadságot vészek itten arra magam-
nak, hogy azokat, a' mennyiben, erre a' jelen-
való Munkátskára tartoznak, rövideden elő adjam,
és a' jelenvaló dologra alkalmaztassam.

A' Chaptal' értelme szerint, a' plánták
Organizációja, vagy a' magok eredeti ré-
szeiből lett összefszerkeztetése, gummikból,
olajokból, szurkokból, és gummiszur-
kokból vagy mézgákból áll. Mikor pedig
az az organizatio, vagy egybeszerkeztetés,
egymástól elválasztatik, abból, valami, fenékre
lelzálló liszt, enyv, tzukros matéria, savanyúság
vagy acidum, Alkalik, neutral, vagy kö-
zös sók, festő vagy szintadó matéria, extrac-
tumok, vagy kivonások, Vas, arany, mágné-
zium, és kénkö, az egymástól külön vált dol-
gokban, vagy substantziákban pedig, a'
mag porotska, és a' méz, a' kigözőlgés által,
szokták magoktól elválasztani, az éltető levegőt,
vagy a' savanyusági matériának a' gázzát, a' vízi,
és a' fűszerfzamos matériát.

Az ifjabb laquin gondolattya szerint, ha
a' plántatestek megégettetnek, szén-savanyúságú
matériát, vizet, szalamiat, vagy sal Ammo-
niacumot, lúg sót, földet, vasat, és magne-
ziomot adnak, vagy hagynak magok után. Mel-
lyhezké-

lyhez képest, a' leg utolsó eredeti materiájok a' plántáknak, a' savanyúság, és nedvesség nemző materiák, az Azotus, a' széní materia, a' mézföld, a' vas, és a' magnézium. A' több részekre nem oszolható eredeti dolgok, vagy prima substantziák, bizonyos mértékben, egymással öszve köttetvén, a' vegetabilis, vagy élelztethető testeket formállyák. Így az olajok, víz nemző és széní materiából állanak. És ha ezek, egy mással, a' fojtós materia es valami kevés Oxyde által, külömb külömbféle mértékben egyesíttetnek, a' tzukros szabású substantziákat, vagy eredeti dolgokat, a' gummit, és a' mézgát formállyák, mellyeket Lavoisier, mind valóságos savanyúság nemző materiáknak tart, mellyek, ha még több e' féle savanyúság nemző materiával egybeköttetnek, az élelztethető vagy vegetabilis savanyúságnak külömb külömbféle némeit tsínállyák.

A' Plántáknak háló forma szövvényekben, adját vagy fejtik ki magokat, azoknak szintadó részeik. A' világosság, melly azoknak, felső hártjátskájokon, által hat, tsak arra való, hogy azokban, a' színeket, elevenebbekké tegye, és úgy formállyá ösztán, az olajat, és a' szurkot, melly a' vízi és a' széní materiának feloszlása által, esik meg. Ezekben az háló forma szövvényeiben a' plántáknak, szoktak egyszersmind a' fálakat tsínáló eredeti materiák, vagy substantziák, különön szakasztatni, minéműek, a' mézga, a' gummi, az olaj, és a' szurok. A' szurkos részekben semmi valóságos víz, nintsen, és azokból, a' száraz déstillatiókban, vagy letsepegtetésekben, semmi víz, nem-is jö, hanem valami kevés szén származik, de a' mellyben, semmi lúg só nem találhatik.

A' világosság és a' melegség, határozzák meg a' Plánták nedvességének mozgását.

A' Levegő és a' víz, táplálják a' plántákat, a' föld magába vészi ő benne, a' vizet, és azt, mind meg őrzi, mind kidolgozza.

Az élelő vagy vegetans erő, feloszlatja a' vizet, mellynek vízi materiája, a' plánták' valóságát formáló részszé válik, az abban lévő savanyúsági materia, mint gáz külön válik, mihelyt annak kifejtődését, a' világosság elősegíti. Az honnan a' plánták' valóságát formáló részek, az olaj, a' szurok, és a' Mézga, többire mind víz nemző materiákból állanak. Vagynak halak és férgek, a' mellyek tsupán vízzel élnek, és a' mellyeket üvegekben, vízzel, ellehet tartani.

A' Levegő, és kivált a' fojtó gáz, táplálják a' plántákat, és minthogy a' rohdadt, élelhető vagy vegetabilis, és állati, vagy animális materiák, leginkább tellyesek az illetén fojtó gázzal, mint p. o. a' ganéj; erre nézve, nem lehet ezeknek, a' plántákat nem táplálni, a' mellyeknek gáz szabású eredeti fundamentumokat, még mi nem tudjuk.

A' szén savanyúságú gáz is, táplálja a' plántákat. A' gombák, és más föld alatt termeni szokott plánták, ezzel, felette nagyon bővölködnek.

A' melly plánták, a' pintzékben termenek, azokban, fok a' nyúlós mézga, és ezeknek, semmi szükségek, nintsen a' világosságra, hogy az által, nevekedjenek.

A' Gummik, tsak megsűrűdött mézgák.

A' Repülő olajokban, az olaj valóságát tsináló rész, a' fűszerfűszámos részszek, a' fixa, vagy fenekre szálló olajokkal egyesül, a' mézgákban.

A' fixa vagy fenekre szálló olajokban, inkább kiadja magát, a' szén savanyúságú materia, a' repülő olajokban pedig, a' vízi materiából való gáz.

A' fixa, vagy fenekre szálló olaj, magába szívja, a' levegő által, a' savanyúsági materiát, és

és ez által, valami tsipös észre, és valami tulajdonképen-való, *empyreumatica*, vagy égett ital szagra kap, és megsűrűdvén, megvastagodik. Hogy ha az ember, valami savanyúsági materiából való gázzal tellyes üvegbe, olajat tölt, az, felette hamar megposhad, a' savanyúsági materiának magába való bé szívása által. Ellenben, a' bezártt edényekben tartott olaj, olyan könnyen meg nem változik.

A' kinyomott olajokis, Iaquin fzerint, ha azok, vékonyan, a' levegőre kitéttetnek, valami vastag, és viasz szabású materiává válnak, melyet a' levegőben lévő savanyúság nemző materiának, azokba való behatása, vagy magokba való bé szívása, okoz. Az illyen olajak, felette nagyon megfosztják, az égett metallumokat, vagy értzeket az azokban lévő savanyúság nemző materiától, és ezáltal, formályák, az ugy nevezett stratumot, vagy flastrom köver.

Az *Empyreumaticum* olaj, tsak a' tűz által készülhet, a' melly tellyesebb szén materiával, mint szintén az *æthereum* vagy levegői olaj. Lehet ezt az olajat, a' must' ki főzésének alkalmatosságával tsinálni, nem különben, mint a' kávé pergálásának alkalmatosságávalis. Mellyis az inakat, nagyon ingerli, és felette nagyon hevit.

Az olajnak, az *æther*rel, vagy a' *Naphthával* való hasonlatossága azt mutattya, hogy mivel az *æther*, az *Alkohol*nak, a' savanyúsági materiával való öszveköttetéséből áll, tehát a' repülő olajak, a' tzuksornak, és a' savanyúság nemző materiának, meg forrható substántziájának, vagy eredeti részeinek egybe köttetésekéből, származnak. Innen, ha az ember, e' mézgát és tzuksot letsepegteti, vagy destillálja, olaj lesz belőle. Es innen van azis, hogy a' repülő olajak, erősek, és tsipösök. A' Mézga, öszve kötődik, a' savanyúsági materiával, mikor az olaj megposhad, melly is,

is, mint extractiva, vagy kivontt matéria, az olajban; jelen vágyon. --- hogy ha pedig, a' favanyúsági matéria, az olajjal egyesül, abból száraztató olaj, leszén. --- Innen van, hogy az olaj fa mézga, forró viz által elválásztathatik, hogy annak az olaja, megne poshadjon. A' Mézga, magva mint egy a' forrásnak, melly a' destillatio, vagy le tsepegtetés által, vizet, favanyító matériát, valami kevés olajat, és igen fok szénét, ad.

Az olajak, mikor egymástól elválásztatnak, igen fok szénit, és igen kevés vizi matériát, adnak.

A' repülő olajban, a' fűszerfzamos matéria, a' favanyúsági matériával egybe van köttetve, és nemzi a' szurkot.

A' gummis szurkok, extractiva vagy kivonó matériákból, és szurokból állanak.

A' megfeneklő, vagy fenekre ülő liszt, melegési matériától üres mézga, minthogy abból, forró viz által, mézgát lehet, tsinálni.

A' Gluten, vagy Enyv, állati vagy animalis részek a' plántáknak.

A' Liszt, valami tzukkor szabású nyúlós részekből, fenekre szálló lisztből, és enyvből áll.

A' Plánták' valóságát formáló tzukros rész, spirituosa részfzé, az enyves rész, rohdadt és rohdasztó részfzé, a' fenekre ülő liszt pedig, forrássá, vagy koválszfa válik.

A' tzukkornak, magának van, valami faját favanyúsága --- a' mint Morveau tartya --- de nem az egész tzukkornak, hanem az abban lévő, fájn olajnak.

A' mint ismét, Hermstadt, Crell, Schelle, Vesztrumb, és Bertholet, gondolkodnak, a' vegetabilis, vagy élesztethető favanyúságok, nem egyebek, hanem tsak egy's két eredeti favanyúságoknak módoltatásai. Es így a' borkő, a' tzukkor, és az etzet favanyúságok, tsupán a' favanyúság nemző matériában lévő

lévő kisebb vagy nagyobb részcsülés által, különböznek egymástól. A' favanyúság nemző materiának, nagyobb mértéke, és az etzetes favanyúság, valami szülemény; az az, a' tzu-kkor és a' borkő, ha a' favanyúság nemző materiával öszvetetnek, etzet lesz belőle.

A' tzu-kros nedvesség, ha az esővizzel felelesztetik, különösen alkalmas az etzetes forrásra. Innen van, hogy a' vizes bor, hamar megettetedik, és megnyúlósodik.

Ha az oxygen, vagy favanyúság nemző materia, némelly testekkel, nagy mértékben köztetik, abból veres szín, vagy festék lesz. Mint megésik p. o. az úgy neveztetett Menin-gében, és Kolkotárban, és a' veres kén-sőben. A' favanyúság nemző materiáknak egymással való leggyengébb öfzve köttetések-ből pedig, kék szín, lesz.

A' fiatal fák vagy plánták, több nedvességgel birnak, mint a' vénnek, de a' melly, mind gyengébb, mind nyúlósabb, minthogy benne, az olaj, és a' szurok kevesebb. --- Ugyan ezt lehet, a' vén szőlő tökéken is tapasztalni. --- A' nyári meleg, úgy kidolgozza ezt a' nedvességet, hogy ebből, a' levegőnek, a' plántákban való hathatóságát, nyilván észre leheffen venni. Az essős idő megakadályoztattya, a' tzu-kros materiának kifejtődését, és a' tzu-kkornak 's a' fűszerfzám-nak készülését, és ha az idő hidegis, csak mézgát készít. Minthogy pedig a' Mézga, a' plánták nevedését elő segiti, ez az oka, hogy azok, az essőben nevednek. A' száraz idő, ártalmas a' mézga' készítésének, hanem a' szurkot, a' tzu-krot, és a' fűszerfzámot, nagyon elő segiti, mint-hogy t. i. a' melegség, a' plánták Valóságát formáló részeket módollya, és azokat olajjá, és fűszerfzamos materiává formállya és változtattya.

A' Plánták, a' vízben, kitétetvén a' nap világra, favanyúság nemző materiából való gázt, gőzöl-

gözlögenek ki magokból, és a' mint Ingenhoufz, Prifztley, és Sennebier Tudósok, tartják, ezt a' phanomenumot, vagy jelenséget, a' nap világnak kell közfönni, noha ezt, ha a' világosság nagy, még ha a' nap, oda nem jut is, végbeviheti. Ha a' vízbe valami savanyúság tsepegtetik, azzal, az ab an magát ki fejtő savanyúsági materiából való gáz, nagyon öregbedik; az árnyékos helyen, fzen savanyúságú gáz, léfzen belöle.

A' fufzerizámi matéria-is, úgy látfzik, hogy a' gáz nemekre tartozik, mely gyakran az olajjal, de többire, az extractiva, vagy kivonó materiával van egyesítettve. Es mint hogy még azt, részekre nem lehetett öfzlatni; innen ez, közönségesen, eddig az ideig Elementumnak, vagy több részekre nem öfzolható eredeti dolognak, tartatik.

A' Plántákban, és az állatokban, az eredeti materiából, a' fzeni matéria, leg nagyobb mértékben találtatik. Innen van, hogy ezek a' testek, a' vizet, annyira magokhoz vonnyák. A' Carbo, vagy a' fzen, a' felöfzlott víznek oxygennyével, vagy savanyúság nemző materiájával, fzen-savanyúságú gázt tsinál, és a' víz nemző materiának felöldoztatott, vagy szabadon lévő része, a' fzenel egyesülvén, olajat tsinál; az állatok testében pedig, ha Azóttal, köttetik öfzve, fzalamia, vagy Salammoniacum léfz belöle. A' tudós Bertholet, a' rodhafztó forrasztásban megmutatta, hogy az, femmi nem egyéb, hanem a' víznek, az állati 's nevedekési, vagy plántai matéria által való felöfzlat sa.

Hogy a' plántáknak eredeti materiáik, p. o. a' fzen, a' levegöböl és a' vízböl, bizonyos gáz nemeket, vonnak magokhoz, azt a' tudós Lavoisier meg mutatta, Mert ö a' fzenet, egymásután kitette a' levegöre, és ezt hol fzarazon, hol vízzel megnedvesítve, tselekedte, és azután, a' fzen

szén[savanyúságú, és a' vízi materiából való gáznak destillatiója által, az egész szenet utóllýára, a' most említett gáz nemekké változtatta, mellyek, három annyival nehezebbek voltak, mint maga a' szén. A' megégetett szén, a' tökéletesen száraz időben, az újabb megégetés által, igen kevésből álló szén savanyúságú, és víz nemző gázt ad; ellenben pedig, ha a' szén, vizet szívott magába, mind hamarább, mind fokkal több ilyen gáz nemeket szül, annyira, hogy utóllýára oszván, egészen azokkáis válik.

Három quintli szén, a' gáz nemeknek felhasználása után, magába vont, egy lótt két quintli és kilentzedfél grán szén savanyúság nemző materiát, és két quintli 's öt grán vízi materiából való gázt, melly mind öszve teszen egy lótot, három quintlit, és tizen negyedfél gránt. ---

Es így a' savanyúsági materia, a' szénnel, mikor még az, tüzes, fokkal nagyobb rokonságban vagyon, mint a' víz nemző materiával. Es ebben a' próbatételben, nem annyira a' szén, mint a' víz, oszolfel.

Az olyan Plánták' destillatiójából, a' mellyekben, tsináltt vágy kézültt olaj vagyon, több vízi materiából való gáz jö ki, mellyis abból az olajból léfzen, melly a' feloszlott víz materiájának, a' plánták' szénével való egyesülésből, származik. Ahozképest annak a' víz materiájának, és a' szén[savanyúságú gáznak nagy része, melly a' tiszta tűz által való destillatióból lejö, a' víznek felhasználásából, vészti maga eredetét. A' tűzben t. i. a' plánták' széni materiája, a' plánták' nedvességének savanyúsági materiáját, magához húzza, és úgy formállýa oszván, a' szén[savanyúságú gázt, attól a' víz nemző materiát elválasztván.

Az újabb tapasztalások szerint, a' szabad levegőnek 100. részében, a' savanyú eredeti gázból,

27. rész találtatik, a' fojtó gázból pedig 73. rész. A' vízben tovább, a' favanyú eredeti gázból 86. a' vízi eredeti gázból pedig 14. rész vagon. A' szénfavanyúságú gázban, a' szénből 28. a' favanyú eredeti gázból 72. rész vagon. Ez az oka, hogy ez a' gáz, oxygerállia, az az favanyúság nemzökké téfzi a' testeket. Annyi viz, a' mennyi egy Kubik lábnyi, izabad, vagy az athmospharában lévő levegőt, magába befoghat, vagy felofzlathat, 12. gránt téfzen. Az Athmosphaerában lévő szénfavanyúságú gáz is, a' melly fok lélekző állatokból, a' forrásban lévő, és a' nedvesség's essöviz által felofzlattatható, és fok megéghető testekből, szokott származni, ide járúl. Vallyon pedig a' bor forrásának alkalmatosságával ki gözölgő fojtó gáz is, rész szerint, nem ide tartoziké, a' még eddig bizonytalan. A' Rajna vize mellett legalább, a' forrani kezdett borba, egy darab nyers húst, szoktak rendszerint vetni.

Hogy ha pedig, az ilyen vizes athmospharát, vagy izabad levegőt magába befzívó eredeti fundamentom, egyszer megvagon, akkor az oxygenálás, vagy a' favanyúság nemzés, annal erősebb, mint a' izaraz athmospharában szokott lenni.

Négy képen lehet tehát, oxygenalni, vagy favanyúkká tenni, az állatoknak és a' plántáknak testeket, u. m. a' izabad tüzzel való megégetés, a' destillatio, vagy letsepegtetés, a' megforralás, és az oxygenáltt, sós poshafztás által. A' levegő által megadni szokott oxygenálás, vagy favanyúság nemzés' alkalmatosságával, a' melegségi matéria ofzlik fel. Es ez, talám annak az oka, hogy a' forrásban lévő testek, melegnek. A' viz által, felofzol, a' vízi matériából való gáz, a' falétrom favanyúság által, a' falétromos levegő. Ehez képest tehát a' megégetés, valóságos oxygenálás, vagy favanyú-

vanyúság nemzés, és a' viz, 's a' favanyúsági
 matéria által való Oxygenálás, vagy favan-
 nyúság nemzés, egy neme a' megégetésnek.
 Mellyek közül egyik, világos, a' másik tsendes.
 A' minémü p. o. a' viznek feloszlatása, és for-
 rásba való hozása.

A' megégetésben és a' forrásban, megesik,
 a' viznek maga valóságára tartozó favanyú vagy
 oxygenáltt részeire nézve való feloszlattatása,
 a' plánták' nevededésének alkalmatosságával ellen-
 ben, annak vizi matériájára nézve, melly a' fzen-
 nel egyesülvén, olajjá, és fzuromká válik, és a'
 maga oxygenyétől, vagy favanyúság-nemző
 és sós matériából való gázzától, elválk. És ez
 az oxygen, vagy favanyúság nemző matéria
 a' világosság' matériájával, szüli a' favanyusági
 matériából való gázt.

Ehez képest, meg lehet, hogy a' meleg, szá-
 raz és világos nyári napok, a' plánták' valósá-
 gára tartozó, vizi és világossági, favanyúságra
 hajlandó részeiket, mind meg annyi favanyúsági
 matériából való gázt, ki fziwják, és a' viznek
 valóságára tartozó második rész, az az, annak
 Hydrogénnye, vagy viz nemző része, a'
 fzeni matériával együtt, a' fűszerfzamos olajat,
 a' fzuromkos, és a' fzuromkos nedvességeket nemzi.
 Ellenben az hideg és ködös, essös és homályos
 nyári és őszi napok, a' plántákat, kelletinél ned-
 vesebbekké téfzik, a' melly nedvesség, ugyan a'
 plánták' nevededése által, feloszol, de a' napnak
 világa, és melegsége által, mint feleslegvaló,
 favanyú matériából álló gáz, ki nem fziwattatik.
 Mellyhez képest az hátra maradott, viznemző,
 és fzeni matériát, tiszta fzuromkos nedvességgé,
 fzuromká, és fűszerfzammá, nem változtathattyák;
 holott pedig, ezis nagy részént, az hátra mara-
 dott favanyúsági matériából készült ugyan, de
 inkább mézgává, és vízzé módoltatott. Az hon-
 nan, az ilyen esztendőben termett gyümölcsök,

többire mézgsók, favanyúk, és viz izüiek szoktak lenni.

De bizonyosan, vizfszá kellene élnem, Olvasóm' békességéstüresekkkel, ha a' fellyebb említett Tokaji Factumokat, vagy megcsfett dolgokat, az újabb Chemiának vagy választó mesterség' tudományának próbatételeivel, és tapasztalásaival, rendről rendre egybe kívánnám vetni, vagy azokat ezekre akarnám alkalmaztatni. Ki nem láttya ezékből, hogy a' mi nedves esztendökben termett aszfszú szöllőnk, kívált ha az, a' mustal, és az esső vizzel, megvan nedvesítettve, és megis van penészefedve, és ha egész heteken, bé nem fedett kádakban, tartatik. fok favanyúsági matériát szívbe magába, mind a' szabad levegőből, mind pedig magából; holott, az, nyilvánásogfan, tzukros és olajos fest, mellynek hajában vagyon, a' szintadó matéria, valami kevés favanyú matériával együtt. löllehet ezek, a jó esztendökben, szurkosabbak és ragadóbbak, a' mikor t. i. a'. magva a' szöllőnek, olajos, fzenes, és keserű sós matériával, szokott tellyes lenni. Es ha már a' szöllőnek ezen tulajdonságai, és részei, öszve vettetnek, az olajokról, a' tzukkorról, és a' fzenről fellyebb elő adattatott Régulákkal; abból igen világos következéseket, lehet kihozni.

De még ennél is inkább megtettzik, a' Lavoisier által, a' fzen körül tétetett tapasztalásokból, hogy a' mi fajtából kikerültt, és vagy lörével megöntetett nedves Törkölyünk, ha a' napra, és a' szabad levegőre kitétetik, a' megfavanyodás, és az abban lévő vi nek feloszlása által, maga magát feloszlattya, és először-is, némmelly gáz nemekké, azután szénné, utólyára pedig, egészen földdé változik. Mivel t. i. a' Törköly, egészen szeni matériából, olajból, és borból áll. Es hogy, a' melly must, vagy bor, az éretlen és megrodhadt szöllő hajából, fok maga való-

valóságára tartozó részeket, talált ki húzni, az, maga-is, hasonló forrásoknak, felozzlásoknak, a' meg poshadásnak és a' megromlásnak. vagyon kitétetve. A' mint ezt, nagy részént, a' 91diki borokon, lehetett tapasztalni,

Nem lehet ennek ellene mondani, az æther theoriájára nézveis. Mert a' 40 esztendő Tokaji oxygenáltt borral, tsalhatatlanul öfzve vagyon köttetve az æther, azért-is annak fufzerfzamos és jó illatú matériája, egy kis pohárkából kigözölögvén, az egész szobát, a' maga hathatós jó szagával bétölti. Mellyhezképest meg lehet, hogy az hordóban-is, az oxygennek, vagy savanyúság nemző matériának, a' jó illatú szurkos matériával, és a' bor spiritussal való egybe köttetéséből, származik az æthereus, vagy levegői igen igen fain spirtus.

Ki kételkedhetik tovább a' színnek theoriájára nézveis, --- a' mallyet ugyan én, tsakigen rövideden érdeklettem, hanem a' ki felöle többet akar tudni, azt, a' tudós Bertholetre igazitom, --- hogy az, a' veres és fekete szöllő' hajában lévő savanyúság nemző matériának, nagyobb mértékétől függ. A' honnan, a' veres szöllő, és veres bor, melly az ilyen szöllőnek a' haján, vagy törkölyén állott, valamivel tsipősebb és keferűbb is szokott lenni. Es hogy az ilyen szöllőben lévő savanyúsági matériára nézve, annak törkölyét, Montpellierben, és annak vidékén, grispánra szokták fordítani. Es ez annak is az oka, hogy mikor pe'sgő Sampányert akarnak tsinálni, ahoz veres szöllő levét vesznek.

De még a' tudós laquinnak, a' viafz szabású olajos matéria formáltatásának módja felöl való theoriája-is, igen könnyen meg állhat, azzal a' gondolattal, hogy az a' viafz izabású, szurkos, és meg éghető matéria, az olyan hordóknak a' száján, mellyekben, ó és kövér bor vagyon, annak a' rész szerint ki gözölögő, réz

szerint pedig, a' gáz nemekkel együtt járó, fájnbor olajnak, melly, a' mi Tokaji jó borainak a' tetején, mint valami, fényes tükros hártvátska, úgy szokott lebegni, magais, a' bornak valóságára tartozó részt foglal, ö magába.

A' Bornak, Valóságára tartozó Részei.

A' Bor áll, Alkoholból, a' maga saját borköves savából, és valami szurkos és gummis Extractusból vagy Kivonásból, mellyben a' szint, és némi némükepen az éztis nemző részek, benne vagynak. Hogy azonban, minden borokban, még a' Tokaji 16. éftendős borbanis, a' szénfavanyúságú gáz, feltaláltatik, azt, a' Priestley próbatételei megmutatták, a' ki is, más fél résznyi ilyen borban, egy huzad rész ilyen fixusaért, vagy a' melly mind egy szénfavanyúságú gázt talált. A' Bornak pedig ezek a' részei a forrásból származnak. Szólyunk hát.

V.

A' Bor' forrásáról.

A.) A' Bornak forrása, Girtanner' elő adása szerint az, a' mi, a' szőlőből kinyomott édes mustot, borrá változtattya, az az olyan folyó matériává, mellyben, vége lévén egyszer minden forrásnak, többé semmi tükros részek, nem talátnak, és a' mellyből, a' kiegészítés, vagy destillatio által, valami meggyűlhető folyó matéria készül, a' mellyet Alkoholnak neveznek. A' forrás alatt, felette nagy mértékben szokta magát, a' szén savanyúságú tisztá gáz, ki fejteni. Ehez képest, a' bor forrásának szelleményei, a' szén savanyúságú gáz, és az Alkohol.

A' szöllőnek édes mustya, vagy az abban lévő tzukros főbb rész, a' plántákból származni szokott fél savanyúság, mellynek kettős fundamentuma vagyon. All pedig a' tzukkor, 8 rész vízi materiából való gázból, és 28 rész szén materiából. Mellyekis, 64. rész savanyú matéria által, valami fél savanyúsággá változnak.

Hogy a' tzukkort, forrásba leheffen hozni, nem kell egyéb, hanem hogy azt, négy rész vízben, fél olvasztván, valami kevés ser seprötis tegyünk hozzá, melly a' felolvadást segittse, mellyis osztán, a' tzukros materiákban lévő részek között az egy mértéküséget, vagy aequilibriumot, elrontya. Ehez tovább, 15. vagy 18. gráditsát kelladni, a' melegségnek. Melly meg lévén, két óra múlva, megkezd a' folyó matéria zavarodni, tajtékot tsinál, és a' tetejére némelly széllyel pattanó búborékskákat hajt, mellyek, a' legtisztább szén savanyúságú gázzal tellyesek. A' tajték, az hozza adódott ser sepröböl lészén, melly ekkor, egészen külön válik. Mikor a' meleg, és a' folyó materiának ezáltal okoztatott mozgása megszűnik, akkor osztán semmi gáz, többé kinemjö, és a' megmaradott boros. és egy kevésbé savanyú folyadék, vagy folyó matéria megtisztul, és valami sepreje van, azt, mind a' fenekére, lehajtya.

A' forrás alatt, a' tzukkor' savanyú materiájának, egy része, a' szén materiájának egy részével öfzve köttetvén, hasonlóképen szén savanyúságú gázt ad. Más része pedig, a' savanyúsági, vagy a' savanyú materiának, a' vízi materiával, és a' szén matéria' egyik részével, egyesülvén, az Alkoholt formálja.

Ha valaki, a' tzukrot, csak tsendefen melegitimeg, és azt valamivel, a' forrás' pontyánál, fellyebb vízi, akkor 1.) annak savanyú és vízi materiája, egy mással egyesülvén, vizet ad 2.) valami felfoizlott savanyúsági matiréát, a' melly a' vízi materiának hijjával lévén, vizet nem formálhat. 3.) valami éghető mézga
savanyú-

favanyúságot, vagy valami kevés széní és vízi matériát, mellyek egymással egyesülvén, belőlök valami favanyú és vizes olaj léfzen. 4.) valami kevés fel ofzlott olajat, melly a' ízéni matériának, a' vízzel való egyesüléséből származik 5.) valami kevés szén favanyúságot, melly a' víznek, a' széní matéria által való felhasználásából készül 6.) valami kevés megfzenelődött vízi matériából való gázt. Megában pedig, az égető Üvegben vagy Retortában 7.) tíf-ta széní matéria marad, melly egy negyed részét téfzi, a' felolvasztatott tzukkor nehézsége nek.

Ha a' tzukkor, valami hirtelenvaló erős melegre tétetik, igen fok szénfavanyúságú gázt ad, és fok megfzenelődött vízi matériából való gázt. Es ha valaki, a' megmaradott fzenet, és azégető edénynek felső részébe általmentt mézgasavanyúságot, és vizet, újabb kohba téfzi, akkor a' tzukkor, egészen szénné válik, szénfavanyúságú gázzá, és megfzenelődött vízi matériából való gázzá. A' tzukkorból tehát, ha az egész gonddal felhasználatik, egyéb nem léfzen, hanem vízi és széní matéria, vagy favanyú vízi és széní matéria. Ha pedig valaki a' tzukrot, valami konyhasónak kelletinél poshattabb favanyúságában téfzi, akkor abból tztromfavanyúság léfzen. Hatovábba, valami más favanyúságok által, a' tzukrot kelletinél favanyúbbá téfzük, akkor abból, borkö - tzukkor - és etzet - favanyúság, és az annak valóságára tartozó részeknek, vagy a' vízi favanyú, és széní matériák között lévő æquilibriumnak, egy mással való megegye dedése származik.

Ha annak módját lehetne találni, hogy a' tzukkor, a' maga faját favanyú matériájától megfosztassék, bizonyosan, egyéb belőle, vízi és széní matériánál, az az, olajnál, nem maradna.

E' fzerint tehát, tsak a' tzukkornak lehet, a' Bor ki forrását szülni. A' mellyre megkívántatik 1.) hogy a' favanyúsági matéria hozzá járuljon,

lyon, 2.) hogy a' meleg, 10. 's 15. gráditsnyi légyen 3) hogy hozzá viz is adódjon.

Hogy ha a bornak forrását, megakadályoztatjuk, és ha, az ez által magát kifejtő gázt, megtartóztatjuk, --- vagy ha a' forrást flettető kovászt szaporittjuk, és a' kigőzölgő gáznak kijövést, bérekefsztyük, --- abból tájékozó bor, vagy úgy neveztetett Sampányer, foglenni.

Ha a' fzőllőből kinyomott mustot, megengedjük, hogy az, tsendefén, épen az úgy neveztetett Cristallizatio, vagy kristályozás pontyáig ki gőzölögjön, abból tzukker, és borkő leszén. Borkő nélkül, nem lehet a' bornak forrani. A' destillato, vagy letsepegtetés által, a' borból alkohol. leszén. Száz rész alkohol, ál. 28- 's 50. rész széni matériából 7- 's 60. rész vízi matériából, és 63- 's 90. rész vízből. A' kiégetés' alkalmatosságával, az Alkoholban megmaradott minden vízi matéria, vízzé valik, és 200 font Alkohol, ál. 116. font vizet.

Az Alkohol, ha savanyú matériával kötetik együvé, abból Naphtha lesz. A' savanyúság teloszol, --- p. o. a' kenkői savanyúság, melly leg inkább vagy on szokásban, --- és magát az Alkoholnak vízi és széni matériájával egyesítvén repülő olajat ad, vagy Naphthát szagos olajat, és szurkot, a' fzerint, a' mint fellyebb megjegyzettük.

Az etzetes forrás, a' bornak megfavyodása, mikor az, a' szabadlevegőre kitétetik. Az etzet áll, vízi, széni, és savanyúsági matériából. A' savanyúsági matériával bővölködő levegő nélkül, nem lehet, a' bor etzetté. Ha a' borba, más móddal tétetik a' savanyúsági matéria, úgy etzet lesz belőle. Mert a' bort, tsak az etzetes savanyúság, hozhattya forrásba. mig t. i. még abban, a' nyúlós vagy mézgás részek, megvagynak, vagy pedig, ha abba gummit tészünk. Az etzetes forráshoz tehát, ezek kívántatnak: 1.) mézga, 2.)

15. 's 18. gráditsnyi mérsékeltt melegség, és 3.) favanyúsági matéria.

Ha a' ízéni favanyúság, a' vizi matériával öfveköttetik, abból vagy etzet, vagy más Plánta-favanyúság léfzen. Más Plántákból került favanyúság ízéni favanyúsággá változik, mihelyt az, a maga vizi matériájából, megfosztatik.

A' rodhafztó forrásban, az organica testeknek valóságokra tartozó három részek közt való æquilibrium, vagy egyenlő mértékűség, elbomol. Illyen részek pedig, a' vizi, a' ízéni és a' favanyúsági matériák. A' vizi matéria, az abból származni szokott, gáz formán megyenki, a' favanyúsági matéria, a' ízéni matériával, és a' melegséggel öfveköttetvén, olly formán repülki, mint a' ízénifavanyúságú gáz. Es így mindenik, gáz formában repüel, 's ahozképest egyéb nemis marad, hanem a' plántáknak földi részek, melyekbe, nem kevés ízéni matéria, és vas, vagy on egyeledve.

B.) A' Bornak forrása, mások fzerint, az a' munkája, a' favanyúságnak, melyet az, a' mustnak, tzukros és mézgás részeiben, a' folyhatóság, és a' melegség átal, vífzen végbe. Az a' favanyúság pedig, a' fzöllő' haja alatt, annak továbbá a' tengelyében, és magvában, vagy on. A' tzukros matéria pedig különösen a' fzöllő' belső tengelykéjének a' völgyiben, valamint a' fzintadó matéria; magában a' fzöllő - héjában találtatik. Valamint a' tzukkor, a' favanyúság, és az olajos extractiva szabású matéria, a' forrás által, nagy részént feloszol, magából ízénifavanyúságú gázt, és borspiritust formál, mint a' forrásnak újabb fzüleményét, és a' bornak minden külömsége, tsak ezen, a' maga valóságára tartozó részeknek, ezen új fzüleményeknek, nem külömben a' favanyú és tzukros matériának, az olajnak 's at. egymás aránt való tekintetekben, vagy relatiójokban áll. Annaira, hogy a' melly bor-

borban, az első források után, még fel nem oszlott tükros matéria, fenn marad, az abban, a' következő források által, lassanként feloszol, és borspiritussá változik, 's azon fogva, az mindenkor spiritusofabb bor foglenni, 's erre nézve azt, mind tovább tartani, mind vinniis lehet. Mert ha szintén a' seprő, vagy a' szabad levegő, újabb favanyúságot szolgáltatnais annak, de tükrotis, mindenkor találna abban, mellyben, a' maga munkáját elkövethetné. Ha pedig, favanyúságot okozna, etzetté lenne. De a' jól elkészült, és ki forrott Bor, etzetté, soha se válik. A' mézgának, és valami darab nyers vagy száraz fának, a' borba való eresztése által, hátróztatik meg, Chaptál fzerint, az etzetes forrás, t. i. a' favanyúsági matériának mintegy magábavaló beszívása, és az etzetnek formáltatása. Így, az ó bor, a' jól benem zárattatott és nyers hordóban, mellynek még extractiva vagy kivonó matériája, más nedvességek által ki nints szivattatva, minémü, a' forró víz, vagy a' tűz, etzetté lesz. A' mi, soha meg nem esik, ha a' bor, a' külső levegőnek hozzá lehető férkezésétől, és ettől a' fában levő extractiva vagy kivonó matériától, gondosan mególtalmaztatik. Ez az oka, hogy a' bor, jobban megmarad, az ó, mint az új hordóban. Az igen régi ó borba, maga a' levegő, semmit többé, nem tehet, és az, azon, a' maga jóságában megmarad, és a' nap által is, egyébtől, a' maga szintadó matériáján kívül, meg nem foszthatik, a' melly, ha a' fenekre leszállis, a' bort, még erősebbé teszi.

Láttam, hogy a' rozsfűl öszve eresztetett új hordókban, az azokon lévő hasadásokon, az etzetes mézga megülepedett, mellyet osztán, a' muszkákis, megleptenek. Ismét, hogy az olyan hordóban, mellynek valamellyik dongája, megromlott tölgyfából volt, 's a' boros nedvességet, azon által botsátotta, úgy hogy az, ottan, hasonlóképen,

képen, etzetes mézgává vált, melynek a' matériája, ismét vízfűzfűzivatratván, vagy pedig a' kigőzölgő apró lyukatskákon, avagy a' porusokon, magával a borral, közösülhetvén, azt az etzetes matériát, magával együtt a' hordóba bevitte.

Minthogy a' mi Tokaji vagy közönségesebben szólván Hegyallyai boraink, minden fűzetkor, új hordókba fűzettetnek, és minthogy, mikor a' fűzet, egykevéssé bővetskébb, soha elegendő száraz falakból készült hordók nintsenek; mégis tovább, minthogy a' Hegyallyai borok' számára, némelly nyomorított parafát bodnárok, készítenek, a' hordókat, a' melyek, kivált a' bővebb fűzet alkalmatosságával, csak akkor hirtelen, nyers tölgyfából készítettnek: innen nyilván, az előre nem vigyázó, és a' mustot, ilyen nyers hordókba befűző gondatlan Tifzteknak hibájok miatt, a' borok gyakran megszoktak romlani.

Miólta én a' Lovitz' fűz körül megtett próbáival megesmerkedtem, azóta, az én boros Hordaim, belől egészen megvagynak fűzenelődve, és hogy azok, attól az olajtólis, mely a' fűstől benne maradott, meg tífztittaffanak, buzgó forró vízzelis, egynehányszor, kifűztek forrózratni. Az hamarábbi megfűzálása, és megfűztűlása, nagyon segitődik, ez által, a' bornak.

Hogy ha valamelly pintzében, etzetes materia található, és muszkákis vagynak, melyek egyik hordónak a' szájától, a' másakra szállongnak, és ha abban, egyszer mászför, egy 's két horaó bor megetzetesedik; az, rendszerint, a' forrás' melegénél, nagyobb melegségben esik meg: abban az etzetes materia, ez által a' melegség által, gáz formává lészén, melynek hathatós fűzát, a' jól béménstínátt hordó' fűzján, még az orrával is megérezheti az ember. Ezt pedig osztán, azilyen hordó a' több hordókkal, azoknak porusaik által, közleni szokta. A' ki hát, az ilyen etzetes forrású

rású borokat a' maga pintzéből, ki nem veti, félhet tőle, hogy attól, a' többiek is, megromlanak, és végtére, forról forra, mind etzetes ézü borai lesznek. Hasonlóképen a' pintzében széllyel repdeső etzetes forrású matéria, könnyen etzeteséget okozhat, az abban lévő boroknak, valamint az új borok' forrásából kigőzölgő szén savanyúságú gáz is, a' már régen megfízálott ó borokat, újabb és magokkal együtt való forrásra unfzollja.

Es minthogy ez a' szén savanyúságú gáz, fokféle savanyúsági matériából származik: ahozképest, minden okos boros gazdának őrizkedni kell attól, hogy a' maga ó borokkal tellyes pintzéjébe, új és még kinemforrott borokat ne rakasson, --- hatsak elkerülheti, --- a mit azonban, az uraságoknak vigyázatlan, és gondatlan Tisztyeik, gyakran megtsелеkefsznek.

VI.

Némelly ezekből való Következések.

A' fellyebb elő a'attak szerint, a' szöllőnek tsomofzlása, taposása, és fajtólása, által, annak fokféle nedvességi, és a' maga valóságára tartozó részei, mind őlzve egyelittetvén, valami folyó állapotba tétetnek, és hogy azokat a' f' abad levegő érheffe, alkalmas nagyságú dé sákba, kádakba és fajtókba, füzretetnek, mellyek által az így megegyelitterett mustnak valóságára tartozó részeiben, a' szabad levegő, annál szabadabban és erősebben dolgozhatik. A' Mustban lévő borkőnek, egyébkéntis savanyúságot nemző matériája, annak mustos részeibe, dolgozik, mellyis ez által oxygenálttatik, vagy a' savanyúságra hajlandóvá tétetik. A' tsukros matériától, a' maga fajtát savanyúsága által, némelly részént megfosztatott borkőves és Alkalis eredeti fundamentom, a'

fza-

szabad levegőből, új favanyúságot szív magába. A' szöllőnek szurkos, és szint adó matériájais, úgy látszik, hogy abban, együtt dolgozik, amaz ugyan a' végre, hogy a' favanyúságot, magába befizivhassa, e' pedig a' végre, hogy az athmosphærából, a' világosságot és a' melegséget, magába szedheffe. A' meg favanyodásnak ezen módjaiban, favanyúsági materiából való gáz, feloszol, a' melegségi materia pedig, szabaddá tétetik, és maga magát ki fejt, melly osztán, a' folyadékkal, vagy folyó matériával, a' melegséget közli, és a' forrás, vagy a' must' valóságát tsináló részeknek feloszlása, elkezdődik, és elébb elébb mégyen, melly, ha a' folyó materiában, a' tzu-kros rész, erősebb, minden bizonynyal spiritusos. Valamint, ha az, mézgás, úgy az, bizonyosan favanyú, ha pedig az enyves rész erősebb, úgy az, rodhat, és szalamiát nemző foglenni. Mikor ezek a' spiritussal tellyes források, a' szabad levegőtől való érdekeltes, vagy a' mézgás és favanyú fő részeknek erősebb volta miatt, tovább találnak tartani, és mikor, minden tzu-kros materia, és az abból készülő borspiritus, nagyobbára feloszol, és repülővé lesz, akkor kezdődik, a' favanyú forrás: Mellyről alabb bővebben.

A' ki gözölögtetés, és az úgy nevezetett Cristallizatio, vagy Kristályozás által, mind tzu-krot, mind borkövet, lehet a' mustból tsinálni. Az első kivált, a' mi Hegyallyai borainkból, nagy mértékben, annyira, hogy én sokszor, a' lefőzött szöllőben, mindenütt a' fok tzu-kros szemetsekére találtam, de a' másodikat, leginkább csak a' favanyú mustból kapja az ember, melly az alsóbb árkokban terem, mint a' 85diki és 95diki borokban, lehetett tapasztalni.

Igen ritkán esik a' meg, hogy azillyen borköves fő rész, minden Hegyallyai mustból, láthatóképen ki kerüllyön; mert még a' jó féle mustbanis,

kitsiny

kitsiny mértékben találtatik ez, a' mint márfellyebb, bőven megmondódott. Az ordinarium boroknak seprejéből és törkölyéből többire mindenkor kaptam én e'féléit. --- Hogy a' mi szőlőnkben, olaj, és fűszerfzamos matéria, vagyon, megmutattya az aszszú, és az eszszentzia, és a' mi másféle borainknakis, jó illattya és kellemetes ézeis, ugyan ezt bizonyította.

A' melly must, a' maga borkövétől és vízétől, megvan fosztattva, az többé nem forr, mellyis, a' tűz mellet való lefőzés által szokott meg-esni, melly, azabban lévő savanyú matériát, felolvasztja, és a' mézgátis tökéletességre viszi.

A' szintadó fő rész, melly szurkos matériából áll, a' szőlő fzem' hajában vagyon elrejtettve. Csak akkor vészti magába a' must, a' szintadó minden részeket, mikor már, felére, borra változott, mert akkor kezdi, legelsőben, a' szőlőnek minden szurkos részeit, magában felosztani. Az honnan meglehet, hogy a' fekete szőlőből, fehér bor készüllyön, ha t. i. annak a' haja, elhányatik, és azon a' mustot, megforrni, nem engedik. De ellenben, a' vizes, és nedves időkben termett must, a' szőlőnek és annak tengelyének mézgás, szintadó és extractiva vagy kivonó matériáját, igen hamar felolvasztja.

Az ó borok, hamarabb elvesztik, aző színeket. Mert ez, valami vékony hárttyáska formában a' fenekre leszállván, a' sárga színű borok, zöldellő, vagy tellyességgel fehér színűekké változnak. Noha láttam, némelly olyan ó borokatis, mellyek, a' rájuk való rosz gondviselés miatt verefek és tsipősek, voltak, vagy ha mindenkor magokhoz hasonló borral nem tölthetettek, és híjánosan söt félen tartattak, az illyen félen lévő hordókban, magokban, benn lévő, szabad levegő miatt. Mellyeknek ha fűszerfzamosok vóltis; de egyszersmind, igen tsipősek vóltanak.

Hogy

Hogy az æthmosphærában való szabad levegőtől való érdekeltes, a' mi borainkba dolgozik, azokat forrásba 's mozgásba hozza, a' mikor még azok, csak két 's három esztendősek lévén, nem igen régi ó borok, az is a' fellyebb valókból megtettzik. Magamis, fok olyan hordókat bontottam fel, mellyeknek szájak, és karikájok, egészen száraz vót, és a' mellyek, mikor felnyitódtak, a' sziszegés által, semmi jelét nem adták annak, hogy belőlök, valami szénsavanyúságú gáz, ki ment volna, hanem egész tsendes-ségben vóltak, és még a' pohárbanis, egy darab ideig, minden apró buborék formálás, és felvetés nélkül, maradtak. Az ilyen borokból, kivettem próbára valamit, azt ismét vizsfátöltöttem, és a' hordó szája' karikát, szintén olyan erősen, mint azelőtt vót, lenem verettem, és harmad nap múlva, a' karikát körös körül, nedvesnek találtam, és aztis, úgy tapasztaltam, hogy a' borok, a' hordókban dolgoznak. Ha a' bor új, és rosz esztendőben termett, mint a' gídiki ordirarium, a' hordószája karika, a' hordóból kifzivárgó nedvességtől, nemtsak meg vizefedik, köröskörül, hanem még, megis penészfesedik. A' melly penésznek a' fundamentoma, valami mézgas savanyúság, melly végre, etzetes savanyúsággá változik, és a' muszkáktólis ellepettetik, még minekelötte, megfzenefednek. Ha a bor jó, ó, és édes, akkor az ilyen nedvesség, csak hamar nyulóssá, és szurkossá léfzen, és vialz szabású hártává válik, melly ha megszárad, megég, és mindenütt, a' környéken ott maradott vizet, mutat, mellyről már fellyebb szóllottam.

Próbállya valaki, két 's három esztendő, tsendesfen vóltt, és tzukros matériával bővölk dö borát, héberrel, a' szokás szerint butelliákra szedni, mihelyt ahoz az æthmosphæra hozzájuthatott, az azonnal forrani kezd, a' butelliában, és feprötis ereszt, minthogy t. i. újabb savanyúsági
maté-

matériára, kapott. Ez az oka, hogy a' Campa-
niaiak, olly nagy gondnal szokták, a' magok
butelliákat megtölteni, hogy azokba, tsak leg-
kissebb levegőt, se botsássanak. Es ugyan ez,
annak is azoka, hogy ök, a' magok boraikat, a'
feprejéről levonván, azokat más edényekbe úgy
töltik által, hogy azt, a' levegőben lévő savanyu-
sági materiától, és a' tzukros részeknek, az újabb
forrás által, lehető újabb felhasználástól, mególtal-
mazzák, ollyan lopókkal, vagy hébérekkel elvén,
a' bornak fel szivásában, mellyek az hordó száját,
egészzen meg tellyék, és egy húzomban, a' bu-
telliát, vagy más edényt, megtölteni igyekezvén.
Ugyan ök, a' magok tájtékozni kezdett borokat,
hálonló módon szokták, a' szénfavanyúságú gáz-
nak ki gözölgésétől, megmenteni.

A' borspiritus viznemző materiából, szénből
és vizből áll. Bertholet szerint olajból és tzuk-
korból, és a' vizi materiából való gáznak, a' vízzel való
egyesüléséből. Az olaj pedig, víz nemző materiából,
de a' mellyben, semmi víz nintsen. Hogyha azért a'
borspiritusba, savanyúságnemző materia tété-
tik, abból víz léfzen, és tzukros, vagy még etzetes
savanyúság is a' melly tzukros savanyúságot, az ugyan
maga nem nemzi, --- a' mint Bertholet tartja,
--- hanem annak, tsak eredeti materiájával tellyes.

Vagyon a' borspiritusban szénis. Mert
a' borspiritusból származó megéghető le-
vegő vagy vizi materiából való gáz, az éltető
tüzi levegővel, az az a' savanyúsági materiá-
ból való gázzal meggyújtatván, a'ér fixust,
vagy szénfavanyúságú gázt ad, minthogy az éltető
levegőnek savanyúságnemző materiája, a' szénnel
egyesült. Sok savanyúságok, mellyek a' bor-
spiritust felhasználják, abból a'érthet, vagy
fokkal vékonyabb levegőt, formálnak és még en-
nekfelette, a' kénköből származott savanyúság,
fixus a'ért, és tzukros savanyúságot is nemz,
és ha a' savanyúság nemző só-savanyúsággal,
egyne-

egyneháyszor feleresztetik, akkor kezd a' bor-spiritus, elébb atheri, azután pedig etzetes savanyúságot kapni.

Hogy a' mi boros Hordainkból, a' mellyekben jó borok vagynak, olyan részetskék gőzölgének ki, a' mellyek az hordók' száján, a' pintze fallyain, és a' gádor' bóltozattyán, minden égetés nélküli, vízzé, és szénné válnak, azt már fellyebb említettem a' hol magát, a' feloszlott borspiritusban lévő vizi matériából való gáz, az atmospherának, vagy a' borból kigőzölgött szén-savanyúságú gáznak savanyúság nemző matériájával egyesítvén, vizet formál, és ennek a' gáznak, 's a' némelly részént kigőzölgött borspiritusnak a' gázzát, különszakasztja, és azt olyan fejer, viasz szabású hártyáska formában teszile, melly, ha a' mellette, alatta, és fellette lévő vizet, letsepegteti, végre feketévé lészen, igen könnyen megég, és még félnedves korábanis meggyúl. A' tudós Cavendish' tapasztalása szerint, a' ki fok tzu-krot hozván forrásba, abból fok szén savanyúságú gázt kapott, --- 100, részből t. i. 54. részt, --- A' tudós Fontána szerint, meglehet, hogy a' tzu-kkor, szén-savanyúságú, és vizi matériából való gázzá, feloszlattasék. A' forrás tehát, a' tzu-krot, feloszlattja, borspiritust, és szén-savanyúságú gázt tsinál, mellynek egy része, a' vizi matériából való gázzal meg lágyittatik, melly osztán a' pintze' fallyaira és gádorja' bóltozattyára ragadván, ottan vízzé és szén matériává válik.

Van az én pintzémnek egy kis ága, a' mellyben, semmi levegő által nem mehet, és a' melly, a' jó féle másolásból kigőzölgő gáz nemeket, igen hirtelen feloszlattja, és a' mellyben, szüntelen hol ó, hol új borok vagynak. Ez a' pintze ág, egészen bévan vonva, szén fekereségű, és pamut szabású vékony szálakkal, és hártyákkal, mellyek, ha a' szomszédságban lévő, és új's
forrás

forrásban lévő borokkal tellyes ágakból, femmi új, és tsak mostanában kigözülgött gáz nemekre nem kapnak, egészen szárazok, és a' gyertyátul meg-gyúlnak, és darabonként elégnek, sőt mint a' tap'ó, még a' szikrábólis, tüzet kapnak. De az idöröl időre forrásba jövő ó, vagy a' most szűrt, és forraní kezdett, új és a' fomszéd ágakba berakatott borokból kigözülgő gáz nemekből, újra némelly fejér és vízzel tellyes hárttyákat kap, mellyekből, mikor ismét, a' viz kitsepeg, egészen szénné válnak, 's a' szerint idöröl időre, nevelik a' magok széni mennyiségeket. Lassan lassan, és nem elébb, hanem esztendőök múlva, válnak ezek a' hárttyások fekete szénné. Else fogom mulatni, hogy én ezen gáz nemekből kikerültt széni matériát, némelly tudós Chemicusoknak olly véggel megneküldjem, hogy azzal, újabb próbákat tegyenek.

A' rendszerint való idegen borokban, azoknak aző seprejek, és az azokban találtató borkő. a' mint már megmondottam, mind árra szo'gáló eszközök, hogy azok által, azok a' borok elromollyanak; de a' mi Hegyallyai kövér borainkban, ugyan ezek, az azokban lévő fok tzukros matériára nézve, nevelik azoknak jóságokat.

Az igen kövér, és édes borokat, ha spiritusosabbakká vagy erősebbekké akarjuk tsínelni, tsak a' magok seprejeken, kell félen, egy darab ideig hagyni, minden bizonynyal, keményyebbek és erősebbek fognak lenni.

A' középferü esztendőben termett ordinarium bornak az ize, kedves és édes foglenni, ha valaki a' mustot, a' törkölyéről, hamar leszűri, a' seprejérőlis levonnya, és a' szabad levegőtől gondosan megójjá. Mivel mind ezek a' bort, gyökeressé, és keményyé teszik.

Ha az ember, tzukrot és borkövet téfszen a' borba, az erősebb foglenni, a' mint ezt Maquer, de Boullions Márkiz és Fábroni, fok próbatételek után állittyák. Innen van, hogy még

a' jó borokis, a' magok természeti feprejekén, idővel, erősebbekké lesznek, mivel azokban, sok a' tzuksos matéria, és a' borkő.

Ha a' bornak spiritusa nints, megnyúló-
sók, és a' szájánál meg pillézik, mellyis, a' fa-
vanyúsággal tellyes mézgából származik, melly-
ben, semmi tzuksos matéria, nem találhatik.

A' boroknak megtöltéseis, mindenkor új új
forrást okoz, a' fzerint a' mint az, nállunk szokás-
ban vagyon. Mert részfzerint, a' levegőtől szár-
mazott favanyúsági matéria, férkezik hozzá,
részfzerint pedig magával, a' töltelékkal együtt,
adják annak, a' forrást nemző matériát. Ha va-
laki, az édes bort, favanyúval töltimég, akkor
forrást nemző matériát, ad annak, melly abban,
a' tzuksos matériát, elrontya. Ha pedig a fa-
vanyú bort édeffél töltögeti, azt ugyan, vala-
mivel jobba teszi, épen hogy ez a' javítás, az
édes bornak mennyiségétől fogfüggeni. Ha va-
laki, a' borát, a' maga állapottyában akarja meg
tartani, azt mindenkor, magához hasonló borral
töltse; vagy még jobban fogtselekedni, ha mine-
kutánna a' bor, tökéletesen megtisztult, úgy hogy,
a' világofanis, semmit sem változik, butelliákra
leszedi.

A' gyakori töltögetés, gyakori forrást, és
feloszlást okoz a' bornak. A' melly régulat, ki-
vált a' mi kövér, édes, és az első két eszten-
dőkben igen keveset gözölgő másolásainkra, kivált
pedig igen kövér aszfúzfúlló borainkra és eszfzen-
tziáinkra nézve, mellyek, nem hogy apadnának,
sőt még szaporodnak, nem lehet eléggé javasla-
nunk. Valamint az is igen jól fogesni, ha valaki,
a' maga jó borait, vasabrontsos hordókba szűri,
hogy azokat osztán, az abrontsozás' kedvéért,
forgatni ne kelleffen, és ha a' hordóknak, min-
denkor, valami kis hijjokat fog hagyni. Ha az
edény, igen tele van, még ha erősen bévanis spon-
tolva, a' karika mellett, mindenkor szivárog, a'
még

még felnemofzlott bor, és valamint magát a' karikát, úgy az a' körül lévő rongyotis, szüntelenvaló nedvességben tartja. Minthogy pedig, még az ó boris, a' szabad levegőn, ha abba valaki fát tesz, mindenkor etzetesedik, sőt ha fa nélkül, a' szabad levegőn, minden változás nélkül megmaradnais, aztat gyakran, úgy tapasztaltam, kivált a' nagy urak' pintzékben, a' kik magok, a' magok boraikat nem láthatták, hogy az hordó szájakarikák, etzetes mézgával, körülvétette, és még a' muszkáktólis ellepettette, és a' karikákon lévő rongyis, valami igen hathatós etzet szagú és ézü matériá al tellyesek voltak. Minthogy a' bodnárok, az ilyen pintzékben, aze'féle etzetes karikákat, és rongyokat, egész esztendőt által is, egyszer meg nem változtatták, és azok, a' magok régiségek, és gyakori felvétetetések miatt, az hordók ízájában, nemis egészen illenek, és így a' levegőben lévő savanyúsági matériának, az hordókba való behatására, nyílást engednek. Sőt gyakran, az ezen karikákról 's rongyokról lefüggő etzetes mézga-hártyák, a' borbais béérnek. Ezen fogva, ezeknek az embereknek vigyázatlanságok, és tudatlanságok által, a' forrást okozó etzetes kovász, a' borokba általmegy, melly miatt ofztán, azoknak etzetes forrásba kell szükségesképen, általmenniek.

A' mi tölly fából készült hordaink, haszintén száraz falakból készülttek is de mig újjak, van benne valami szintadó matériá, melly a' mi borainknak, mellyeknek még olajos édességek nintsen is, arany sárgaszint szokott adni. Ha én a' magam legtisztább, és legfejébb színű, hegyallyai Frantz égettboromat, ilyen új hordókba töltöm, épen ilyen színe, fog annak lenni. Ha a' tölgyfa forgátsot, valami minden szín nélkül való borba tesszik, az, annak sárga színt fogadni, a' mint ezt, régi tapasztalások után bátran mondhattuk. A' tökélelrességre ment hegyallyai szőlő' hajában lévő

vö szurkos és szintadó matériával tellyes jó bornak, sáfrány sárgaságú szép színe vagyon, mint a' 94diki jó féle bornak.

Mintogy azén próbatételeim szerint, a' tölgy fának, ezen szintadó matériája, valamint magais a' tölgy fa, tellyes gallesi és fai savanyúsággal, a' mellyhez, ha még más valami savanyúság nemző matériais járulánd, minémüek, a' más Flántákban lévő minden savanyúságok, etzetes savanyúsággá válik: innen a' nyers, és jól kinempergeltetett, és így a' maga szintadó savanyú matériájától eléggé megnemifisztúlt tölgyfából tsináltatott hordóknak, káros volta, nyilván megtettzik.

Mig azúj és forr sban lévő Hegyallyai borból, a' szénfavanyúságú gáz, --- kivált az elsőb esztendőbéli források által, --- kinemgözőlög, nem kell addig, a' hordóknak szájokat, erősen betsinálni. Az első forrás' alkalmatosságával, felette fokot használnak, a' szádlók; a' több források' idején pedig igen jó, ha az hordóknak szájok, erősen be nints tsinálva, és ha a' karikákra, semmi rongy nem tevődik. Ha a' bor, tökéletesen megtisztul, --- mellyre a' mi Hegyallyai jó féle borainkban, legalább is, esztendő, megkivántatik, --- azután olztán kevés szénfavanyúságú gáz, gözőlög abból ki, a' több egymás után következő források' alkalmatosságával. A' mikor hát már, az hordók' száját, jól bélehettsinálni, Az első forrásban lévő, és erősen beszpontoltt rosz hordókban, a' szénfavanyúságú gáz a' fenekeket veriki, vagy a' száját kiütvén, szökő kút módjára, löködik azokból felfelé a' bor, a' szabad levegőbe. Ez a' gáz, ha a' következő forrásban megmarad, a' hordóban lévő bornak, szüntelenvaló forrást okozó kovász, gyanánt szolgál, melly mihelyt hozzá, csak legkissebb szabad levegő férís, azonnal, a' borral együtt ki pe'sdül, és a' beszpontoltt hordóban, a' maga savanyúságnemző matériáját, a' szüntelenvaló de tsendes forrásban lévő bortól, mind inkább

inkább inkább elfzakasztja. Minthogy pedig, a' fellyebbvalók szerint, a' bor spiritus, és az esőviz, ha ezzel a' gázzal egyesítettik, etzetet ad; innen, ha a' bort, mindjárt bészüretése után, erősen betsinállyák, vagy béspontollyák, kivált, ha az esztendői kétséges talál lenni, az, mind úntalan, tsendes forrásban foglenni, és egynehány esztendő múlva, etzetes tsipöségüvéis, léfzen. Valamint az a' boris, mellyben sok a' tzukros matéria, melly ezen gáz által, etzetes favanyúságot kap. Tapasztaltam ezt a' kedvetlen dolgot, egy idegen pintzében, valami 90diki jó és édes Hordóboron, mellyis 90dikben, és 91dikben, még mindenkor édes volt, de szüntelenvaló tsendes forrásban lévén, már 92dikben, etze es tsipöséget, kapott.

Közönségesen szólván, épen más módon kell bántani, a' mikövé, és édes Hegyallyai borainkkal, mint a' Frantz vagy Német országi gyenge borokkal. Ezeket ugyanis, első megtöltődésektől fogva, gyakran meg kell töltetni, és mindenkor jól bé kell spontolni, meg kell őket, azö mézgás, és más extractiva, vagy kivonó matéria forma részeiktől tisztogatni, valami állatokból készültt, és épen e' végre szolgáló kotsonyák által, büdös köfavanyúságából való anslógokkal kell őket védelmezni, és így kell a' penésztől, a' virágtól, és más ártalmas dolgoktól megörzeni. A' ki nálunkis, a' maga 86. 87. és 95diki alábbvaló ordinarium boraival, illyen formán bánt, vagy azoknak valami jó régibb sepröt adott, meglehetős innyavaló borai lettenek, mellyeknek fizinek, a' szabad levegönis, barna verességü és zavaros nem volt, és a' szájoknál is, meg nem piléztek.

Az egészen megtöltetett, és minden hijjánosság nélkül való hordókban, a' seprejek a' boroknak fenekre nem szállhat, kivált ha erősen beis vagnak spontolva, és az időről időre forrani szokott borok-

borokban, a' szénsavanyúságú gáz, elnem válhat. Es minthogy a' bor, az első forrás' alkalmatossá-
gával, a' magát nagy mértékben kiadó szénsava-
nyúságú gáz miatt felduzzad: erre nézve, mikor
az új borokat szűrjük, az Hegyallyai hordóknak,
egy tized részét, rendszerint üresen ízoktuk hagyni,
melly osztán az első forrás után ízokott megtöl-
tödni. Es valósággal szükség is, hogy a' jó féle
kövér bornak a' tetején, valami kevés levegő legyen,
melly annak seprejét, a' fenekére lehajthassa.

Ebben az első töltésben fókán elhibázzák a'
dolgot, a' boros gazdák között, a' kik t. i. tsu-
pán csak, a' bevett szokásra figyelmeztvén borai-
kat, minekelőtte tökéletesen megtisztúlnának meg-
töltik; mellyek osztán későbbre tisztúlnak meg, és
mind szüntelen tsendes forrásban lévén, mikor az
azokban lévő forrást előlegítő matériánakis, szün-
telen oszlanlani kell.

A' a' szokás, melly fzerint, az hordókba és
á alogokba bészűrtt Hegyallyai borok, --- egy
hegyallyai hordóban 180. Bétsi ittze, egy áta-
lagban pedig 90 ittze van, és csak azért gyako-
roltatik, hogy annál könnyebben leheffen ezeket
a' hegyallyai borokat, a' Magyar és Lengyel
rosz készületű, kitsiny, terhes, és csak apró lo-
vak által, még pedig rosz úton vorattatni ízo-
kott ízekereken, egy helyből másba általvinni, ---
még a' bészürés utánis, egy 's két hónapokig,
jó készületű hives borházakban, tsök, vagy szá-
dlok alatt, a' földön hagyattatnak, mi reánk, a'
mi régi öseinktől szállott. Azt tar'yák közönsé-
gesen, hogy így a' bor tovább megtartya, a'
maga édességét, ha t. i. annak első forrása, nem
a' pintzében esik. Minthogy a' fentlévő levegő,
hivesebbnek látzik, mint az a' melly öfz' végén,
és téiben, benn a' pintzében vagyon, és minthogy
a' szabad levegőn, a' szén savanyúságú gáz, melly
a' borból kigö'ölög, úgy széllyel repülhet, hogy
az többé, a' bórba semmit se teheffen; minthogy
tovább,

tovább, a' forrásban lévő boroknak feloszlott föbb részeitől, és a' gáz nemektől, különváltt melegség, a' szabad levegőben, sokkal jobban széllyel mehet, mint a' meleg pintzékben, a' hol az, a' levegőt megmelegíti, és magokba a' borokba is, tehet még valamit: bizonyos, hogy azilyen felső és hives helyen való első forrása a' boroknak, sokkal tsendefebb lévén, a' tzukros matériát sokkal kisebb mértékben osztattya fel. De a' felől, a' pintzében ki forrott bor, mindjárt az első forrás után is, sokkal tisztább, erősebb, és világosabb színű amannál.

Az olyan borokkal, melyekben a' tzukros matéria, nem igen nagy mértékben vagyon, minéműek a' vékony mászlások, az Hegyallyai ordinariumok, melyek középzerű esztendőben termettek; kivált, ha e' mellett November és December hónapok is, nem igen melegek, és essősök, valamint az olyan borokkal is, melyeknek aszfúzjok ugyan elég vagyon, de arra igen zöld ordinariumok töltöttek, szükségesképen ilyen módon kelletik bálni, minthogy t. i. a' földön felül megesni szokott tsendefebb és lassúbb forrás által, sokkal kevesebb tzukros matéria oszlik fel, mint az ollyatén meleg pintzékben, a' melyekben, az e' féle matéria, felette nagy mértékben szokott feloszlani, és mégis a' tisztulás, csak ugyan békövetkezik a' maga idejére.

De azollyan borokkal, melyeknek az erős forrás által, hirtelen meg kell tisztulniok, minéműek azollyan borok, melyek rohdadt és savanyú szőlőből, és essős időkben szürödtek, mint a' 91dikiek, és a' 95dikiek; nemlehet eléggé sietni a' pintzébe való lehányással, vagy legalább, csak addig kell azokat idefenn hagyni, míg a' hordók, nyitva lévén és tele töltetvén, az azokban lévő bor, forrani kezd, és magából a' rohdadt mézgas matériát ki hánnya szintén addig, míg azokból osztán fejer, édes, és nem olyan rút színű és penészfzagú seprőjök. Mert ekkor már, belőlök egynehány
lopó-

lopóval kifizván, mennél hamarabb békell háyni, az ilyen borokat, a' pintzébe.

A' savanyús édességü, de ép szőlőből nyomott mustis, hamar kezd forrani, és rendszerint a' borais, savanyú szokott lenni, a' minémü, a' vékony és zöld színü mustbólis szokott készülni; de a' melly azért, ha gondját viselik, könnyen elnemromlik.

A' rohdadt szőlő mustya, mellyben fok, a' bészivott essövizis, nem igen erősen szokott forrani; de annál továbbis tart, annak lassú forrása. Es ha még e' mellett, a' szőlő, megfem érik, és poshadt, mint 95dikben, a' mitsodás vólt, az alsóbb és elisfagyott árkokban termett szőlő, már az első forrás előtt, valami penész hártyával, szokott bevonódni, és bor korában ofztán, megis szokott virágosodni.

A' jó féle kövér Hegyallyai ordinarium borra, az afzfúszőlő borra, és az Eszszentziára nézve, --- mellyeket egyebkéntis, a' pintzében fokáig ellehet tartani, --- mind egy, akármit tselekedjenek vele, az az, akár fenntartsák a' a' szűrés után egy darabig, akár tsak hamar, a' pintzére lehánnyik. Mivel a' vastag, édes, és sárga must, mellyszaráz esztendőben termett, sem a' pintzében, sem a' fenn lévő szabad levegön, sem hirtelen, sem erősen, nem szokott forrani, mint a' 88. es 94dik esztendőbéliek.

Hogy a' Mustyok ilyen légyen, azon nagyon mester edtek a' mi régi őseink. Azértis szürettyeket, Mindfzent nap tájban kezdték, és gyakran, még későbbenis, de hamarabb sohasem, úgy mint a' mikor már azö szöllejek, a' gyakori derek, és hidegek által, minden feleslegvaló nedvességétől megfzabadúlt, ahozképest merő vastag, tzukros és fűszerfzámos nedvességet, vagy levet botsátott. Eltartott gyakran, szürettyek, Decemberigis, a' mikor a' rosz idők, gyakran nagy akadályokra is szolgáltak önékik, mivel a' szöl-

szőlő gerézdeket, és szemeket, többire a' földről, és fokízor a' hó alólis, kelletett felfzedniek. A- zértis önégiek, felette derék, noha kevés borok szokott vólt rendszerint termeni.

A' pintzéken lévő egyenes léleklyukak, jók ugyan; de többire azok, olyan szorossak szoktak lenni, hogy azokon elég levegő ki 's bé nem mehet, és a' pintzéket, a' ki gözölgő melegség- től, és gáz nemektől eléggé meg nem tisztíthat- tyák, 's meg nem hivesíthetik. En azért a' nagyobb pintzémben, egy bővebb oldalléleklyukat tsinál- tattam, éjszak felől, melly a' szomszédom pin- tzéjével közös, és mikor szél van, mind a' kettőnk pintzéjében, elég fok friss és tisztító levegő meg- fordul. Hogy pedig az éjszaki szél kárt ne tegyen, egy ajtaja van a' lélek lyuknak, mellyet, mikor ez a' szél fú, leleheterezíteni.

A' mi pintzéinkben, mellyek Láva, vagy Putzolán földbe, és néha tűz okadó Hegyek' n aradványiba, és fok helyeken magas halmokbais, vagynak bé ásattva, mellyeket azért bóltoztatni sem kell, és a' mellyeknek a' szájok, többire napkeletre van, a' déli oldalról pedig, gyakran épületekkel is, elvagynak a' naptól fedezettve, még a' rosz, és arra hajlandó borokis, ritkán vál- nak, valóságos etzetté; hanem tsak etzetes tsi- pösséget kapnak. A' mi ellenben, a' Délnek fe- külvő nedves pintzékben, gyakran megesik a' mellyeknek t i délre nyíló gádorjok, a' nap' sugárait, és a' déli szellőket, egészen magába ve- fzi, és azokat, magával a' pintzével is közli. Valamint szintén, nem ritka dolog ez, a' Váro- fokban vagy helységekben lévő, nedves, szoros, meleg, és minden felől épületekkel körül vétetett pintzékbenis. Tsupán a' nyitva álló edényekben, lévő levegőnek egészen kitétetett boron esik, a' jó pintzében, de azis igen fokára, az e'féle vál- tozás, hogy az, valóságos etzetté légyen, ha t. i. annak valóságosabb részei, a' borra alkalmatlan eszten-

esztendő, vagy a' tudatlan Embereknek azzal való
rosz bánása miatt ahoz vagyon a' készülve. De
szóllanunk kell már

VII.

Valamit a' savanyú és rothadt forrásról.

Vagynak t. i. még, más Matériákis, a' természetben, mellyek, ha a' meleg hozzájok fér, a' levegőből, és a' vízből, valami savanyúsági matériát fziwnak, vagy vonnak magokba, azzal megforranak, és a' magokban lévő részeket, feloszlattyák, savanyúsági matériából való gázt nemzenek, és azzal, 's annak savanyúságnemző részeivel, egészen eltelnek, és végre etzetté lesznek. A' minéműek kiváltképen, a' plántáknak, savanyú, mézgás, és extractiva, vagy kivonó forma fzeni matériájok. A' mi szakátsaink, és szakátsafzfőnyaink, vesznek, egy két marok búza korpát, azt egy fazékban, forró vízzel megöntik, azután a' lágy melegségig meghűlni engedik, és arra ismét más hasonló lágy meleg vizet töltenek, a' mellyben már az előtt egy darab savanyú kovászt eláztattanak, 's ezt osztán tsendes melegségű helyre teszik. A' hol ez, forranti kezdvén, abban lassanként az aér fixus, vagy fzenfanyúságú gáz, mellyel az egészen tellyes, ki kezd fejtődni. Es az osztán, kellemetes savanyúságra kapván belőle, betegnek egészségesnek, s. a. t. kívált nyári meleg napokban hivesítő kedves leves, szokott készülni, melly az ónas etzetből a' plajbászt fenekre szállittya, és egy néhány napig tartó felhasználása után, egészen etzet savanyúsággá, válik. Itten tehát, vallyon a' korpa és a' liszt, nemde nem olyan mézgás és fzeni matériát adnaké, melly a' forró viz által megégettett, és a' maga vizével, mézgás és

líztes részeivel együtt, a' kovászos matéria által, megfanyittatik, és épen ez által, a' vízi, levegői, és fanyúsági matériáknak feloszlatására, és bészívására, alkalmatossá tétetik, és széni fanyúságot nemz, melly osztán a' fanyúsági matériával megterheltetvén, végtére etzetté léfzen?

Ha a' borköböl készültt fanyúság, az égett borral, egy néhány hónapig együtt tartatik, és amaz, ebben feloszlik, végtére mind a' kettő etzetté válik, és az edényben megmaradott levegő, fixus, vagy phlogisticáltt levegő, a' mint azt, a' tudós Vesztrumb, nevezi, vagy a' melly mind egy, szénfanyúságú, vagy vízi matériából való gáz.

A' tzukkorból, és fanyú sóból kivett fanyúság nemző matéria vagyon. az Alkoholnak, né melly részeivel öszveköttetve, melly a' fanyúságnemző matériával megterheltetvén, borkö- és etzet-fanyúságot tsinál. Annyira, hogy ha, a' tzukkor fanyúság, égett borban egy néhány hónapig digeráltatik, vagy feloszlatatik, abból etzet foglenni, az edényben pedig, szénfanyúságú gáz, fog maradni.

A' tökéletes és jól elkészültt etzetben, semmi legkisebb nyoma sint, az Alkoholnak, mivel az, abban, egészen digeráltatik, vagy feloszol, De a' bor, mennél több Alkoholt kap, a' fanyú forrás előtt, annál több jó féle etzet lesz belőle.

Az Etzetnek erősebb a' színe, mint a' bor-
nak, melly az abban lévő fanyúság nemző matériának, a' munkája. A' szintadó részek, a' fanyú forrás' alkalmatosságával, magokba szívják, a' világossági matériát, meg fanyodnak, apró piheket szállítanak az edény' fenekére, még gázokká léfzenek, és végre etzetté válnak.

A' rendszerint való Etzet, még tsak valami éretlen etzetes fanyúság, mellyet azonban, tökéle-

kéletes vagy gyökeres etzetté, vagy inkább a Lovitz által feltaláltatott etzet kristállyá, lehet tsinálni.

E' fzerint tehát, tsupán tsak e' vagy ama plántákból kivontt savanyúság' valóságos részeinek, ilyen vagy amollian vóltok, téfzi azokat etzetté, mivel minden plántákból kivontt savanyúság, a' megfanyodás, vagy inkább megposhadás által, etzetté változtattathatik. Különösen, a' borkö-és az etzet-savanyúság, tsak a' savanyúsági matériának, több vagy kevesebb vólta által különbözik, egymástól.

Az Etzet, oxygenből, vagy savanyúságnemző matériából, Hydrogenből, vagy víznemző matériából, és széni matériából áll, azért is az Alkohol, az oxygenatió vagy megposhafztás által, etzetté léfzen. Es épen ezért van árra, az Etzetnek hirtelenvaló készítésében izükség, hogy ahoz, a' szabad levegő, hozzá férheffen.

A' Rénus és Moenus mellett lévő bortetzkészítő Fábrikák, mind a' felsőbb Réfzeiben vagynak az Epületeknek, valami meleg és minden fzel nélkül való szobákban. Ugy hogy az Etzet-fábrica semmi nem egyéb, hanem valami szabad, felső és meleg levegőben lévő bortartó hely.

Hogy a' bor, kivált a' mellynek valóságos részei, ahoz vagynak alkalmaztattva, az atmospharában lévő savanyúsági matériát, magába fzívja, nem tsak a' Campániaiaknak, azon fő réguláik bizonyittyák, mellyek fzerint ök, a' magok boraikat, a' szabad levegőtől, felette szorgalmasan óltalmazzák, hanem az etzet tsinálás, nyilván azt mutattya. De hogy még a' mi borainkis, magokba vehetik, a' savanyúsági matériát, abból általlehet látni, hogy ha valami palatzkot, vagy hordót félen hagynak, abban a' bor, a' maga édességét, naponként, mind inkább inkább elveszti, és ó bor forma kedves tsipőségü léfzen.

A' jól

A' jól megnemérett szőlőnek a' mustya, a' boros forrásra, nem olyan hajlandó, kevés bor-spiritust kap, melly azonban a' jó borban, multhatatlanul megkívántatik. Az igen savanyú szőlőnek, vagy egresnek a' mustya, mikor forr, egyebet némelly savanyú nedvességnél nem szül, a' melly rothadásra mégyen által, és tzukros matéria, vagy borspiritusa nem lévén, jó etzet sem lesz, soha belőle.

A' tudós Leonhárdi azt mondja, hogy a' bor megromlik, ha annak szurkos matériaja nintsen, és benne azonban, a' mézga és a' gummi, mellyben, a' felosztott borspiritus, megnemmaradhat, böven találhatik. A' szurokban lévő kevésből álló Extractus, vagy kivontt matéria mézgává válik, mikor a' bor, megromlik. Innen van, hogy a' megromlott borok, nyúlósok, és ugyan ez, annakis, az oka, hogy az esős, és nedves esztendőbéli borok, --- a' mint már sokszor említettem, --- megromlanak. Mert ha a' borban, kelletténél több a' víz, megakadályoztatik, annak hirtelenvaló, és munkás forrása, és abban a' borkő savanyúsági matéria, eléggé felnemoszolhat, hanem csak igen gyengén, a' szurkos rész, szabadabban marad, és mással nem egyesülhet; ahozképest, épen alkalmas arra, hogy a' borspiritus által, egészen felosztassék, és a' több Extractus, vagy kivontt matéria szabású részekről, mellyekkel annak egyesülni nem lehet, egészen megvállyon. Innen azollyan borok, először zavarosak, azután meggyengülnek, és végre elis romlanak, a' mellyekben több a' gummi mint a' szurok, 's ez illyen felosztások és az illyen színnek, 's extractus vagy kivontt matéria szabású részeknek egy mástól való külön-szakadása által megvastagodnak, és által nemlátszókká lesznek. „ Ezek a' Leonhardi szavai. “

A' boroknak roszsz és kedvetlen szaga, többire az hordoktól függ. Hogy a' savanyú for-

rásra,

rásra, a' mézga felette fokot teszen, meg marat-
tyák, a' régi ó borok, mellyeknek mézgából álló
főbb részeik, egészen feloszlottak, és a' mellyek,
valami gummis matériának, hozzájuk való járulása
által, többire mind megváltoznak.

A' Mézgának nagy mértéke, a' 15. vagy 18.
gráditsnyi melegség, a' levegőből való savanyúság,
vagy poshadás, ha valami kevés borspirtus
járuland hozzá, a' Schelle' értelme szerint,
etzetet ad.

Ha az eső viz, forrást-okozó gázzal megterhel-
tetik, 15, 's 20. gráditsnyi melegségben, Chap-
tal szerint, hasonlóképen etzetet ismál, melly-
ben, a' széní savanyúságon kívül, valami hozzá
járultt borspirtus, és mézga széní matériais
találtatik. A' mikor az ilyen viz, apró fejér pih
forma részetskéket szállit le, az edény fenekére,
és valami alkalmas vastagságú, és nyúlós hárt-
átskát formál, a' melly felfelé igyekszik, és
ugyan akkor magát kiadván, valami savanyú éztis
kap. Ez a' fzenes matéria, a' fixus aër,
vagy fzení savanyúságú gáz által, készül, és más
fundamentomos matériával, minémü az etzetes
savanyúságnak eredeti matériája, köttetik egybe,
mivel a' viz, ha az Alkaliból és a' Kré-
tából kivontt fixus aërral egyesül, abból
etzet, soha se lesz. A' tudós Madiér is meg-
jegyzette, hogy ha a' viz, a' must forrásból ki-
gözülgő levegővel, megterhesittetik, belőle jó
etzet lesz.

Hogy a' tiszta éltető levegő, vagy annak sa-
vanyúságnemző része, valami félen maradt edény-
ben, a' benne lévő folyó matériával, öszve rá-
zattatik, ettől amaz magába bészivattatik, és az
által, az etzetnek elkészülése siettetik, akkor a'
fenekén, az ilyen edénynek, széní matéria talál-
tatik, a' mint ezt Chaptal, maga tapasztalta.

A' Bertholet' magyarázattya iszerint, a'
borspirtusban, az olaj, a' tzuksor, a' vízi
maté.

matériából való gáz, és a' viz, vagynak egyesülve, mellyekhez, ha fok savanyúság járúl, már az, akár a' levegőből, akár más savanyúságnemző materiából kerüllyön, olyankor a' savanyúsági matéria, a' vízi materiából való gáznak és az olajnak némelly részével egyesül. A' mikor annak, nagyobb része, elrepül, egy része pedig, etzetté léfzen, és az olajnak 's a' tzukkornak vastagabb része megmarad. Szintén így a' savanyúsági matéria, az első forrásban, a' bor' extractus vagy kivontt matéria' szabású olajos részének széni matériájával, egyesülvén, szénfavanyúságú gázt formál. Mikor pedig, az Alkalis, és földes részekkel, ez a' savanyúsági matéria öfzve köttetik, abból borkö léfzen.

Az hires Kéber Berlinben, a' bor'spiritusból, és a' vizből, tsinállya az etzetet még pedig, tsak a' szobának melegsége által. Es ugyan ezt tselekedte vólt Natorpis Bétsben.

A' muszkák, tulajdonos jelei az etzetes savanyúságnak, és a' hol ezek, öfzvegyülnek, ott tsalhatatlanul etzetes forrás vagon, vagy az, legalább közelget.

Ujra merem pedig kérdésbe tenni: Vallyon a' tzukros matéria és a' szurok, nem a' nap által megéreltetett mézgaé, mellynek feleslegvaló savanyúságnemző része, a' nap' világának matériájával, mint éltető levegő, ki repült? A' bizonyos, hogy a' jól megértt szöllő, tzukros mustot, a' tökéletességrementt szöllőmag, édes olajat. az éretlen szöllő ellenben, savanyú mézgás mustot, az éretlen szöllőmagis, savanyú mézgás olajat, adnak. Vallyon a' nap, a' mézgábólis, nem maga készítié, a' ízéni, valóságos és föbb részeket?

Még az erősen bészárattatott edényekbenis, lehet helye azetzetes forrásnak tsak hogy, fok idő kell hozzá, míg a' szüntelenvaló meleg és digestio, vagy felofzlatás által, a' bornak valóságát tsináló részek, másképen, és más dolgokkal egyesül.

sülnek, és végre etzetté válnak. A' mint Becker gondolja, hogy már tapasztalta.

Igy, még a' legerősebben bétsináltatott, edényekbenis, a' gyenge bor, az úgy nevezetett æquator, vagy Linea alatt, etzetté válik. Ellenben a' Tokaji vagy közönségesebben szőlván az Hegyallyai, és a' Kanáriai, a' Mádériai, a' Malagai és a' jó Reménység fokán termett, és egy szóval, a' spiritusos vagy fok spiritusú borok, a' magok épségeiben, még a' legmelegebb tartományokbanis, megmaradnak.

A' megfagyott bor, ha felolvasztatik, úgy t. i. hogy a' jég darabok, belőle kinem szedettek, fokkal könnyebben, elkapja, az etzetes forrást, minthogy a' megfagyás által, annak valóságos részei, egymástól el szakadtak.

A' gyengébb borok, a' magokban lévő borspiritust, könnyebben kigőzölegtetik magokból, mint azollyanok, mellyekben, több a' tükros matéria a' mellyeknek részei egymással, fokkal jobban öszvevagynak köttetve, --- a' honnan, a' gyengébb Frantz borokból, fokkal több égett bor ízkott lenni, mint a' jókból, --- Ellenben, ha meg esneis, hogy a' kövérebb, és édefebb borból letsepegett égettbornak borspiritusa elrepülne, de az abban szüntelenvaló forrásban lévő matéria, azt helyreütné. Ezek, a' most említett gyenge borok, a' benne lévő borspiritusnak, a' melegség által okoztatott szüntelenvaló forrása, elrepülése, és feloszlása miatt, fokkal hamarább által mennek, az etzetes forrásra, mint a' jobbak. --- De szőllyunk már tovább.

A' Rodbadt forrásról.

Az Állatok, némelly eredeti matériákból, mint p. o. savanyúsági matériából, vízi matériából

ból való gázból, szénből, és fojtó materiából, állanak. Csak valamely kicsiny mértékeis a' melegnek, azokból, vizet, olajat, és szalamiát, vagy úgy nevezetett Sal Ammoniacum-ot tsinál. Az első a' savanyúság, és víz nemző materiákból, vagy az oxygenből, és Hydrogenből, együtt, a' másodikat, magából, a' víz nemző materiából; az harmadikat pedig, ugyan a' víz nemző materiából, és az Azótból, együtt.

A' tövén lévő szőlő, nedves és hidegidőben, sem éghető spiritust, sem etzetet nem ad, hanem megrohad.

Hogy a' plánták megrohadjanak szükség: 1.) hogy a' víz, azoknak szövevényeket vagy texturájokat, meghassa. Innen van, hogy a' meg nedvesedett plánták, megrohadnak, néha megfűlnek, és gyakran megis gyúlnak, a' szárazon lévőök pedig, sokáig eltartanak. 2.) hogy a' plántákat körül fogó levegő megmozdittassék. Innen, ha a' tserezfnyét jól bezártt edényben, vízbe tesszik, úgy hogy a' levegő hozzá ne férkezzen, 40. esztendeig eltart. 3.) hogy a' meleg az ötödiktől fogva, a' tizedik gráditsig mérsékeltsessék. 4.) hogy a' plánták nedvesen rakattassanak egymásra, és rakáson heverjenek. Mert így, több levegő származik ki a' plántákból, melyből a' melegnek nagy mértéke következik, a' plánták színe megváltozik, a' zöldek sárgákká lésznek, végre megfeketednek, és igen nagyon megmelegsznek, és belőlök fojtós, és megéghető levegő, levegői savanyúság, és repülő Alkalis levegő, vagy szalamia gőzölög ki, melyek a' fojtó és megéghető gáznak egymástól való feloszlásából, veszik a' magok eredeteket. A' maszfzajok végre, a' plántáknak meg lágyúl, utólyára pedig, meg szárad.

Hogy az ilyen forrásból, az hirtelen való, és erős megposhadás, és a' vízi részeknek egymástól

való felosztása, következik, azt, igen könnyű elhinni, a' mint Bertholetis, a' fellyebbvalókban megjegyzette.

A' vizi részek', felosztása által, a' savanyúsági materiából való gáz, és ugyan az által, de valami különböző módon, a' motsáros és álló tavakból, vizi materiából való és megéghető gáz, izokott az athmosphæraaba, kigözülgeni. Es ez a' gáz, ha a' gyantától, vagy Electrumtól meggyújtatik, és az athmosphærai levegőnek savanyúságnemző materiájával, öszve kötetik, abból essőviz leszzen.

Az Első Classisban vagy rendben lévő plánták, mikor megrohdhadnak, a' vizi materiát, úgy adjákki, mint megéghető gázt, azaz, azt, a' melegségi materiával öszvekötik, és a' széni materiát, a' savanyúságnemző materiával, egyesítik, 's ennél fogva szénfavanyúságú gázt, bortsatánakki magokból. A' Scorbutust elűző plántákban, a' mellyekben, több a' fojtó materia, ebből a' fojtó materiából, és a' viz nemző materiából, szalamiát tsinálnak, mellyel magát, az ezekben lévő kevés Fosforus is, egyesíti.

Mikor az ollyan testek, megégettetnek, mellyekben, a' viz nemző bőséges materia, egy az azoknak valóságokra tartozó részek közzül, minéműek p. o. a' kövérség, az olaj, az égett bor, vagy borspiritus, mindenkor viz nemződik, minthogy t. i. a' viznemző materia az athmosphærának savanyúság nemző materiájával, és a' szénfavanyúságú gázzal, egyesül. Ez azért itten, tüzzé leszzen, a' mint az, a' plánták forrásában, és azoknak nevékedésekbenis, megszokott esni, noha az, magokban a' plántákban, nem tálatatik.

Az Alkohol, az Etzet, a' szurok, és az atheri kövér olaj, ha a' magok tisztaságokban tartatnak, soha meg nem rohdhadnak, de ha a' Borspiritus, savanyúság nemző materiával egyesit-

egyesítették, abból, viz léfz, mivelhogy a' magában lévő viz nemzö matéria, egyesül azzal, a' mikor, megváltozik, a' viznemzö matériának, a' széni matériával való öfzveköttetése, és belöle, úgy neveztetett æther formáltatik. Ha pedig még, több savanyúság nemzö matériais tétetödik hozzá, akkor pedig öfztán, tzukkor és etzet savanyúság léfz bellöle, a' mint már fellyebb megmondódott.

Az Hegyeken termett borok, még ha azoknak az allyaikból szürödnékis, és ha az eíztendő rofzis; mégis, --- a' mennyire tapasztalhattam, --- megnem rodhadnak. A' fél érésében lévő rodhadt, és essö vízzel tellyes szöllöböl szüretett Bort, ha az, a' maga feprején, meg hagyattatik, láttam, hogy két 's három eíztendő múlva, viz ézüvé, vastaggá, zavarossá, etzetes tsipösségüvé, veressé és nyúlóssáis lett. Melly honnan esik, már fellyebb megmondottan. A' lapályos helyeken lévő, igen jól dolgoztatott és kövér szöllökből kerültt borok, ha nedves, nem igen mély, és meleg pintzéken tartatnak, a' nyári nagy hévségekben megrodhadnak. Mellyet azonban, még magam, soha sem láthattam.

VIII.

Egynéhány a' fellyebbvalókból tett Iegyzések.

Mitsoda együgyü, és magához mindenkor melly hasonló légyen a' nagy Természet, a' maga munkáiban, szabad légyen még azt ennékem, E Olvasóim' engedelmeikkel, egy két Iegyzéske által, megmutatnom.

A' Plánták' megégetésének alkalmatosságával, olyan gáz nemekre kapunk, mellyek, azoknak megposhadását, és megisrohdadását, okozzák. Es mikor a' plánták, megégettetnek, ott először, szén, azután föld, szokott maradni. --- A' mellyek

lynek én, egy egy szénbetünőbb példáját nem láttam, mint a' mi szabad levegőn hagyattatott, bor törkölyünkben, mellynek boros és etzetes savanyúságát, mind órrunkkal, mind szemeinkkel, megérezhettyük. Es annál ugyan etzetesebb savanyúságot, szagolni, nem lehet, és természet szerintvalóbb szénétis, ennél látni nem lehet, mint a' minémü ebből kerekedik a' nedvesség által.

A' Plántákból került, és megnedvesedett szén, savanyúságot kap, a' levegőből, és a' tűzben, a' vizet, a' maga valóságos részeire feloszlattya. Hasonló megfavanyodást, vagy felozslást, lehet tapasztalni, a' nedves és rodhadt forrásban lévő plántákbanis. Még a' magában való felgyulladás, a' megégést, és a' szénné való változástis, lehet némelly nedves, és rakáson lévő plántákban látni. Ki nem esméri, a' magát felgyújtó, és Pyrophornak neveztetni szokott Plántát?

A' forrást okozó savanyú és rodhadt materiák, poshasztó kovász módjára épen úgy dolgoznak a' plánták testében, mint a' miképen a' tűz, a' maga világossági és melegségi materiáját közli, a' megéghető testekkel, és azt, az együtt való megposhadásra ingerlik, végre pedig, a' rodhadt forrás által, szénnéis változtattják. Épen hogy, olyan hirtelen nem égetnek, mint a' tűz.

Mind ezekben pedig, nemdenem a' nagy hathatosságú oxygen, vagy savanyúságnemző materia dolgoziké? mind a' tűzben t. i. mind a' rodásban.

Mit tehet, egy darab savanyú tészta, vagy kovász, mit tehet egy jó etzetágy, amaz, a' magánál sokkal nagyobb mennyiségű nedves Lisztben, e' pedig, a' borban, azt a' mindennapi tapasztalásból tudhatyuk. Ezeknek a' kovászoknak savanyúsági materiájok, a' melegséggel, és az atmosphérával öszveköttettvén, sok ezer megezer részeket meg savanyíthat. Egy megrodhadt almáról, százrais elragad a' rodadás.

Még

Még a' minerális, vagy ásványi testekben, lehet szembetűnő, és szokatlan poshasztás példáit látni.

Az apróra részeltt vas por, valami pneumatica, vagy levegőt módoló eszközben, vagy készülletben, vízzel megöntetvén, a' vizet feloszlattya, és maga magát, megposhasztja, és vízi artériából való gázt ad minthogy t. i. a' vasban, szén vagyon.

A' Vassnak, atzélnek, és a' tzinknek felolvasztásában, melyekben, mind szén vagyon, a' viz által nagyon megvékonytatott kénkösavanyúság által, a' viz feloszol, viz nemző gázt ad, és minthogy a' megmaradott vassal, összveköttetett kénkö savanyúság, épen annyi lúgsót híván, a' maga megterhesítettése, mint a' megnyit az előtt kívánt, innen hihető, hogy a' vas, a' viznek savanyú matériaja által, először mészszé lesz, és úgy osztán oxygenáltatván, vagy megfavanyodban, a' kénköves savanyúságú 's felolvasztásra h jlandó nagyobb erőre kap, önnön magában. A' melegségi matéria pedig, szintén a' forróságig, szokta abban magát felosztani.

Az etzet' párája által megfavanyított Réz, mellyen már a' Grispánnak valami színe vagyon, ha a' pintzébe betéttetik, és vízzel meg nedvesítettik, magát mind inkább inkább megfavanyítja, mellyet kétség kívül, az atmosphaerából, vagy pedig a' felosztott viznek savanyúsági matériaiból vész, és a' magában lévő grispánt fokképen szaporítja. Láttam egykor, hogy egy rézmásárban, melly nem a' földön, hanem magasán volt, a' mellyben nemelly grispánnal megfuttatott réz szálatkák látszottanak, mellyeket, egy kis destilláltt, vagy letsepgtetett etzettel, meg nedvesítettem, a' magam pintzében, mellyből két 's három hónap alatt, a' réz másár, egészen megtöltt vízzel.

A' hol

A hol tehát már a' fundamentom megvagyon, melly a' favanyúsági matériát, bizonyos mértékben, magába szívta, akkor és ottan, azis könnyen meg eshetik, hogy ez által, valami közel lévő, és magokban, valami favanyúsági matériát tartó testekis, a' melegségnek bizonyos mértékében, még több favannyúsági matériátis, szívjanak magokba, és magokatis, igenis megfavanyítsák, és más hasonló testekkelis, a' magokban felesleglévő favanyúsági matériát, közöllyék. Azért hozom pedig, ezen állatásomat, itten ismét elő, hogy ezzel szöllő mives társaimat, némelly esztendőkbéli borsfürés' alkalmatosságával, annát figyelmetesebbekké teh fíem, a' kik, hogy a' mustba, valami darab kenyérke ne essen, attól nagyon örizkednek; azonban pedig, a' szabad levegőben lévő favanyúsági matériának, a' magok mustyába való dolgozását, szabadon megengedik. Az állatok, a' plánták, azoknak fzenek, az alkali favanyúságú sók, a' föld, és némelly értz nemek, mind ilyen fundamentumok. Es minthogy a' fzen, Lavoisier fzerint, a' favanyúsági matéria által, egéfzen, fzenfavanyúságú gázzá, feloszolhat, de csak azon egy nemű's fformájú dolgokis, egymást feloszlathattják; úgy látfzik, hogy a' fzen, semmi nem egyéb, hanem csak, valami másképen módoltatott favanyúsági Matéria.

IX.

Igen rövid Bérékesztés.

Ezekből meg tettzik, hogy a' Borra nézve, egymástól fokot különböző esztendők, és még fokkal inkább a' borsfürésnek, és azokkal, a' pintzékben való bánásnak, különbkülömbféle módja, igen fok, és fokféle nemeit tsinállyák, a' Tokaji, vagy

vagy közönségesebben szólván, az Hegyallyai Bornak. A' ki a' 83dik 92dik, és 94dik esztendőkbéli, olajos édességű, és gyenge fűszerfzámú borokat, a' 88dik, 90dik és 93dik esztendőkbéli erős és égető borokkal öszveveténdi; az, az elsőbb dolog felől könnyen meggyőződhetik; valamint a' második felől, az azon egy esztendőben 's helyen termett, ezeknek jobb, amazoknak rozsfzabb, vagy ezeknek igen jó, amazoknak pedig, ugyan azon egy szűrésbéli meg romlott boraik, senkit kételkedni nem hagynak.

Külömbkülömbféle Embereknek, külömbkülömbféle nemeik jók, a' boroknak, és hasznosok. A' több spiritussal tellyes, és tűzesebb aszfűzföllő bor, az erőtlen inakkal küszködő, és könnyen ingereltethető embereknek, kelletinél erősebb; a' kiket a' Tokaji vagy más Hegyallyai jó féle ó eszfűszentzia, és a kövér aszfűzföllő bor, fokkal jobban meg fog melegíteni, és jobban megis fog erősíteni. A' takonnyal tellyes, és nagy hasú, vagy pohos embereket, a' most említett esztendőkbéli, fok spiritusú borok, megfrissítik, és őket a' munkára alkalmatosokká teszik. A' rodhasztó hideglelésben fekvő, és elerőtlenedett betegnek, az oxygenált Tokaji vagy más Hegyallyai ó bor, többet hasznát, mint más akármelly orvosságok. Így a' fűszerfzamos, terjék forma, és ollajjalis tellyes bor, vagy eszfűszentzia, a' hideglelés, a' vérhas, és más rendkívül való kiürülések után elbádjadott, és csak nem tántorgó embereknek erejeket, egéfszen helyrehozza, és azoknak, mintegy új életet ad. Az igen régi és ætheri erővel bíró ó bor, a' maga rendi ellen vízfzát tért, és kivált a' tsiklókat rongáló rozsz matériát, úttyára igazittya, és a' tagok' megbénulásá ellen, felette hatalmas orvosság, a' mint ezt, magamis, némelly példákon tapasztaltam.

Mtsodás orvosság kellene, az említett Tokaji bornak kelletinél nagyobb szerelme által
meggyen-

meggyengültt embereknek, azt én itten, bővebben megemliteném, hanemha az határt nem eszméről ifzkosság, mellyet sokaknak az uralkodó módí szerint, Temperamentumnak tettik nevezni, az ő közöttök e' mi jelenvaló századunkban labra kapott, rosz szokásoknak, söt vétkekek kútfeje volna.

A' Nemzetek között némellyek ezt, mások más nemét kedvellik a' Hegyallyai boroknak. A' Lengyelnek és a' Magyaroknak, az ó, fűszerfűszámos, spiritussal tellyes, erős és terjes aszfűzfűszöllő bor, vagy másolás, vágyon kedve 's éze szerint. A' Németnek pedig, inkább tettik, ha az, édes, és olajos. Ahozképest ő, az új bort inkább szereti, és, mindenek felett, betsüli az eszfűszentziát. Az Anglus abban gyönyörködik, ha az ő borában, folyó tűz vágyon; azértis a' Spanyol és Portugallus bort szereti, mellyhez, a' mi spiritussal tellyes, és erős másolásunk, nagyon hasonlít, söt, azt még, megis halladja.

Bérekefszem Irásomat, és bizonyosan, 's egynehány esztendőök alatt tett tapasztalásaim után, azt mondom, hogy Magyar országnak, 's különösebben pedig Tokajnak, 's az úgy nevezetett Hegyallyának szöllő termő hegyei, ha velek helyyefebben bannának, a' magok fáját nek-tárjokon, az aszfűzfűszöllő boron és eszfűszentzián kívül lévő más boraikban, azoknak legalább, válogatottabb nemeikben, más országoknak szintén olyan jószágú borokat, és borból készülhető más szükséges dolgokat, szolgaltathatnának, mint Frantz, Spanyol, Portugallia, és Olaszországok, Európának és a' föld' több Réfszeinek, szolgáltatnak. Mellyről, reménylem, hogy másfszor még, többet fogok írhatni.

Költ S. a. Ujhelyben Tokajhoz nem meszfsze Bódog Aszfűzony Havában. 1796dik esztendőben.

GEOGNOSTICA

vagy

FÖLD' TERMÉSZETI TULAJDONSÁ-
GAIT KIMAGYARÁZÓ

Tóldalék.

A Tokaji Hegy' támadásáról való Iegyzések, és annak bővebb világosítása, a' mi oda fel mondódott, hogy az valaha Volkán volt.

Nem új dolog, hogy a' Tokaji Hegy, Volkánnak, volt tüzokádó Hegynek tartassék, és minden föld' természeti esmerettségéről tanító Tudósok, a' kik azt eddig visgálták, kivált pedig azok, a' kik az Hegyeknek tüzokadás által lett támadásokról való értelemekben gyönyörködtenek, azt az illyen Hegyek közzé számlállyák.

Imé pedig én mostan, azt sem kívánván, hogy ezek a' Betsületes Emberek, ez aránt, egyfzeriben változtassák értelemeket, némelly ollyan legyzéseket, kívánok velek közleni, mellyeket, a' Portugalliai felséges Udvar' Braziliai Mineralogusával, da Camara Urral, ezen Hegy' leg közelebb esett megvisgálásának alkalmatosságával, együtt tettünk.

En t. i. ez előtt egy néhány idővel, egy érdemes, Mineralogussal, vagy Asványokat visgáló tudós férjfiúval, megjárván ezeket a' Hegye-

Hegyeket, tettem vólt fel, azoknak valamelly leírásokat, de a' melly még, oda tzelozott, hogy azok hajdan, mind Volkánok vóltak; Mellyet itten, elő fogok adni, azt némelly aljegyzések által, a' mi mostani újabb tapasztalásainkhoz alkalmaztatván.

Maga a' Tokaji Hegy, ha árra az ember, a' déli oldalról, vagy Tartzal felől megyenfel, úgy találja, hogy fekete Trappból, vagy Trapeziumból, 1.) áll, a' mellyben, fél, 's egy negyed' rész tzollnyira, nagy négy szegű fejer szikrázó spathum-szemek, vagynak bérekesztettve. Ezen a' fekete Trapéziumon felül, tűzokadó hegyből származott Agyag, 2.) találtatik, a' mellyben vagynak, az ottan lévő szőlő tövek plántáltatva, mellyek a' híres Tokajibort, termik.

A' Tokaji Hegy, a' leg utolsó Volkán, vagy tűzokadó Halom, a' Déli mészsze elnyúló Térség felé, de a' melly, fok apróbb Halmok által, a' több Volkánok' hofszan elnyúló Lántzához ragad. Es a' mennyire észrevehettük, az egész, út, Keresztúron által, Erdő Bényéig, e' féle Volkáni agyaggal, fejer homok szabásu Trippellel, és néhol néhol, veres Puzolan földdel, 3.) vagyon megrakva.

Eb-

1.) All ez fekete Porfirból, melly a' Trapezium' formáltatásába megyen által, az abban lévő porfirt tsináló, vagy porfirizáló matéria, igen nagyon hasonlít, a' szikrázó Spathumhoz, noha annál, tsak agyan, valamivel lágyabb és porhanyóbb. A' főbb, vagy uralkodó mészsze benne, fényesebb mint a' Bazált.

2.) Ez is felolvadott Porfir, a' melly száraz földet tsinál.

3.) Min-

Ebben a' fejer Trippel forma Homokban', Kis-falud, Szeg, és Lifzka között, egy-nehány Halmotskákön, valami ki áfott gödrök találtatnak, a' mellyekben, valami fejer köpor ásatik. mellyel a' szobáknak deszka pádimento- maik, fa, és tserép edények mosattatnak, és a' mellyet, más egyéb házi szükségekre is fordítanak. 4.)

E' Bényén, a' már másoktól megemlítettett dolgokon kívül, a' Mádra, menő völgyön, foktimsó forma agyag találtatik, a' szürkekőnek, vagy a' Born' értz nemző kövének, vagyis az agyag forma Lávának, illetén agyaggá való változása, igen szembetűnő itten. Meglehet, a' legtömöttebb Lávának, 5.) ilyen egészen felolvadott agyaggá való, és fokféle változások által megadni szokott formáltatását, fokképpen mutatni. A' szaga ennek, egy ottan lévő régi Bánya hányáson világos, és olyan, mint a' Budöskőé, az éze pedig, mint a' timsóé, és a' Vitriólé.

Nagyobb része E-Bényének, valami fejéres Puzolán szabású földön épült, 6.) melly a' földnek bizonyos mélységéig bémegyén, a' hol osztán egy kevéssé megkeményedik, de ha a' szabad levegő hozzá fér, ízéllyel omlik. Az ottan lévő

3.) Mindenütt találtatik itten, több kevesebb felolvadott Porfir, melly a' víztől egyfzer, másfzszor mosattatvan gömbölyüvé lészén, és a' Hegyek' allyában Brechtziákat tsinál, a' mellyek közt, rüdfőzin kékségű Lemnusi Bolus, és sárga 's barnás Vas-okrák, találtatnak.

4.) Ez, az elporlott Porfirból, és széllyel-omlott Obzidiából, támadott.

5.) Ezis

lévő jó féle Pintzék, ebben vagynak beásva, minden kö, vagy téglá boltozat nélkül.

A' fejer Trippelnekis, 7.) találtatik itten, egy gödri, melly abból darabonként kiásatván, kréta gyanánt szolgál.

Fellyebb a' Mádi völgy felé, találtatik ismét egy más Gödör, mellyből f ép veres, és vas tartó Bolár - föld ásatik, mellyel festenek. Ugyan ezen Mádi völgyben, kivált pedig, az úgy neveztetett Therézia Bányájában találató timsó forma agyaggal, úgys lehet, mint Pipának való, és portzellán agyaggal élni.

Tóltsváról.

Ha az Ember, Tóltsvának, a' Várhegy felől fekvő Hegyeit, és szölleit vizsgálja, úgy találja, hogy azok, többire valami verhenyeges nem igaz porfirból állanak 8.) mellynek, hogy belőle, a' leg szebb veres porfir légyen, semmi egyéb hujja nints, hanem hogy egy darabig, víz alatt álljon, hogy így annak, apró hasitékotskái, valami Kovakő részetskékkel megteljenek. Ebben a' Porfirban, találatnak, némelly zöld és veres Iáspagat, 9.) eretskékis, de a' mellyek, a' föld' felső színén, ritkán tiszták. A' legmagasabb tetejek, ezeknek a' Hegyeknek, nagyobbára fekete Trapéziumból, és valanni apró szikrázó spátham - ízemekből, 10.) állanak. A' Várhegynek, egyik magas tetején vagyon, egy alkalmas nagyságú Mélység, teli vízzel, mellynek

-
- 5.) Ezis elporlott Porfir, mellyet a' büdösköves kovák, vagy terméskövek meghattak. 6.) Fejer agyag föld, melly hihető hogy öszveporlott félopálból lészzen. 7.) Portzellán föld. 8.) Veres Porfir. 9.) All ez, valami Plázmához közelítő Khál-
c z é -

lynek a' szélei köröskörül, mind úgy neveztetett Horizontalis Trappal, vagy Trapéziummal, 11.) vagynak beszélve.

Ennek a' Völgynek másik oldalán, valami igen szép zöldkő 12.) találtatik. Mellyről másfzor, bővebben lehet szólni.

Ezen a' Környéken, csak nem mindenütt, különösen pedig, az Erdő Horváthi völgyön, fejez kova, vagy úgy neveztetett terméskő találtatik, mellyből, kevés fáradsággal lehetne olyan kovákat készíteni, a' mellyeknek, más minden egyéb végekre lehetne hasznokat venni, tsupán csak, a' Puskában nem.

Sáros Patakon.

A' Rákotzi Várának napnyugotfelölvaló oldalai, a' mint a' gyalog ösvény a' grábitsokon levizsen, többire mind Láva- 13.) kövekből állanak. Ugyan azokban lehet, homok szabású kemény, és lyukatsos forma Volkáni köveketis, 14.) látni.

Sátor-allya Ujbelyben.

A' 'Solyomha nevű Völgyön, találtunk egynehány helyeken Portzellán - jáspis' gyenge ereket; de a' mellyek, valami felolvadott agyag szabású Porfiron húzódnak által. Az itten lévő Hegyeknek tetejekis rakvák fekete Trapéziummal, és szikrázó spátham - szemekkel. 15.)
Az

czédonból, mellynek matériája az opálhoz hasonlít, a' vas által megfestetik, és a' maga törésében, igen általlátszó. 10.) Fekete porfir. 11.) Szintén ilyen porfir. 12.) úgy neveztetett Plázma. 13.) Porfirok. 14.) Porfir forma, és inkább vagy

Az Unghvárbán pedig különösen Puzolán földet, 16.) kívált a' hol, a' pintzék vagy-
nak, és a' Bányátskai útbán, a' hol, a' nap-
keleti oldalon, a' Puzolánkő, 17.) bółtoza-
toknak, téglá formában vágatik, és közönségesen
's mindenütt találtatik.

A' Kis-Bánya Hegyen, mellyis egy kis
Volkán-Halom, van valami régi, és elhagyat-
tatott bánya, mellyben még mais, némelly bé-
omlott Sachtok és Stolnák látszanak. Maga
a' Hegy, valami az Agyaghoz nagyon hasonlító,
szürke értzköböl, 18.) áll. Az a' nagy kivágat-
tatott Ér, avagy Gang pedig, melly itten ta-
láltatik, vas-tartó és meg keménnyedetett Agyag,
mellyben fekete pontok látszanak.

A' Sátor Hegy, Ujhelyben, egészen,
a' már fokszor említett Trapéziummal, 19.)
vagyon bévonva, alól pedig, a' Sátor, és Vár-
hegy között lévő völgy, tellyes veres Puzo-
lán földdel. 20.)

Valamint a' Sátor, úgy a' Vár hegyis,
bövölködik Iáspagát forma, veres, sárga, 's
fekete erekkel, mellyeknek darabjai a' szöllő He-
gyekenis találtnak. A' Köves Hegynek a' te-
tejis, rakva van, kemény Trapéziummal. 21.)

A' Tor-

vagy kevéssé lyukatsos kövek. 15.) Por-
fir. 16.) Portzellán föld. 17.) elporlott
Porfir. 18.) Porfir. 19.) Fekete Por-
fir. 20.) Portzellán föld. A' Váral-
lya nevezetű szöllőkben, lehet találni vas
termő köveket, lyukatsos Iáspagátokat,
mellyek némelly részben Vas okrával vagy
Micával rakvák. Mellyek között, némel-
lyek, már Iaspissáis váltanak. Az el-
porlott Porfirokis fekete Glimmerrel
tar-

A' Toronyai Hegyekben, mellyek egyenesen az Ujhelyi Völgynek a' tulsó R. zén vagynak. és Ejszak felől Délre nyúlnak, a' főveknek Gneifz 22.) nevü neme taláztatatik. És imitt amott Fén köis vagyon, A' Fetske nevü szöllő hegyen, ebben a' Gneifzben réz kieznek vagy kemény kövek taláztatnak. Mellyeken ma, dolgoznakis.

A' mint ez a' Tokajnál kezdődő Hegyek Lantza, a' Térségre néz Ladmotz nevü falu túján, az már, a' Tokaji vidékhez nem tartozik; és Mészkövel bővölködik.

Azokon a' Volkánokból származhatott, és más, már esméreter szüleményeken kívül, mellyek az úgy nevezett Hegyallyán, vagy Tokaj vidékén taláztatnak, vagyon egy Völgy, a' mellyen E-Bényéről Szántó felé mennek, a' hol ismét erről az oldalról, az Hegyallya végeződik. A' melly Aranyos nevü Völgy, egészen Porfir-szabású kövekből, 23.) áll.

A' Szántótól nem messze lévő Boldogkő Vára, egy igen szép Porfir szabású kősziklán fekszik. Mellynek a' feneke, vagy fundamentoma, fejez Trafziz. 24.) Az ide ismét közel levő Arka nevü falutska, a' legjobb kővé vált fa darabokkal bővölködik, mellyek egészen fekete Fa-ópálból, Fél-ópálból, és ópálból állanak.

G

Szán-

tarkáltt Agyaggá lettenek, Továbbá ugyan ottan, vagyon még valami stráfos veres láspisis, vas micával vagy Glimmerrel. Utólyára még, fekete Porfir is, melly a' Bazálthoz közelit. 21) fekete Porfir. 22) A' Toronyi Hegyek, többire Grauwakból, vagy szirke érsz köből állanak, és ugyan illyen színü Tábla-

kö-

Szántónak Sátor nevűszőlő Hegyét, Gubernialis Tanácsos Fichtel Ur 25.) írta le.

A' Tóltsvai, Ujhelyi 's. a' több egy Rendben lévő Hegyeknek a' tetejek Telki Bánya felé nyúlik, a' hol sok féle ópál szabású szurokkő ásatik, néha napján pedig, gazdag Arany-bányákis, találtattak.

A' Telki Bányai Tzeolit, valamint a' Tokajiis, olyan forma minera vagy ásvány, melly az Obzidiánhoz hasonlít. Mellyről majd alább fogunk szólni.

Más Hegyek Lántza, megyen, ugyan Zemplin vármegyében Zamutón által Telki Bányától oldalt, mellyeken Szurok kövek megegyelítettett jó féle ópál és a' Völgyeken, Czinóbriumis találtatik. Mellyet a' Régiek, szorgalmatofanis miveltepek, azt némelly porló Trapeziummal megegyelítettett Szurokkövekben 26.) találván.

Aztis úgy találtuk továbbá, hogy a' Tokaji Hegyek-lántza, a' Carpathuffal, vagy a' Táttra nevű szörnyű nagy Hegyekkel, és azoknak némelly Ágaival, imitt amott öszveragad, és hogy ennek a' Táttra Hegyekkel, épen hasonló formáltattása vagyon, úgymint a' mellyek, többire, mind középszerű magasságú Hegyekből állanak, a' mellyek osztán, némelly Halmokon hatá-

köből. Mellyek mind az Homok kőnek formáltatására tartoznak, és értz' nemekkel bővölködnek, nem különben, mint az Hartz, vagy Hercziniai Hegyek alsó Szakfőniában, mellyek épen ezekhez hasonló Hegyek' nemeiből állanak. A' fekvések ezen Hegyeknek szintén 6. óránnyira nyúlik, és a' reájok néző térség, Ejszakról Délfeé megyen

határozódnak, és többire Ek forma Hegyeket formálnak, a' minéműek szoktak rendszerint a' Volkán Hegyek lenni, és ugyan ezen az okon Volkánoknak is tartatnak.

De valóban nagy képzelő tehetség kívántatik arra, hogy valaki, olyan rettenetes nagy és fok országokra kiterjedő Hegyek-lántzának, olly számtalan, és egy mástól elfszakadott, ágait, halmaikat és hegyeit, ugyan annyi Volkánoknak gondolhassa.

Ellenben, úgy találtuk azt is, hogy a' maga Valóságában, ez a' Hegyek-lántza, épen ollyan, mint azok a' több Hegyek, mellyek minden kétségen kívül, nem a' Volkánok, hanem a' víz által, állittattanakelők.

A' Tokaji Hegyeknek formaltatása, a' mellettek együtt fel nyúló Hegyekével egyetemben, kiváltképen két Hegyek' nemeiből áll, mellyeknek egyik és kisebb része, veres Porfir, mellynek főbb matériája, vagy is inkább, mafzfája, még eddig fíntsen eléggé meghatározva, valamint az azt porfirizáló, és valóságosabb részekis, még ez ideig, nem eléggé esmértefek.

Az elsőbb úgy látszik, hogy Agyag szabású, és fok terméskő-földdel, vagyon megegyelítettve, 's felette könnyen porló. Es ha, valaki fok illyen veres Porfirt látott, mellynek nagyobb részént a' mafzfája, tömött Pá'sit spathum-

G 2

thum-

megyen. A' Hegyeknek ezen fekvéseik között taláztatnak, némelly flötzek vagy rakások, mellyek az Hegyeknek ezen neveikkel együtt támadtak, és mindenütt az Hegyeknek fekvések szerint nyúlnak el, és Bánya Ereknél semmi képen nem tarthatnak. Ezekben továbbá taláztatnak még Réz értzekis, mellyek Réz termésből vagy kiez-

thumból, áll; könnyen elhiheti, hogy a' Tokaji veres Porfir is, ugyan ilyen forá mafzfájú, sőt épen ilyen. De ha valaki, az ilyen Porfirral öszveérkező; és ettől függő mine-rákat, vagy ásványokat, figyelmelesen megtekinti; könnyen úgy fogja találni, hogy az Obzidiában uralkodó mafzfa, valamint a Fél-opál-nemis, mellyek szintén olyan könnyen elporlanak, mint a' Feldspath vagy Pá'sit-spáthum, ennek a' Porfirnak, a' valóságosabb részeit tsinállyák.

Ebből mind a' kettőből, az elporlás által, fe-jér, vagy inkább verhenyeges, száraz, sovány agyag-föld lesz, melly a' portzellán-föld-höz nagyon hasonlít, és Trippel szabású.

Ezeket a' porfirizáló valóságosabb részeit a' Tokaji Porfirnak, ez előtt való időkben Pá'sit-Spathumnak, és úgy nevezetett Schörelnek, tartották. De ha a' valóságos Feldspathumnak a' keménységét, a' Tokaji Porfirnak könnyen porlóságával öszvevettyük, méltán kételkedhetünk feőle, hogy az valóságos Pá'sit-Spathum volna. A' mi a' Schörelt nézi, már arra több okunk lehet, hogy azt Hornblendének, vagy fényes szaru-kőnek tartsuk. mivel az épen nem kemény, valami barnás zöltségű stráfort tsinál, és küönösen úgy látszik, hogy a' Krisztallizatió által, valami alatsony és négyszegletű öszlopots-

kiezből, Malakhitból, és Réz Lazurból állanak, és mindenütt, az Hegyek fekvése szerint nyúlnak el. 23.) elporló Porfir. 24.) felolvadott Porfir. 25.) A' mellyben találtatható Minerák, a' fellyebb valók és a' következők szerint, könnyen bizonyos Rendre osztathatnak. 26.) agyag szabású, elporló Porfir.

lopotskákat formál. A' hová járúl, hogy ebben a' veres Porfirban, gyakran fekete Micát, vagy Glimertis, lehet látni, mint porfirizáló matériát.

A' második, és nagyobb részt tsináló Valóságosabb mafzfája, a' Tokaji Hegyek' formáltatásának, valami fekete porfir-nemű köből áll, mellyben, ugyan azon főbb részei találtnak, a' fellyebb említett Veres porfirnak, mellynek porfirizáló matériája, egy-néhányfzor, szembetünöképen felvagyon olváltattva. Ennek főbb mafzfája, agyag-fzálású lévén, fél-opálra hanyatlík, utóllýára pedig, valami obzidián formává lészén, és szintén olyan könnyen elporlík, mint a' fent említett veres porfir; épen hogy a' melly ebből íz mazik fejeőbb, és szürke.

Ezek között a' két, nagy mértékben lévő Porfir-rétek között, mellyek az ezek után következökkal a' magok ereiket, és rétenességeiket megtartják, találtnak még, más fekvésekis, mellyek úgy látszik, hogy azokkal a' porfirokkal, együtt támadtanak és valami üvegforma, de még egészen megnemhatározottatott matériából állanak. Mellyet már régtől fogva Obzidiánnak, és Volkáni üvegnek tartották. Ezen közbenfekvő Asvány, Tokaj és B. Keresztúr között, világosan kimutattya magát. A' holottis, annak réttyei egymáson egyenesen fekszenek, stráfosok, szürkés fejjérségüek, 's füst színü barnaságúak és feketék. Es ugyan ez a' Minera vagy ásvány, nagyobb részét teszi, a' Telki-Bányai Hegyeknek, és a' Tállya felé nyúló Sátor Hegynek.

A' nagygyában vévén, ennek darabjai, egymástól egyenesen elváltnak, és ezeknek felső része is egyenes, és sima szokott lenni. Az apróbb darabok pedig, némelly görbe héjú és egymástól könnyen elváló részekből, állanak, mellyek-

lyeknek, ha felső héjok leolvad, most kisebb, majd nagyobb szemetskéket mutatnak, és olyan színűek, mint a' mitsodásokról, fellyebb emlékezünk. Nagyobbára pedig, könnyű, sovány, száraz, jöllehet nem lyukatsos főveny szemekké, mor'soltathatnak, és a' mellyek között, némelylek, épen olyan tömöttek, mint a' Valóságos obzidián, mellytől azért ezeket, nehézés megkülömböztetni.

Aztis meglehet jegyzeni, hogy az obzidián-rétegekben, szintén olyan verefes stráfok, és épen olyan forma matériák találhatnak, mellyeknek, mind apróbb szemetskéik, mind nagyobb darabjaik, hasonlók néműek. Vagynak továbbá, ezek között az obzidián-rétek között, valami nagy golyóbisokis, a' mellyek egymástól elváló hajlásúak, mellyek, hasonló sovány, és még eddig meg nem határozott föld-nemekből állanak, és a' Tokajiaktól Lux-'safirnak, neveztetnek.

Mind ezek a' fellyebb leírt obzidián-rétek, könnyen elmorfolódnak, valami sovány, száraz, és homok szabású földdé lésznek, mellyek az agyaggal, felegyveledvén, valami barna sárga-ságú színt vesznek magokra, és a' Trippelhez, nagyon hasonlítanak. Es úgy lehet gondolkodni, hogy a' tulajdonképen való Tokaji Hegyekben találtató réttyei a' termő földnek, a' mellyben, az híres Tokaji bor terem, ezekből a' fellyebb leírt Hegyeknek elporlott nemeiből, származtanak.

Hogy ezek az obzidiánok, minéműek különösen azok, a' mellyekben ilyen fekete szemetskéik találhatnak, és még fokkal inkább az a' főbb maszfza, a' mellyben ezek fekszenek, és a' mellytől azokat, első tekintettel, megsemlenhet, jó formán különböztetni, ha valaki azoknak egyből másba lett átalváltásokat megtekinti, épen nem valami tűzi szülemények, mi a' felől

felől magunkat, a' kissebb tüzi próbatétel által, eígykeztünk, meggyözni. A' barnás, fziúrke, és veres darabokat, alig kezdtük megtüzésíteni, azonnal ki kezdtették azok magokat, mint a' zeolith, terjesztetni, és valóságos Tajték kövé, kezdettek formálódni. Es mennél tömöttebbek és feketébbek voltak, ezek a' darabok, és az obzidiánhoz, mennél inkább hasonlítottak, annál nagyobb tüzet kellett a' végre vennünk, hogy azokból, valami lyukatsos Tajték-kő forma máterijájú maffzát, tsinálhassuk. Melly, mindenkor annak megolvadása előtt szokott meg-esni.

Minthogy ezek az obzidián-rétek, többire a' fekete Porfir közt, és az alatt feküsznek; erre nézve nem képes, hogy ezek az obzidiánok, valaha annyi tüzet, szenvedtek volna, a' mennyi árra megkivántatott volna, hogy azok Tajték-kővé változhassanak. Azértis úgy lehet inkább gondolkodni, hogy mind ezek, a' fentebb 's alantabb lévő Porfirok, --- ha szintén a' fellyebbvalókból, a' még elég bizonyos nem volnais, hogy azok, nem tüzi szülemények, --- minden ő obzidiányokkal egyetemben, vízi productumok, vagy szülemények.

Hogyha azért, a' Tokaji obzidián, melly leg inkább a' Porfirnak főbb maffzfájához közelit, nem a' tűznek szüleménye; hát ugyan, mitsoda valóságos tűz szüleményeit, lehet nekünk, a' Tokaji Hegyben, és a' körül találunk?

A' Veres Porfirt, még soha egy Mineralogus sem tartotta tüzi szüleménynek.

A' Fekete Porfirt pedig, Trappnak, vagy Trapéziumnak tartották, még eddig, mindenek, és ezen fogva a' Tokaji Hegyeknek tetejeket Volkánból származtagnak gondolták. Minthogy pedig, mind a' kettő együttvan, és mind a' kettőnek formáztatása egy forma, ha

az

az egyik nem tűz szüleménye, úgy a' másnak sem lehet annak lenni.

Valamint magok a' Porfirok, veresek és feketék, úgy az obzidiánokat és a' fel-ópálokatis vereseknek és feketéknek találtuk az egész Tokaji Hegyen annyira is, hogy ezen Ásványoknak bizonyos határaikat igen nehéz is légyen meg különböztetni egy mástól.

Ezek a' fellyebb elő adatott két rendbéli elporló Porfir-nemek, valamint ezek a' fel-ópálok 's obzidiánokis, 's. a' t. mellyekből a' Trippel-szabásó portzellán-földek származnak, hasonlóképen felolvadt, vagy elporlott Láváknak tartattak. Holott előbb azt kellene meghatározni, vallyon azok a' fundamentomos, vagy eredeti matériák, a' mellyeknek elporlásokból, ezek származtak, valósággal tűzi szülemények, vagy productumok, vóltaké? Mi ellenben, úgy találtuk, hogy azok, a' víz, és az atmosphæra által felolvasztatott Hegyek-nemeihez, --- mellyek közönségesen víz szüleményeinek, tartatnak, --- nagyon hasonlitanak, és mind elporlásokban, mind az után, azokkal, fokokban megegyeznek.

Találtattak e' mellett nem régiben, a' Tokaji Hegyek' kööepében, némelly tengeri állatoknak maradványis. Mellyek, mind azt mutatják, hogy ez a' Hegy, még azután is, mikor már formáltatott, fok ideig, a' víz alatt vólt.

Mivel a' mi szőlő szemeinknek tökéletes vagy még eliséredése, az azokon találató szurkos szepizk, azoknak fűszerfzamos héjok, öszve foryodorások, megafzások, édes olajok, bőséges, sárga és sűrű tzukros matériájok, melly még a' jól megértt nyers szőlő szemekben is megvayon, és a' mindezekből származó felséges jó bor, némelly részént a' Volkáni Hegyek' nemeinek, és az ezeknek elporlásokból származott földnek, tulajdonított: aztis meg kell még jegyezni, hogy

ha szintén a' mi Tokaji Hegyünk ilyen Vol-
kánból támadott Hegynek nem tartatikis; de
annak mégis, száraz, fovány, trippel szabási,
és portzellán-agyag forma földje, mely az
elporlott Porfirból, és az obzidiánból
vette a' maga eredetét, és rész szerint ezen He-
gyek' nemeinek, még egészen el nem mor'soló-
dott apróbb darabjaival megegyelítettván, mel-
lyeknek fundamentomos részeik, sok Ková-
részzeivel felegyelítettett agyagos földből álla-
nak ugyan, de a' felől, még sem lyukatsosok,
továbbá Délnek, tekenő formán, nagy térsé-
gekre feküdvén, hatrúról pedig, az Hegyeknek
tetejek, és a' fél tziirkalomformán magasan fele-
melkedett Hegyek-lántzai által, az Éjszaki, és
napkeleti hideg szelektől és derektól, védelmez-
tetván, mégis tovább, az egyenesen vízfűz-
verődő, és ezekben a' tekenő forma Hajlásokban
öszve érkező napsúgarait, magába befűszedhetván,
azoktól által melegítettván, és a' melegségi és
világosági matériát, magában fokáig megtarthat-
ván, a' szőlő tövekkel a' maga szükséges ned-
vességét közölhetván, azoknak gyümöltseit töké-
letesen megérlelheti. Es hogy a' mi jól megértt
szőlőnkől, jó bor készülheffen, árra ezeken ki-
vül, egyéb, a' rendes, és nem annyira sok, mint
jó féle bort termeszteni kívánó szőlő munkánál, a'
mellyel való bánásnak a' módját, a' tudós Doktor
Fucker Ur, már én előttem elég bőven, és vilá-
gosan leírta, nem szükséges. Ezek ugyanis, már-
e'képen, mind együtt vétetván, épen annyit tész-
nek, mint a' Trapézium, és Láva-föld.
Es a' mi földünkis, szintén úgy lyukatsos nem
lévén, mint ezek, sőt ezeknél, még jobbanis kö-
zelitván a' Trippelhez, a' feleslegvaló vízi
nedvességet, magába benemveszi, 's azt megsem
tartya, és így a' szőlő tövek' termésével, sem közöl-
heti. Melly állatásunkat, a' Tokaji Hegyek' hátá-
val napkelet felől egyesültt, előről pedig azoknak
egyik

egyik oldalával épen átaellenben fekvő, és eredetöre nézveis. a' Táttra Hegyekből származó, Toronnyai Hegy is, nyilvánágosan, megerősíti. Mellynek déli oldalán, szintúgy jó-féle Hegyallyai, vagy Tokaji bor terem. A' melly Hegyet, az ország, és a' Vármegyeis, már réttől fogva, az Hegyallyai Hegyek közzé szokott számolni. Mellyet végezetre, ugyan azok az emberek. a' kik a' Tokaji Hegyeket Volkánoknak tartják, velem együtt megjárván, nem tűz', hanem viz' szüleményének tartanak. A' szerint, a' mint erről, már fellyebb, a' Toronyai Hegyek' leírásában emlékeztünk.

